

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

Dítě mladší 3 let v mateřské škole

A child under 3 years of age at preschool

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:	Doc. PhDr. Eva Opravilová, CSc.
Autor diplomové práce:	Jitka Ryšavá
Studijní obor:	Předškolní pedagogika
Forma studia:	kombinovaná
Závěrečná práce dokončena:	březen, 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Dítě mladší 3 let v mateřské škole* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze .....

.....
Podpis autorky

Poděkování

Děkuji paní docentce Opravilové za odborné vedení mojí diplomové práce, za cenné rady, podněty a poskytnuté připomínky při zpracování teoretické i praktické části. Zůstane pro mě vždy velkým vzorem pro práci s předškolními dětmi.

ANOTACE

Diplomová práce sleduje specifiku výchovně vzdělávací práce v období mezi 2-3 rokem věku dítěte a zvažuje možnosti, jak naplňovat individuální potřeby v podmínkách běžné mateřské školy.

Teoretická část se opírá o vývojově psychologickou charakteristiku tohoto období, zvažuje výchovná rizika. Zvláštní pozornost je věnována modelům adaptace v přípravě na vstup do mateřské školy a možnostem spolupráce s rodinou.

Praktická část monitoruje problematiku dvouletých dětí v mateřských školách regionu Ústí nad Orlicí. Těžiště vlastního šetření zahrnuje názory učitelek, rodičů a pozici dítěte. Závěrečná část obsahuje zhodnocení stávajících kompetencí učitelek mateřských škol pro práci s dětmi mladšími 3 let a organizačních podmínek současných mateřských škol. Závěr práce obsahuje návrh modelu adaptačního programu pro děti mladší 3 let.

ANNOTATION

This thesis follows the specifics of educational work in the period between 2-3 years of age and it considers options how to meet individual needs within regular preschool.

The theoretical part is based on the psychological characteristics of development in this period of age and it considers the educational risks. Particular attention is paid to the adaptation models during preparation training for entry to preschool and to the family cooperation opportunities.

The practical part monitors issues of two year old children at preschools of the Ústí nad Orlicí region. This investigation focuses on the views of teachers and parents and on the child's position. The final section provides an assessment of the current preschool teachers skills related to the work with children under 3 years of age and an assessment of organizational conditions at current preschools. Conclusion of the thesis includes suggestion of the adaptation model program for children under 3 years of age.

Klíčová slova

adaptace
adaptační program
dítě
dítě mladší 3 let
edukace
interiorizace
mateřská škola
raná interakce
rodinná identita
separace
separační úzkost
socializace
specifické potřeby
specifika věku
učitelka mateřské školy
vazebné chování (matka-dítě)
vazba matka-dítě

Key words

adaptation
adaptation program
child
child under 3 years of age
education
interiorization
preschool/kindergarten
early interaction
family identity
separation
separation anxiety
socialization
specific needs
age specifics
preschool/kindergarten teacher
binding behaviour (mother-child)
mother-child bond

OBSAH

Úvod

1. Teoretická část.....	9
1.1. Vymezení pojmů.....	9
1.1.1. Dítě a dětství.....	9
1.1.2. Vývoj jedince.....	10
1.2. Vývoj dítěte v období mezi 1-3 roky.....	11
1.2.1. Hrubá a jemná motorika.....	11
1.2.2. Kognitivní vývoj.....	13
1.2.3. Vývoj řeči.....	13
1.2.4. Emoční vývoj.....	14
1.3. Dítě mladší 3 let a matka.....	15
1.3.1. Raná interakce matka – dítě.....	15
1.3.2. Vazba matka – dítě.....	16
1.3.3. Separace.....	18
1.4. Dítě mladší 3 let a rodina.....	19
1.4.1. Rodina.....	19
1.4.2. Uspokojování potřeb dítěte v rodině.....	20
1.4.3. Rodičovská dyáda.....	20
1.4.4. Sourozenci.....	21
1.4.5. Prarodiče.....	22
1.5. Dítě mladší 3 let a mateřská škola.....	22
1.5.1. Specifika věku.....	22
1.5.2. Hra.....	23
1.5.3. Socializace.....	24
1.5.4. Adaptace.....	25
1.5.5. Proces výchovy a vzdělávání v mateřské škole.....	31
1.5.6. Učitelka MŠ.....	34
1.5.7. Pohled psychologů.....	35
1.5.8. Pohled sociologů a dalších odborníků.....	37
1.5.9. Pohled učitelky mateřské školy.....	39

2. Výzkumná část.....	42
2.1. Cíl a úkoly výzkumu.....	42
2.2. Formulace hypotéz.....	43
2.3. Metody a postupy práce.....	44
2.4. Charakteristika výběrového souboru.....	47
2.4.1. Výběrový soubor mateřské školy.....	47
2.4.2. Výběrový soubor rodiče.....	48
2.4.3. Případová studie č. 1 - č. 6.....	50
2.4.4. Empirická studie.....	52
2.5. Zpracování výsledků.....	53
2.5.1. Rozbor dotazníku mateřských škol.....	53
2.5.2. Rozbor dotazníku rodiče.....	53
2.5.3. Rozbor případové studie č. 1 - č. 6.....	74
2.5.4. Rozbor empirické studie (příloha č. 4)	
2.6. Ověření hypotéz.....	148
3. Návrh adaptačního programu pro děti mladší 3 let.....	150
4. Závěr a diskuse.....	153
5. Abstrakt.....	156
6. Seznam literatury.....	158
7. Přílohy.....	162

Úvod

Téma mojí diplomové práce – „Dítě mladší 3 let v mateřské škole“ jsem si nevybrala náhodně. Dlouholetá zkušenost a praxe učitelky mateřské školy, které jsem získala při edukaci dětí mladších 3 let v prostředí mateřské školy (11 let), mi poskytly praktický základ a oporu při psaní této diplomové práce.

V posledních letech byla tematika těchto dětí hodně diskutována. V současné době, kdy je velký převis dětí, které ani ve věku starším nejsou přijaty do mateřské školy, problematika dětí mladších 3 let ustoupila do pozadí. Domnívám se však, že v budoucnu, jak vyplývá dle statických dat, bude počet narozených dětí klesat a my se opět vrátíme k řešení této palčivé otázky. Mnohé matky již v současné době volí variantu 2leté rodičovské dovolené, ať už z finančního důvodu, nebo z důvodu nemožnosti přerušit profesní kariéru na delší dobu. Pak řeší nejen otázku „kam s dítětem“, ale také ospravedlnění, zda krok, který dělají, když dávají dítě do péče mimo rodinu, je správný.

Pozitivní skutečností se jeví nynější možnost časově neomezené docházky dítěte staršího 2 let do mateřské školy, přičemž matka nepřijde o rodičovský příspěvek. Problémem však zůstává nedostatek míst v současných mateřských školách.

Další nezanedbatelnou skutečností je fakt, že mezi jednotlivými oblastmi České republiky jsou výrazné rozdíly jak v síti mateřských škol a v jejich naplněnosti, tak v nabídce jeslí a dalších zařízení pro děti mladší 3 let, která je v některých oblastech nulová (okres Ústí nad Orlicí). Nezanedbatelné jsou také výrazné rozdíly ve finančních možnostech rodin. Tato práce vychází ze zkušeností z mateřských škol oblasti okresu Ústí nad Orlicí, kde je vysoké množství vesnických mateřských škol, kterým ještě před několika lety hrozilo uzavření z důvodu nenaplněnosti zařízení. Tehdy sehrály dvouleté děti výraznou úlohu na „záchranu“ těchto krásných rodinných škol tím, že matky byly vyzvány, aby přihlásily svoje dvouleté děti do mateřské školy a docházely, byť na pár hodin či dní v měsíci, do mateřské školy.

Přála bych si, aby moje diplomová práce přispěla střípkem k nalezení vhodného a optimálního řešení otázky edukace dětí mladších 3 let. Naše nejmenší děti by si to jistě zasloužily.

1. Teoretická část

1.1. Vymezení pojmů

1.1.1. Dítě a dětství

V běhu lidského života má zcela zásadní a nezastupitelný význam období **dětství**. Pro vymezení samotného pojmu **dítě** se nabízí definice Úmluvy o právech dítěte přijaté roku 1989 Organizací spojených národů: „Dítětem se rozumí lidská bytost mladší 18 let, pokud zletilost není zákonem stanovena dříve.“¹

Pojetí samotného **dítěte** prošlo v historii lidského pokolení velkými změnami. „Dnešní legislativa chápe **dítě** jako příslušníka určité sociální skupiny se specifickou společenskou pozicí a rolí. Má právo na jistou míru volnosti, hru, speciální péči a vzdělávání.“² Dítě je dlouhou dobu svého života závislé na dospělých, nemá právní odpovědnost, nemůže pracovat a má základní povinnost se vzdělávat. Je na něho pohlíženo zejména s ohledem na to, čím se má v budoucnu stát, s ohledem na jeho budoucí perspektivu.

Období, kdy je člověk dítětem, nazýváme **dětstvím**. Začíná narozením a navazuje na něj adolescence. Jeho délka je ve skutečnosti ovlivněna specifickými potřebami, společenskými cíli i subjektivním prožíváním. Zůstává však klíčovým obdobím ve vývoji jedince, kdy se formují důležité rysy osobnosti člověka. Dochází k intenzivnímu fyzickému i psychickému vývoji a zrání, emocionálnímu i sociálnímu rozvoji. Zrání neprobíhá plynule, ale v určitých vývojových skocích.

Dochází také k položení základů morálních hodnot a povahových vlastností člověka. Dítě vnímá okolí kolem sebe a osvojuje si určité modely chování. Na jeho formování má vliv zpočátku zejména rodina a později i širší sociální prostředí a škola.

Každá fáze **dětství** se vyznačuje svým specifickým průběhem a vyžaduje přizpůsobené způsoby vzdělávání. Jiný přístup vyžaduje dítě dvouleté a jiný dítě pětileté. Každé dítě však potřebuje pomoc a podporu dospělého. Obsah této pomoci, tohoto formování dítěte, se měnil s postupným „objevováním“ dítěte. Představuje závažnou oblast bádání s důsledky pro vznik různých aktivit sloužících potřebám dětí a apelujících na vytváření podmínek pro jejich optimální vývoj. Důležité jsou také

---

¹ OPRAVILOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, J. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. s. 27.

² OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika I*. s. 12.

podněty pro změnu školy tak, aby byla školou pro dítě adekvátní. V období předškolním je to zejména škola mateřská s jejím nezastupitelným místem ve výchově a vzdělávání nejmenších dětí.

1.1.2. Vývoj jedince

Pojetí **vývoje** má v různých oborech jiný význam. V pojetí vývojové psychologie jej chápeme jako řadu zákonitých změn, ke kterým dochází v zákonitém – naprogramovaném pořadí. V průběhu vývoje člověka však dochází nejen k zákonitým vývojovým změnám, ale i změnám náhodným. Malé dítě prodělává určitý citový vývoj, do něž může zasáhnout odloučení od matky v raném věku. Vývojový proces může být škodlivě poznamenán a poběží dále jinak, než by měl. Tyto zásahy do tělesného a duševního vývoje vedou k individuálnímu vývoji jedince.

Duševní vývoj je do určité míry determinován tělesným vývojem – zejména vývojem mozku. V průběhu prvních let života probíhá biologické dozrávání mozku a zvětšuje se jeho funkční kapacita. Na základě toho se realizuje program, který byl geneticky naprogramován, vynořují se nové činnosti, pro které nebyly dříve předpoklady.

Čím je dítě starší, tím je jeho závislost na dozrávání mozku volnější a tím větší roli hraje učení a prostředí, ve kterém vyrůstá. Každý jedinec se vyvíjí zejména v mezilidských vztazích k lidem, které dobře zná a kteří jsou mu blízcí. Hybnou silou vývoje je také naše psychika, naše „Já“. Duševní vývoj člověka je determinován nejen biologicky, sociálně, ale i psychologicky a tyto síly se různě kombinují a proplétají.

Ve vývoji dochází k určitým kritickým a senzitivním obdobím. Jsou to období, kdy je jedinec vnímavý k určitým vlivům a podmínkám. Pokud tyto podmínky nastanou, může se ve vývoji odehrát to, co má, co je geneticky „naprogramováno“. Pokud k tomu ale nedojde, je prakticky nemožné tento nedostatek napravit. Z hlediska vývojové psychologie mluvíme o senzitivních obdobích, kdy je psychika k určitým vlivům zvláště vnímavá a pokud se toto období neprožije, lze nedostatek jen částečně kompenzovat později.

Ve vývoji jedince dochází také k určitým vývojovým stádiím, předělům. Některé určuje přímo příroda sama, některé společnost. Každé stadium je přípravou

následujícího stadia i všech dalších stadií, zároveň však má smysl samo o sobě. Svoje dětství si však každý člověk ukřívá hluboko v sobě, vryté jako základy nového domu.

Z hlediska vývojové psychologie můžeme rozdělit období dětství dle M. Vágnerové (2008) na následující **periody**:

prenatální období – od početí do narození;

novorozenecké období – od narození do konce prvního měsíce;

kojenecké období – od konce jednoho měsíce do jednoho roku;

batolecí období – od jednoho roku do 3 let;

předškolní období – od 3 let do 6-7 let;

školní věk – od 6-7 let do 15 let.

Období dětství končí nastupující adolescencí.

Pro potřeby této diplomové práce se budu zabývat obdobím od 1-3 let věku dítěte, tedy vývojem ve věku tzv. batolecím.

1.2. Vývoj dítěte v období mezi 1-3 roky

V období mezi 1-3 roky věku dítěte dochází k výraznému rozvoji dětské osobnosti i mnoha kompetencí. Dítě se stává samostatnější, aktivnější, získává vědomí své vlastní existence. „Erikson nazval batolecí věk obdobím autonomie.“³ Dochází k postupnému uvolňování z vazby na matku, osamostatňování a expanzi do širšího světa.

1.2.1. Hrubá a jemná motorika

Na první pohled je patrný vývoj **hrubé motoriky**. V jednom roce dítě začíná nedokonalými samostatnými krůčky, jeho chůze je nejistá, s častými pády. Ve 2 letech už dítě dobře chodí i utíká, zvládne i nerovnosti terénu a překračování překážek. Do schodů zpočátku pouze leze, později, kolem 2 let jde do schodů s přísunem, později se střídáním nohou. Chůzi ze schodů i do schodů zvládá až kolem tří let. V tomto věku děti rády skáčou z malé výšky (poslední schod), umí i poskočit snožmo. Před třetím

³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* s. 119.

rokem obvykle zvládne i jízdu na dětské tříkolce. Házení míčem vyžaduje již více dovedností a dítě kolem dvou let je schopné hodit míčem spodním obloukem, později obloukem bočním.

Pohybové aktivity jsou pro dítě tohoto věku zajímavé samy o sobě, jsou prostředkem k uspokojování jeho potřeb. Dítě se nemůže nabažit z nové schopnosti ovládnutí svého těla a donekonečna tyto aktivity opakuje.

„Motorický vývoj umožňuje samostatnější uspokojování potřeby stimulace.“⁴ Samostatnost při lokomoci umožňuje dítěti aktivně ovlivňovat míru kontaktu s prostředím a jeho poznávání.

Důležitým mezníkem vývoje je dle M. Vágnerové (2008) schopnost dítěte ovládat funkci svěračů, retenci a eliminaci. Tyto dva druhy pohybu jsou významné pro vývoj psychiky. Retence jako udržení něčeho a eliminace jako tendence pustit, zahodit, opustit, co už nechce. Zvládnutí tohoto mechanismu dítěti přináší uspokojení.

Jemná motorika se také zdokonaluje. Ruka už zvládá základní pohyby, doladuje se klíčkový úchop a jemnost pohybů. Dítě dokáže obracet jednotlivé stránky v knize, kolem dvou let dokáže napodobivě řadit kostky vodorovně i svisle. Koncem 2. roku věku dokáže navléknout přiměřeně velké korálky na tkaničku i mačkat měkký papír do kuličky.

V oblasti grafomotoriky na počátku batolecího období zachází dítě s tužkou podobně jako s ostatními předměty, tluče s nimi o stůl, později se pokouší o první tahy na papíře. Zpočátku pohyby přesahují plochu papíru a jsou nahodilé. Držení tužky je zpočátku příčně dlaňové, až později se vynořuje špetkový úchop psacího náčiní. Do 1,5-2 let je dle J. Langmeiera a D. Krejčířové (2006) charakteristické **stadium čmáranic**, kdy dítě rádo čmárá všemi směry, aniž by pozvedlo tužku. Mezi 2.-3. rokem se již dítě snaží o napodobení kruhových pohybů, objevuje se kruhová čaranka a je již zřejmé i úsilí o uchování vertikálního směru čáry. Na konci batolecího období je dítě schopné napodobit kruh podle předlohy, případně nepřesný křížek. Dítě v tomto věku také často svoji kresbu pojmenovává (tzv. náhodný realismus), přičemž obsah často mění.

---

⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* s. 120.

1.2.2. Kognitivní vývoj

„Podle Piageta je teprve v roce a půl nebo ve dvou letech ukončen vývoj senzomotorické inteligence a začíná nová etapa **symbolického a předpojmového myšlení**.“⁵

Inteligence plně závisí na bezprostředním vnímání dítěte a motorickém ovládnutí světa. Po 1. roce věku dítě začíná aktivně experimentovat, zajímá se o všechno nové a projevuje dosud nevídanou zvědavost. J. Langmeier a D. Krejčířová (2006) uvádějí, že v první fázi (do 1,5 roku) dítě **aktivně a diferencovaně akomoduje**. Hází hračky na zem a postupně mění místo kam i směr, odkud je hází. Po 1,5 roce nejen experimentuje, ale je už také schopné **vynalézat nové prostředky**. Je schopné si již vytvořit vnitřní obraz – **představu**, odlišnou od toho, co právě vnímá. Je schopné **oddálené nápodoby**, napodobuje model, který už není přítomen. Prvky oddálené nápodoby v sobě skrývá také **fiktivní hra**, která je jen „jakoby“, na úrovni symbolického ztvárnění.

Dítě už má vytvořenou představu **trvalosti objektu**, chápe, že tentýž objekt se může objevit v různých časech a na různých místech. Ve fázi **předpojmového myšlení**, ve které se dítě nachází (2-4 roky), používá slov zatím jen jako „předpojmů“, které jsou pomíjivé a založené na nepodstatných vlastnostech. Usuzování dítěte je zatím prelogické, založené na analogiích, zatížené fantazií.

1.2.3. Vývoj řeči

Období mezi 1.-3. rokem je obdobím velmi rychle se rozvíjející sémantické složky řeči. Akceleruje rozvoj slovní zásoby, zejména v období 18-24 měsíců. Dětský slovník má pasivní složku, tj. slova, kterým dítě rozumí, chápe jejich význam a aktivní složku, tj. rozsah slovní zásoby, kterou dítě aktivně používá.

Vývoj řeči prochází dle M. Vágnerové (2008) typickými fázemi. Na počátku batolecího věku (12.-18. měsíc) se dítě vyjadřuje v **holofrázích** (ham). První řečové projevy jsou charakteru **verbálních reprezentací** (haf = pes). V dalším období (19.-24. měsíc) dítě volně řadí za sebe více jednoslovných vyjádření, jde o období

---

⁵ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 78.

kumulace holofrází. Asi ve 2 letech začíná dítě kombinovat slova do **dvouslovných vět.** Dítě vychází od jednoho základního slova, které je doplňováno (ham – není).

V období mezi 2-2,5 lety se dítě vyjadřuje velmi zjednodušeně, často vynechává slova, která nejsou nezbytná – **tzv. telegrafické věty.** V dětském slovníku převažují podstatná jména, začínají se objevovat slovesa a adjektiva. Dítě ve slovních sděleních vyjadřuje zkušenost z pozorování světa, dětský pohled na svět, vztah k němu. Typickými větami tohoto věku jsou věty bez podmětu a věty vyjadřující negaci.

Mezi 2.-3. rokem se vynořuje **období úplných vět.** Pro dítě je důležitější obsah sdělení než jeho forma. Dítě začíná časovat, skloňovat, užívat plurál. Dovede už vyjádřit, co potřebuje. Ve 3 letech začíná používat **první souvětí.**

Rozvoj **fonologické stránky řeči** závisí na úrovni sluchové percepce dítěte a na rozvoji koordinace motoriky mluvidel. Rozvoj výslovnosti různých hlásek není rovnoměrný. Děti mají tendenci vybírat si taková slova, která lze vyslovit snadněji. Rozvoj řeči je ve vzájemné interakci s rozvojem poznávacích procesů.

1.2.4. Emoční vývoj

V období mezi 2.-3. rokem života dítěte roste schopnost dítěte emočně reagovat na situace, prožitky a potřeby jiných lidí. Pro dítě tohoto věku jsou charakteristické určité emoční projevy. Mohou se objevit silné **afekty hněvu a vzteku**, které souvisí s rozvojem sebeuvědomění a sebeprosazení. Mohou se objevit **pocity studu** jako reakce na překročení nějaké normy, kdy si dítě uvědomí rozdíl mezi skutečností a očekáváním. Někdy se objevují **projevy lítosti** a snaha dítěte situaci napravit.

Typickým projevem tohoto věkového období je dle M. Vágnerové (2008) **strach.** Je spojen s pocity nejistoty. Strach se váže na oblasti, které jsou spojeny s významnými potřebami dítěte (např. strach z opuštění matkou). **Projevy hrdosti a pýchy** se mohou objevit v období negativismu, kdy může být dítě hrdé na překročení zákazu matky.

Dochází také ke změně vztahu k druhým lidem. Kolem 2. roku postupně mizí obavy z cizích lidí. Míra intenzity **separační úzkosti** na počátku období ještě mírně narůstá, ale od druhé poloviny 2. roku postupně klesá, až se ve 3. roce nemusí objevovat vůbec.

V batolecím období se také mohou objevit projevy **žárlivosti** zejména k sourozencům, kdy dítě ve své egocentričnosti není schopné se o cokoli se sourozencem podělit. Může také žárlit po narození mladšího sourozence do rodiny.

Děti v tomto věku jsou již schopné vcítění se do prožitků druhých lidí, empatie. Jsou však silně ovlivněny citovými projevy druhých lidí a mají tendenci k jejich napodobování. Když vidí plakat nějaké dítě, pláče také.

1.3. Dítě mladší 3 let a matka

1.3.1. Raná interakce matka - dítě

Významnou roli v nastartování mateřského chování sehrává kontakt matka - dítě ihned po porodu, v několika minutách po vstupu dítěte do našeho světa. Z. Matějček uvádí: „Kontakt matky s dítětem co nejdříve po porodu silně usnadňuje vytvoření zcela zvláštního vztahu intimity jako základny pro další vývoj citové vazby.“⁶ Matka uspokojuje základní potřeby dítěte už samotným kojením, sáním, příjmem potravy od matky, která poskytne zároveň citové a sociální zázemí, navozuje libost a stabilitu. Kojení vytváří základ pro **ranou interakci**. Vztah matka - dítě je oboustranně velmi citlivý a intenzivní. Dochází ke vzájemnému sladování pohybů a potřeb.

Stabilizujícím momentem je také tělesný kontakt s matkou - pohled na ni, poslech jejího srdce, jejího hlasu, spontánní pohupování. Pokud matka správně interpretuje pláč dítěte a uspokojuje jeho potřeby, je dítě uvolněné a spokojené a i matka je uvolněná a spokojená. Pokud dítě vyšle signál a matka na něj pozitivně reaguje, posiluje se pocit jistoty obou, sebedůvěra, pozitivní atmosféra, dítě se **specificky připoutává** k matce. Tento vztah vytváří základ pro všechny další sociální vztahy.

V období kojeneckém se nemění specifický význam mateřské osoby. Interakce probíhá formou dyády. „Mezi 3.-6. měsícem je dítě s matkou úzce spojeno symbiotickou vazbou.“⁷ Dítě si ještě neuvědomuje hranice vlastní bytosti a matka je akceptována jako její významná součást. Jde o velmi těsnou vazbu, kdy matka do značné míry splývá a uspokojuje jeho potřeby. Dítě získává prožitek jistoty a bezpečí, který je základem dalšího pozitivního vývoje lidského jedince. Učí se svoji matku znát a zřetelně ji začíná dávat přednost před jinými lidmi.

⁶ MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. s. 170.

⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. s. 108.

„Kolem 7. měsíce přichází **specifické připoutání k matce**.“⁸ Dítě protestuje, pokud matka odejde nebo si ho nevšímá, stáhne se do pasivity, pláče, dokud se matka nevrátí.

Specifické připoutání k matce souvisí se **strachem z cizích lidí**: „Který se objevuje o něco později, zhruba v 8. měsících, tzv. úzkost osmého měsíce.“⁹ Dítě v přítomnosti cizí osoby ztuhne, lepí se na matku, často se rozpláče nebo kňourá. Se specifickým citovým připoutáním souvisí také **separační úzkost**, která se objevuje dle P. Řičana (1990) v 9. měsíci. Dítě lpí na stálé přítomnosti matky, mnohdy nesnese ani její odchod do vedlejší místnosti.

Specifické pouto k matce je prototypem všech dalších citových vztahů. Pokud si dítě nevytvoří toto pevné pouto, jeho další citové vztahy budou narušené. Dítě si nevytváří pouto na základě toho, že matka nebo pečující osoba působí dítěti nějakou příjemnost (třeba ho krmí), ale proto, že mu zajišťuje pocit bezpečí a jistoty. Přírodní mechanismy nutné k přežití budí v dítěti úzkost a obranou proti této úzkosti je přítomnost někoho, kdo je dárce jistoty a na koho je spolehnutí. **Jde tu o životní princip důvěry proti nedůvěře v druhé lidi (E. H. Erikson)**. Z. Matějček a J. Langmeier (1986) dodávají, že z těchto „pramenů“, které se otevírají v dětství, bude čerpat v budoucnosti ve svém citovém životě. **Senzitivní období**, kdy je možné ještě částečně umožnit citové připoutání, trvá asi do 2 let. Po 3. roce je to už velmi obtížné a vyžadující dlouhou dobu.

1.3.2. Vazba matka - dítě

Psychoanalytikové považují první lidský vztah za základní kámen osobnosti. Všichni novorozenci si během prvních 12 měsíců vytvoří silné pouto k mateřské osobě. Nemusí to být pouze biologická matka, ale osoba, která dítěti poskytuje mateřskou péči a k níž se dítě připoutává.

Podle toho, jak citlivě reaguje matka na signály kojence a uspokojuje jeho potřeby, se vytváří typ vazby. Jde o typ primární vazby. Poznatky zformuloval J. Bowlby jako **Teorii vztahu (Attachment)**. Bowlby považuje vazebné chování

---

⁸ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. s. 14.

⁹ ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. s. 81.

za typ sociálního chování: „Které plní specifickou biologickou funkci.“¹⁰ Vazebné chování dítěte považuje za jeden typ ze čtyř různých typů chování – dva přísluší matce a dva dítěti, z nichž se sestává interakce matka – dítě. J. Bowlby uvádí tyto typy chování, mezi nimiž existuje dynamická rovnováha:

„a) Vazebné chování dítěte.

b) Chování dítěte protikladné k citové vazbě, zejména prozkoumávání a hra.

c) Pečující chování matky.

d) Chování matky protikladné k rodičovské péči.“¹¹

Nejen dítě se vzdaluje a přibližuje k matce (tzv. elastické pouto), také matka se svým jednáním vzdaluje a přibližuje k dítěti (mateřské chování). To, jak citlivě dokáže matka reagovat na signály dítěte a jak uspokojuje jeho potřeby, vede k vytvoření určitého typu vazby. J. Bowlby společně s M. Ainsworthovou dospěl později k názoru, že během prvních let se může vytvořit několik typů vazby.

Vazba jistá, kdy matka adekvátně reaguje na signály dítěte, láskyplně ho ochraňuje, když ji potřebuje. Dítě se v této vazbě cítí jisté, snadno se pouští do explorační a vzdalování od matky, samo toto vzdalování řídí.

Vazba nejistá – úzkostná, vzdorující, kdy si dítě není jisté dostupností matky, zda mu pomůže. Matka je někdy dítěti k dispozici a někdy tomu tak není. Takové dítě se bojí separace, drží se rodičů, hlídá si je fyzicky a bojí se explorační do prostředí.

Vazba nejistá – úzkostná, vyhýbavá, kdy dítě nemá žádnou důvěru v to, že až bude potřebovat pomoci, dočká se ji. Při každém přiblížení k matce je dítě odmítnuto, odstrčeno. Takové dítě je zvyklé žít bez lásky a podpory druhých lidí. Tento typ vazby poznamenává zejména osobnostní vývoj dítěte.

Vazba chaotická – vzniká, když matka jedná se svým potomkem zcela nevypočitatelně, nepředvídatelně. Vyskytuje se jako reakce dětí na jednání matek duševně chorých či závislých na návykových látkách. Tato vazba silně poškozuje dítě v psychickém vývoji, jeho obraz světa je chaotický, roztržitý.

Dalším zásadním zjištěním je skutečnost, že čím je citová vazba dítěte k jeho mateřské postavě nejistější, tím více bude dítě inhibované při navazování citové vazby k jiným postavám. Pokud má dítě navázanou intenzivní citovou vazbu k hlavní postavě,

---

¹⁰ BOWLBY, J. *Vazba*. s. 162.

¹¹ BOWLBY, J. *Vazba*. s. 208.

je pravděpodobné, že toto své sociální chování zaměří i k dalším postavám. Pokud je dítě slabě připoutáno, omezí své sociální chování pouze na jedinou postavu. Tato skutečnost se jeví jako velmi důležitá pro navazování všech dalších vztahů a pro jeho další socializaci.

Současné výzkumy v oblasti neurologie a psychologie také poukazují na nezpochybnitelnou roli tzv. psycho - sociálních souvislostí na vývoj mozku dítěte. „Na vývoj mozku a jeho funkcí má neobyčejně významný (a v mnohém klíčový) vliv především základní vztah **matka - dítě**, zejména v období prvních tří let. Mateřské chování ovlivňuje nejen projevy dítěte, ale i jeho mozek – a to až do dospělosti.“¹²

1.3.3. Separace

Proces separace probíhá od 4. měsíce do 4. roku věku. L. Šulová (2005) uvádí, že jde o vnitřní proces, který probíhá v několika subfázích, které rozčlenila psychoanalytička M. Mahlerová.

4.-10. měsíc věku – dítě zřetelně odlišuje matku od druhých lidí (**diferenciace**), na konci tohoto období se objevuje **strach z cizích lidí a separační úzkost**. Je obdobím silného zájmu o prozkoumávání vlastního těla a těla matky.

10.-16. měsíc věku – fáze **individuace (procvičování)**. Mezi matkou a dítětem vzniká tzv. elastické pouto, kdy se dítě vzdaluje aktivně od matky a v určitých intervalech se zase vrací, aby získalo jistotu. Jde se pomazlit, dožaduje se pozornosti a pokud se mu ji dostane, pouští se znovu do explorační.

16.-25. měsíc věku – období **navazování přátelských vztahů**. Dítě vstupuje do interakce s dalšími lidmi. Postupně mizí elastické pouto. Dítě touží po nezávislosti, ale je stále citově vázáno na matku.

25.-36. měsíc – fáze **individuace (stálosti objektu)**, kdy dítě dosahuje plné individuace a zrození psychologického „Já“. V tomto období je také dítě již schopné snášet přiměřeně dlouhou separaci – předškolní zařízení.

Během celého období raného dětství přetrvává určitý méně intenzivní strach ze sociálních kontaktů mimo rodinu. V tomto období se také objevuje **separační úzkost**. Je to úzkostná reakce dítěte na hrozící odloučení od matky. Přetrvává až

¹² OREL, M., FACOVÁ, V. *Člověk, jeho mozek a svět*. s. 28.

do 3. roku věku dítěte. Aby se dítě mohlo odloučit od matky, musí být nejdříve pevně přimknuté. Pevné přimknutí mu zajišťuje vztah, kde se dítě cítí bezpečně a jistě. V takovém vztahu dosahuje plné **individuace** – zrození psychického „Já“ a emoční objektní stálosti. Bez nadměrné úzkosti je dítě schopné se separovat **internalizací** (zvnitřněním) trvale a pozitivně emočně obsazené představy matky, která přetrvává i v době její nepřítomnosti. J. Bowlby (2010) poukazuje na to, že po 3. roku věku většina dětí vykazuje vazebné chování méně intenzivně a méně často než dříve, ačkoliv vazebné chování nikdy úplně nevymizí.

1.4. Dítě mladší 3 let a rodina

1.4.1. Rodina

Rodina je prvotním životním prostředím dítěte. Dítě nejen obklopuje, také se do něho promítá. Do 3 let věku dítěte hraje zásadní roli v jeho formování. Dětská osobnost, povaha i jednání jsou produktem rodinného působení. Dítě se na sebe dívá a hodnotí se očima své matky, svého otce. Zvnitřňuje nároky a požadavky rodiny, její morálku, zájmy, cíle a styl celého soužití. To vše ho aktivizuje nebo naopak utlumuje. Rodina hraje roli **primární sociální skupiny**. Způsob, jakým uspokojuje potřeby dítěte a plní svoji **sociálně psychologickou funkci**, rozhoduje o zdravém vývoji osobnosti dítěte.

„Ve druhém a třetím roce života dítěte se rozvíjí **tzv. rodinná identita**.“¹³ Dítě už v tomto věku ví, že k někomu patří, že něčí je, že se může na někoho spolehnout, že jsou tady „jeho lidé“. Vytváří si **vědomí domova**, který mu poskytuje pocit jistoty a bezpečí. Vytváří si interakce s vícero lidmi v širším rodinném prostředí. Až později, kolem 4. roku dítěte, přichází další vývojová fáze, kdy se dítě z výhradní vázanosti na rodinu uvolňuje a vstupuje do širší skupiny svých vrstevníků (v našich podmínkách nejčastěji mateřská škola). V této skupině si musí najít svoje místo, poznává ji a učí se strategiím, jak v této skupině komunikovat.

---

¹³ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. s. 68.

1.4.2. Uspokojování potřeb dítěte v rodině

Rodina uspokojuje základní primární potřeby dítěte a s tímto uspokojením se pojí kladné citové rozpoložení dítěte. Rodina uspokojuje **biologické potřeby**, zejména potřebu výživy, tekutin, vyprazdňování, spánku, hygieny a čistoty i pohybu a aktivity. Důležité je také uspokojení raných **psychických potřeb**, potřeby jistoty a bezpečí, lásky a sounáležitosti, uznání, seberealizace a stimulace. V případě, že tyto potřeby nejsou optimálně uspokojovány, dítě se optimálně nevyvíjí. Důležitá je také skutečnost, aby k uspokojování těchto potřeb docházelo v interakcích se stále stejnými lidmi, citlivě, šetrně a trpělivě. Pokud se u dítěte střídá příliš mnoho lidí, dítě si optimálně nenaváže interakci k dospělým. Pokud při uspokojování potřeb nejsou respektovány přirozené životní rytmy dítěte, vše je uspěchané, nervózní, dítě se stává bojácné a úzkostné.

Dítě plně důvěřuje péči rodičů, jejich náruči a vytváří si tak bazální sociální jistotu. Vytváří si tak povědomí, že patří mezi lidi, do lidských vztahů, a toto povědomí napomáhá veškeré další socializaci. Pokud je toto povědomí narušeno, je zbrzděn osobnostní vývoj dítěte a „zakládají“ se počátky poruch.

„Mezi potřeby dítěte patří také **potřeby začleňování do mezilidských, sociálních a kulturních vztahů**.“¹⁴ Dítě je schopné postupně zaujímat sociální pozice a realizovat sociální role, plnit úkoly. Čím je jedinec starší, tím nabývají na důležitosti **edukační potřeby**, které jsou uspokojovány zejména prostřednictvím instituce – školy, částečně jsou uspokojovány i v rodině.

1.4.3. Rodičovská dyáda

Pro dítě raného věku je zcela nezastupitelná role obou rodičů. Dítě v průběhu společných aktivit poznává chování dvou pohlavních pólů zastoupených v přírodě. Postupně si vytváří mentální představu obou pohlaví, poznává, že matka volí jiné strategie než otec. Tím si postupně formuje představu svého pohlaví a příslušnosti k určitému pohlaví, **identifikuje se**, ztotožňuje se s rodičem stejného pohlaví a osvojuje si určité vzorce chování. Pokud se dítě nemůže identifikovat s rodičem stejného pohlaví, např. chybí otec, identifikuje se s pohlavím opačným, což může způsobit celoživotní komplikace.

---

¹⁴ HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. s. 91.

Dítěti v raném věku se zcela přirozeně více věnuje matka. Ukazuje se však, jak je zcela nezastupitelná **role otce**. „Otec je jakýmsi mostem, který vede do společnosti.“¹⁵ Otcové poskytují dítěti jiné zkušenosti a rozvíjí jiné kompetence než matka. Více podporují rozvoj samostatnosti, kladou větší důraz na dodržování řádu, na výkon dítěte, a tím ho připravují na zvýšené nároky mimo rodinné prostředí. Otcové také více selektují svoje chování vůči dítěti podle pohlaví a tím podporují rozvoj genderové identity. M. Vágnerová (2008) dodává, že **specifičnost role otce** je také v tom, že usnadňuje dítěti separaci z vazby na matku, přechod od matka - dítě k matka - dítě - otec, a tím napomáhá **socializaci** dítěte. Synům slouží otec jako model chování a dcerám usnadňuje vymezení vlastního sebepojetí vůči matce.

Děti, které mají uspokojivý vztah s oběma rodiči, získávají větší pocit jistoty a bezpečí, jsou samostatnější a chovají se zralejším způsobem.

1.4.4. Sourozenci

Mezi významné vztahy v rodině patří vztahy k sourozencům. Dítě tráví se sourozenci mnohdy více času než s dospělými. Interakce mezi sourozenci je více stimulující než interakce s dospělým. V případě **staršího sourozence** se tento sourozenec stává modelem, dítě jej napodobuje, přejímá jeho způsoby chování, snaží se zasahovat do jeho hry a získat jeho hračky. Nesporný je i pozitivní vliv staršího sourozence na kognitivní vývoj dítěte.

V případě narození **mladšího sourozence** může dojít k tomu, že dítě zvyklé do té doby pouze na kontakt s dospělými lidmi bere tuto událost jako ohrožující a negativně reaguje. V batolecím věku není ještě natolik zralé, aby se dokázalo vyrovnat s takovou frustrací a přijmout novou roli. Dítě reaguje **regresí**. Snaží se upoutat pozornost rodičů nevhodným chováním, imituje svého mladšího sourozence v naději, že upoutá rodičovskou pozornost. Žárlí a domnívá se, že už není milováno tak jako dříve.

Dítě tohoto věku se již také setkává s vrstevníky. Dítě v batolecím věku již dokáže napodobovat chování vrstevníků, zatím však nevyhledává dítě jako partnera k sociální hře. Hraje si nejčastěji samo, později ve společnosti druhých dětí (paralelní hra).

---

¹⁵ ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. s. 138.

1.4.5. Prarodiče

Během několika posledních generací došlo k tomu, že se zmenšila tzv. širší rodina. V dřívějších dobách rodinu představovalo širší společenství lidí, tj. rodiče, prarodiče, strýcové, tetičky a hodně dětí. Děti tak měly možnost navazovat interakce s vícero lidmi v širší rodině. V dnešní době, kdy rodinu přestavuje nejčastěji otec – matka – dítě (většinou 1 - 2), se snížil počet vztahů, které může dítě v rodině navazovat. Děti tak mají omezené zkušenosti z mezilidských vztahů v nejbližší rodině, nenaučí se toleranci a respektu. Na druhé straně také díky této izolovanosti rodiny narůstá počet týraných dětí a dětí, kterým se nedostane dostatek něhy a lásky a jejichž rodiče se orientují pouze na výkonnost. Na důležitost zapojení prarodičů poukazují i odborníci.

Tím, že se mladí učí od starších a starší od mladších, se vytváří lidská vzájemnost. „Pestalozzi poukazuje na to, že tento učební proces není jednostranný, protože nejen děti se učí od starších, ale také Ti starší vychovávají, aby se sami vychovali.“¹⁶

Také vývojoví psychologové (E. H. Erikson) poukazují na to, jak je důležité, aby dítě získávalo informace od co možná největšího počtu lidí. Vzrůstá tak počet důležitých vzorů, které pomáhají v **utváření identity** dítěte a pomáhají při identifikaci. Proces odpoutávání a individualizace probíhá po celé dětství a dítě v tuto dobu potřebuje přístup k jiným sociálně důležitým vzorům, který mu mohou poskytnout právě prarodiče.

Nejlépe to vystihuje Zdeněk Matějček: „Psychologické poznatky z posledních desetiletí potvrzují velký význam prarodičů pro citový a sociální vývoj dítěte. Ukazuje se totiž, že kontakt dětí s lidskou generací starší a nejstarší velmi významně přispívá k rozvoji sociálního citění a takzvaných prosociálních postojů, což má pro každého jedince i pro společnost jako celek zásadní důležitost.“¹⁷

1.5. Dítě mladší 3 let a mateřská škola

1.5.1. Specifika věku

Období mezi 1.-3. rokem je obdobím, kdy dítě ve všech oblastech vývoje potřebuje individuální péči. Potřeba aktivity dítěte je v tomto věku uspokojována

¹⁶ HAUSEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. s. 30.

¹⁷ HAUSEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. s. 104.

zejména **pohybem**. U dětí je patrná **motorická nejistota**, která vyžaduje více pomoci, stimulace, procvičování a také bezpečnosti. M. Vágnerová (2008) uvádí, že dítě ještě nedokáže přesně odhadnout **vzdálenosti předmětů**, větší prostor ještě nezvládá a nedokáže správně zpracovat různé vizuální vjemy. Pokud dítě něco vidí malé, tak se domnívá, že to malé je, ať je to blízko, nebo daleko. Používá globální pohled a neanalyzuje komplexní vjemy. J. Bednářová a V. Šmardová (2007) doplňují, že dítě se také **neorientuje v čase**, minulost a budoucnost pro něj nemá zásadní význam. Orientuje se tady a teď, což mu přináší větší pocit jistoty.

Dle P. Říčana (1990) je typickým projevem tohoto věkového období, souvisejícím s vývojem osobnosti dítěte, **období vzdoru**, který může mít až charakter **negativismu**. Dítě si začíná uvědomovat vlastní osobnost a její možnosti. Vzniká potřeba **sebeprosazení**. Dítě chce uskutečňovat svoje nápady, mnohdy v opozici s přáním dospělého. Buď se pokouší o samostatnost variantou „**Já sám**“, kdy se snaží o vlastní řešení situace, nebo variantou „**Já chci**“, ve které odráží vědomí sebe sama jako aktivní a kompetentní bytosti. Zde dítě klade důraz na formu, chce prosadit vlastní nápad, mnohdy nejde o obsah. Často tyto projevy přejdou až do podoby **negativismu**, kdy dítě zásadně prosazuje opak, něco jiného než ostatní. Posiluje si tak svoje dětské sebevědomí i uvědomění vlastní bytosti. „Dítě si vymezuje novou pozici ve světě, ověřuje si hranice vlastních možností a vnějších limitů, které jsou dány převážně sociálně.“¹⁸

Rozvoj **sebepečetí** souvisí s rozvojem kognitivních schopností. Uvažování batolete je egocentrické a subjektivní. Dítě se také nerealisticky domnívá, že má kontrolu nad vším, co se kolem něho děje a dává to mnohdy za vinu sobě. To může vést k silným pocitům **úzkosti**. Sebepečetí dítěte není ještě ucelené, je útržkovité a také nerealisticky pozitivní, neodpovídající skutečnosti.

Aby dítě mohlo vstoupit do kolektivního prostředí, musí mít vytvořenou určitou základní sebedůvěru, vědomí „**Já**“ a interiorizované základní normy v prostředí rodiny.

1.5.2. Hra

Hra je hlavní a nejdůležitější činností malého dítěte, vychází z jeho vnitřních potřeb. Působí na dítě v oblasti kognitivní i sociální. Prostřednictvím hry se dítě

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* s. 163.

seberealizuje. V období mezi 1.-3. rokem vykazuje hra specifické zvláštnosti. U batolete je patrná častá proměnlivost hry, zaujatost vlastní hrou a neochota se svojí hrou přestat. Batole také svoji hru donekonečna opakuje. Hra dítě baví a zajímá. Pomáhá mu vyrovnávat se s těžkostmi a konflikty a buduje svět dětské fantazie.

V tomto věku převažuje **hra paralelní**. Batole si hraje nejčastěji samo vedle druhých dětí. Nevyhledává ještě druhé dítě ke hře, nedokáže kooperovat s druhými dětmi. Částečně je schopné kooperace ve hře s dospělou osobou.

Dítě v tomto věku miluje **hry smyslové**. Donekonečna opakuje vyluzování nejrůznějších zvuků (zvukové hračky). Smysly si procvičuje také při hrách s vodou a pískem, které jsou oblíbenou činností tohoto věku. Hra s kyblíkem a lopatičkou na pískovišti zaujme batole na dlouhé hodiny.

Oblíbené jsou v tomto období **manipulační hry**. Dítě prozkoumává hračky, manipuluje s nimi, **experimentuje**, až nakonec přechází ve **hru konstruktivní**, kdy dokáže něco postavit, sestavit. Časté jsou v tomto věku také **hry napodobivé**, kdy dítě imituje činnosti, které vidělo u dospělých (např. česání, zametání). Jedná se i o tzv. **oddálenou nápodobu**, kdy si dítě „uloží“, co vidělo a později to imituje. Ve chvíli, kdy dítě použije kostku jako koláč nebo se stává princeznou či princem, přechází ke **hře symbolické**.

Při **pohybových hrách** tohoto věku převažují motorické činnosti jako chůze, koulení míčem, běhání, skákání. Hra také napomáhá socializaci dítěte.

1.5.3. Socializace

„Socializací se rozumí přebírání (typických) způsobů chování, názorů a hodnot určité skupiny lidí jedincem. Je to souhrn procesů vzájemné interakce mezi společností a jedincem.“¹⁹ Důležitým předpokladem pro to, aby se dítě mohlo úspěšně socializovat, je předchozí utvořená pevná vazba na jednu nebo více pečujících osob.

Proces socializace probíhá dle S. Hoskovcové (2006) na třech úrovních: zpočátku se dítě orientuje na druhé lidi a jeví o ně zájem, později přebírá nápady a způsoby chování, až nakonec získá dovednosti, které mu umožní vytvářet kontakty s druhými lidmi. Prvotní skupinou, kde dítě prochází procesem socializace, je rodina.

---

¹⁹ HOSKOVCOVÁ, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. s. 14.

Dítě si vytváří primární vztah k matce a dalším osobám ze širšího společenství rodiny. Postupně se okruh rozšiřuje. Kolem 2 let dítě začíná navazovat vztahy k druhým dětem stejného věku. Vzájemná interakce je zpočátku omezena pouze na krátké výměny pozornosti, případně na napodobování činností, které dělá druhé dítě. Převažuje **paralelní hra** a až kolem 3. roku věku dokáží děti kooperovat s druhými dětmi ve hře.

Sociální učení probíhá zejména formou **nápodoby a identifikace**. Dítě napodobuje takové chování, které jej zaujalo. Znalosti dítěte tohoto věku jsou však útržkovité, nejsou vzájemně propojené a dítě nechápe ještě obecně platná pravidla a zákonitosti.

Nástup do mateřské školy představuje významný mezník v sociálním začleňování dítěte. Je možné ho chápat jako **iniciační krok**. „Iniciační krok chápeme pro toto období dětství jako přijetí do nového společenství a překonání překážek s tím spojených.“²⁰ Tento krok je jakýmsi přechodem do jiného výchovného společenství, do nových vztahů, nových rolí. Doprovází ho silné emoce a stres jak u dítěte, tak na úrovni rodiny. Je procesem, kdy dochází ke změně identity, obrazu sebe sama, změně rolí.

Změnu **identity** prožívá nejenom dítě, ale také rodiče dítěte nastupujícího do mateřské školy. Nástup do mateřské školy vyžaduje určitou míru zralosti a připravenosti. Dítě musí přijmout a respektovat novou, cizí autoritu (učitelku). Dítě nemá v mateřské škole tak jedinečné postavení jako v domácím prostředí, musí si v kolektivu dětí najít svoji pozici, naučit se vhodným způsobem prosazení. Vztah s vrstevníky neposkytuje dítěti takovou úroveň jistoty jako vztah s dospělými, nemůže od dítěte čekat ochranu a pomoc. Dítě musí dozrát na určitou vývojovou úroveň, kdy už tuto podporu dospělých tolik nepotřebuje. V tu chvíli vzniká potřeba kontaktu s vrstevníky.

1.5.4. Adaptace

Adaptaci ve smyslu sociálním chápeme jako: „Přizpůsobení se člověka novým sociálním podmínkám.“²¹ V případě nástupu dítěte do mateřské školy adaptace probíhá nejen na úrovni dítěte, ale také na úrovni třídy mateřské školy, je to oboustranný proces.

²⁰ KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. s. 62.

²¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. s. 11.

Každá skupina se přizpůsobuje potřebám jednotlivých dětí a současně každé jednotlivé dítě se musí přizpůsobovat potřebám skupiny. V průběhu adaptace rodič i dítě přijímá novou příslušnost, rodič ke skupině rodičů dítěte mateřské školy a dítě ke skupině dětí mateřské školy.

Čím je dítě menší, tím může být doba adaptace delší. Za „maximální“ dobu, během které by měla být ukončena adaptace, je možné u 2letých dětí považovat 6 - 8 týdnů. Průběh adaptace dítěte mladšího 3 let mohou negativně ovlivnit následující faktory:

- specifika věku – období vzdoru, negativismus, batolecí egocentrismus, separační úzkost, strach, úzkostnost, paralelní hra, krátkodobá, snadno odklonitelná pozornost, rozptýlená pozornost;
- typ vazby matka – dítě;
- vliv pohlaví;
- typ rodinné výchovy;
- typ docházky dítěte do mateřské školy;
- vliv výchovného stylu učitelky;
- vliv dalších faktorů.

V tomto vývojovém období je typickým stadiem **období vzdoru, negativismu**. „Mezi druhým a třetím rokem pak nastává přímo období vzdoru“²². Vzdor je přirozený a také vývojově nutný. Souvisí s formováním vnitřní struktury osobnosti, formováním vnitřního „Já“. Dítě si utváří autonomii – samostatnost. Chce navázat vlastní vztahy se světem, stává se osobností, posiluje si dětské sebevědomí. V průběhu adaptace mohou tyto projevy zesílit.

Egocentrismus souvisí s nezralostí dítěte. Nejdůležitější pro dítě je vlastní uspokojení.

Separační úzkost je specifickou reakcí na odloučení od matky. Přetrvává až do 3. roku věku. Objevuje se při nedobrovolné (pasivní) separaci od matky. Popsali ji v roce 1952 J. Bowlby a J. Robertson. Má tři fáze:

---

²² ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 125.

1. Fáze protestu, kdy se dítě snaží aktivně zbavit cizího člověka a přivolat matku. Pokud matka nepřichází, přejde do další fáze.

2. Fáze zoufalství, kdy dítě postupně ztrácí naději, že matka přijde, přestává ji volat. Je apatické, ztrácí zájem o cokoli.

3. Fáze odpoutávání od matky. Pokud odloučení trvá delší dobu, dítě se snaží uspokojit potřebu citové vazby a opory navázáním vztahu k jiné osobě, která je dostupná.

Ve spojitosti s tím se dle J. Vymětala (2004) může u dítěte objevit **separační úzkostná porucha**. Je to výrazná nepříznivá reakce dítěte na odloučení od matky. U některých dětí přetrvává potřeba přítomnosti blízké osoby. Vývoj separace může být zpomalen a při ohrožení této potřeby nastoupí silná úzkost, pláč, zoufalství a také psychosomatické příznaky (zvracení, bolesti břicha, teplota). Dochází k oslabení imunitního systému a náchylnosti k infekčním onemocněním. Dítě má obavu, že matka odejde a už se nevrátí. Znesnadňuje tak adaptaci dítěte v prostředí mateřské školy.

Strach, úzkostnost mají souvislost s daným vývojovým obdobím. „Úzkost a strach řadíme mezi emoce, které mají pro jedince motivační sílu a usnadňují nám adaptaci na nové podmínky.“²³ Do 3 let věku se u dětí objevují reálné strachy, které získávají na základě vlastní zkušenosti se světem. Děti se bojí podnětů, které jsou silné, nezvyklé, neznámé. V překonání strachu jim pomáhá matka svým povzbuzením a klidným chováním. Děti tohoto věku se často bojí samoty a malých uzavřených prostorů, tmy a zvířat.

Jsou děti více úzkostné a méně úzkostné. Konkrétní projevy strachu jsou dány biologickými dispozicemi i vlivem prostředí (zkušenosti získané během života) a učením. Čím je dítě mladší, tím je citlivější a zranitelnější a také náchylnější a méně odolné vůči emocím. Dítě tohoto věku by nemělo být nadměrně vystavováno situacím, které mu působí úzkost.

U dětí tohoto věku se také často objevuje **sociální úzkostná porucha**. Tyto děti jsou zřetelně plaché a úzkostné v neznámém prostředí. V mnoha případech se u jednoho z rodičů objevují závažné výchovné závady. Rodiče je straší, vedou je přísně a tyto děti mají malou zkušenost s prostředím mimo rodinu. Zde může nástup do mateřské školy prospět, dítě se postupně „otrkává“ a zvyká si na kolektiv.

²³ VYMĚTAL, J. *Úzkost a strach u dětí*. s. 11.

Typ vazby matka - dítě a kvalita vazby, kterou si dítě vytvoří s mateřskou osobou v prvních letech života, výrazně ovlivňuje vnitřní stabilitu dítěte a způsob základního vztahování k ostatním lidem. Vazba jistá, které poskytuje dítěti pocit jistoty a bezpečí, má pozitivní vliv na navazování dalších vztahů a tudíž i na adaptaci. Dítě se vztahuje s důvěrou ke světu a snadněji se separuje od matky.

Patrný je také **vliv pohlaví**. Zdá se, že biologicky podmíněné rozdíly chlapců a dívek (hormonální produkce) jsou příčinou rozdílnosti ve struktuře a fungování mozku, tzn. chlapci a dívky mají odlišné tempo vývoje. Již v těhotenství u dívek větší produkce nervových buněk slouží jako ochrana v případě poškození. „Zrání a funkční specializace CNS je i po narození u dětí různého pohlaví rozdílná.“²⁴ Tyto rozdíly jsou vázány na působení pohlavních hormonů. Ukazuje se, že zrání nervových struktur probíhá rychleji u dívek. M. Vágnerová (2008) poukazuje na to, že u dívek je patrná větší hustota propojení jednotlivých oblastí než u chlapců. Jejich mozkové hemisféry jsou naproti tomu méně specializované. Tato menší vyhraněnost je zřejmě předpokladem k jejich větší odolnosti a snadnějšímu a rychlejšímu osvojení dovedností. Mozek dívek funguje globálněji.

Chlapecký mozek má asymetričtější uspořádání a jeho zrání je pomalejší. Dříve se ale funkčně diferencuje (např. jazyková centra). Chlapci hůře dosahují potřebné souhry obou hemisfér.

Celkově se dívky ve 2 letech věku, které nastupují do mateřské školy, zdají být více vyspělé, samostatné, odolné a lépe snášející odloučení od matky než chlapci. Významnou roli také může sehrávat úloha otce.

Typ rodinné výchovy ovlivňuje výrazným způsobem další vývoj dítěte. „Na utváření výchovných postojů k dítěti má vliv vlastní prožitá zkušenost se svými rodiči v dětství, vztah k nim i dalším vychovatelům, úroveň inteligence a dosažené vzdělání, hierarchie osobních hodnot, dosavadní citový a sociální vývoj včetně konfliktů, úzkosti a napětí, které provázejí vztah vychovatele k dítěti.“²⁵ Dítě uspokojuje určité rodičovské potřeby. Typ rodinné výchovy, ať již nadměrně negativně laděné, nebo přehnaně pozitivní, negativně ovlivňuje vývoj dítěte.

---

²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* s. 29.

²⁵ PŘINOSILOVÁ, D. Psychologická problematika. In OPATŘILOVÁ, D. (ed.). *Pedagogicko - psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.* s. 65.

Za typy výchovy, které mohou negativně ovlivňovat vývoj dítěte a jeho pozdější adaptaci a socializaci jsou považovány:

Rozmazlující výchova – rodič nezdravě lpí na dítěti, odstraňuje mu z cesty jakékoliv překážky, rodič si vědomě či podvědomě udržuje dítě v závislosti na sobě a nedovoluje mu se osamostatnit ani v oblastech, kde dítě vykazuje příslušné kompetence. Dojde k tomu, že rodič postupně ztrácí u dítěte autoritu a dítě s rodičem manipuluje. Rodiče nepředávají dítěti pocit jistoty a sebedůvěry a později má dítě problémy při adaptaci a socializaci.

Úzkostná výchova – rodič dítěti brání v činnostech, při kterých by si mohlo ublížit, nadměrně ho ochraňuje. Dítě je zbavováno své vlastní iniciativy a neustále omezováno v aktivitách. Dochází k frustraci dítěte, které nemá uspokojenou potřebu stimulace, aktivity a poznávání prostřednictvím své vlastní iniciativy.

Perfekcionistická výchova – se nadměrně snaží o dokonalost dítěte. Vede to k permanentnímu přetěžování dítěte a v důsledku toho k jeho neurotizaci.

Protekční výchova – kdy se rodič snaží, aby dítě dosáhlo těch hodnot a toho postavení ve společnosti, které rodiče považují za výhodné a významné. Snaží se dítěti „umetat cestičky“ a snaží se do této aktivity zapojit všechny, kteří jsou s dítětem v kontaktu. Dítě se nenaučí být samostatné a také se domnívá, že má nárok na různá privilegia.

Zanedbávající výchova – dítě je ponecháno samo sobě napospas, úroveň stimulace ze strany rodičů je minimální.

Zavrhující výchova – se vyskytuje zejména skrytě, dítě neplní očekávání rodičů, je nadměrně trestáno, omezováno, utlačováno. Buď se projeví formou vzdoru, nebo dítě rezignuje a je zcela pasivní.

Všechny tyto typy rodinné výchovy negativně ovlivňují osobnost dítěte a mají v pozdějším období neblahý vliv na průběh adaptace a socializaci dítěte v mateřské škole.

Typ docházky do mateřské školy je také významným faktorem. Jasně se ukazuje potřeba nastavit od samotného počátku docházky do mateřské školy pravidelnost a řád. Pravidelná, každodenní docházka do mateřské školy, kdy dítě nependluje jeden den mezi babičkou, rodinou a druhý den cestou do školky, se ukazuje

jako pozitivní faktor ovlivňující průběh adaptace dítěte mladšího 3 let. Dítě potřebuje pravidelný režim, který mu dodává pocit jistoty a bezpečí. Jakékoliv neustálé změny dítě zúskostňují.

Množství času, trávené mezi vrstevníky v kolektivním zařízení, je možné považovat také za významný moment. Psychologové doporučují, aby doba pobytu v zařízení během týdne nepřesáhla u dvouletých dětí 20 hodin. Delší doba již může mít vliv na sociální a kognitivní vývoj, ale také může přispívat k vytvoření „nejisté“ vazby s matkou.

Významný je **vliv výchovného stylu učitelky**. To, jakým způsobem učitelka k dítěti přistupuje, může mít jistě na něho vliv. Za nejdůležitější považují respektování individuality dítěte a citlivý, empatický přístup.

Dalším faktorem, který vykazuje vliv na průběh adaptace malého dítěte, je **velikost skupiny dětí**. „Sociologové zdůrazňují, že člověk se cítí doma v malé skupině dětí.“²⁶ Považují za únosnou skupinu 7 - 8 dětí. V takové skupině si dítě brzy vytvoří přehlednou síť vztahů. Snáze navazuje interakci jak s učitelkou, tak s druhými dětmi. Příliš velká skupina dětí (nad 20) neumožňuje dítěti navázání vztahů ani vytvoření přehledné sítě vztahů. Dítě se v takové skupině dětí „ztrácí“ a to tím více, čím je mladší. Ve velké skupině dětí také může narůstat agresivita dětí a nevytvoří se pocit důvěrného společenství. Tím, že dítě začleníme do příliš velké skupiny dětí, vznikají v něm pocity nejistoty, strachu a agresivity. Ve vztazích má dítě ještě málo zkušeností, při velkém počtu dětí toho o druhém dítěti ví velmi málo a ani ho nemůže poznat blíže, stejně tak si obtížně hledá cestu k dospělým. I pokud je dítě zařazeno do větší skupiny, byť s větším počtem dospělých, nedochází k optimální interakci a dítě si buduje s dospělými jen méně individuální osobní vztahy.

Každá mateřská škola může volit **model adaptace**, který považuje za optimální a který vyhovuje podmínkám konkrétní školy. S ohledem na specifika dětí mladších 3 let se jeví jako optimální **plné otevření** se mateřské školy rodičům a jejich dětem. Zejména vesnické mateřské školy, které volí tento způsob **adaptačního programu**, s ním mají dobré zkušenosti. Rodič s dítětem může po domluvě, kdykoliv během roku, navštívit mateřskou školu a přirozeným, nenásilným způsobem poznávat chod mateřské

---

²⁶ DEISLER, H. H. *Každodenní problémy v mateřské škole*. s. 12.

školy a její „život“. Důležitá je určitá pravidelnost návštěv. Pokud na tento způsob **adaptace** ještě navazuje pozvolné přivykání po samotném nástupu dítěte do mateřské školy, tj. postupné prodlužování doby pobytu dítěte v mateřské škole, je možné považovat takový způsob adaptačního programu za optimální. Dalšími vhodnými variantami jsou **tzv. hravá odpoledne**, kdy učitelka 1 krát týdně, na 1-2 hodiny připraví program, sestávající se z výtvarných, hudebních a pohybových činností. Rodiče s dítětem, u něhož plánují nástup do mateřské školy, poznávají prostředí mateřské školy, děti i pedagogy. Vhodná je také účast na společných akcích školy, divadla, výlety, besídky. Každý adaptační program by měl však zejména vycházet z individuálních potřeb každého jednotlivého dítěte a jeho rodiny, měl by být „šitý na míru“ každého jednotlivého dítěte a opírat se o spolupráci s rodinou.

1.5.5. Proces výchovy a vzdělávání v mateřské škole

Historie české moderní předškolní instituce s kvalifikovanými učitelkami sahá do roku 1869 a je spojena se jménem Marie Riegerové – Palacké. „Po vzoru francouzských předškolních zařízení a v bezprostřední návaznosti na odkaz J. A. Komenského (Informatorium školy mateřské) byla nazvána mateřskou školou.“²⁷ Měla funkci nejen sociální, ale měla také zajistit moderní národní výchovu českých dětí. Je nutné zdůraznit, že tato zařízení nebyla přímo spojena se zaměstnaností žen a vznikla jako **filantropická iniciativa**. Stejná dáma stála také u otevření prvních jeslí pro děti od 1-3 let v roce 1884 v Praze.

Za dobu své existence prošla mateřská škola mnohými změnami, měnily se cíle vzdělávání, metody, formy práce i samotný pohled na dítě a jeho výchovu a vzdělávání. Současná mateřská škola organizuje vzdělávání pro děti zpravidla ve věku od tří do šesti (sedmi) let, ředitel může přijmout i děti dvouleté. „Úkolem je doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení.“²⁸ Mateřská škola podporuje rozvoj osobnosti předškolního dítěte, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů.

²⁷ LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství?* s. 168.

²⁸ SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. s. 5.

Specifika předškolního vzdělávání tkví v tom, že vzdělávání v mateřské škole se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí. Vývojová specifika musí být při vzdělávání plně respektována. Dítě se musí cítit v mateřské škole bezpečně, jistě, radostně a spokojeně a musí mít možnost projevit se svým přirozeným dětským způsobem.

Vzdělávání musí také vycházet z individuálních vzdělávacích potřeb a možností jednotlivých dětí, včetně potřeb specifických. Dvouleté děti mají jistě jiné specifické potřeby než děti šestileté. Považuji proto za nutné vycházet z pedagogické analýzy – tj. z pozorování dítěte, vycházet z individuálních potřeb dítěte a jeho zájmů, v návaznosti na aktuální rozvojový stav každého jednotlivého dítěte, znalosti konkrétní životní a sociální situace v rodině. **Domnívám se, že každé dítě je individualita, která čím je mladší, tím více potřebuje individuální přístup pedagoga.** Není zcela přesné říci, že dvouleté dítě má takové potřeby a šestileté jiné. Domnívám se, že každé dítě má být stimulováno, citlivě podněcováno k učení a pozitivně motivováno ke vzdělávacímu úsilí takovým způsobem, který mu nejvíce vyhovuje. **Za největší překážku naplňování tohoto cíle považuji vysoký počet dětí ve třídě mateřské školy, který neumožňuje individuální přístup pedagoga k dítěti.**

Mateřská škola ve vztahu k dětem do 3 let může mít pozitivní i negativní efekty. Mezi **pozitivní vlivy** řadím:

- zajištění adekvátní péče dětem, kterým není v rodině věnována dostatečná péče, pozornost a úroveň stimulace;
- umožnění postupného návyku na cizí autoritu (učitelka), podřízení se pravidelnému rytmu, režimu dne;
- postupné odpoutávání se od příliš silné fixace na rodinu;
- v případě jedináčků poskytnutí přirozené sociální skupiny dětí, která v rodině chybí;
- každodenní kontakt s vrstevníky;
- předávání širšího záběru poznatků než v rodině, různorodé aktivity (plavání, divadla, karnevaly);
- pomoc MŠ při různých handicapech – logopedie apod., včasné zachycení problémů.

Možné **negativní vlivy**:

- ztráta individuálního přístupu rodiny, matky;

- ztráta přirozené spontánnosti dítěte při příliš brzkém podřizování se cizí autoritě;
- příliš brzké poměřování dítěte s druhými dětmi, dítě může zažívat komplexy;
- nezralost některých dětí (ve 2 letech) na vstup do mateřské školy s důsledky na psychický vývoj dítěte;
- u citlivějších dětí se mohou objevit psychosomatické adaptační problémy, poruchy spánku, poruchy příjmu potravy;
- v případě vytvoření negativního vztahu s autoritou (učitelka) dítě není mentálně připraveno na zvládání negativních emocí;
- v případě docházky do MŠ na mnoho hodin denně dítě nemá dostatek kontaktů s rodičovskou dyádou;
- dítě těžko zvládá případné nepřijetí skupinou dětí nebo případná nepřátelství mezi dětmi, řeší to formou úniku (nemoc);
- příliš časně podřízení se autoritě může vést k dlouhodobým poruchám koncentrace, ke ztrátě schopnosti samostatného rozhodování a pozdějšímu spoléhání se na autoritu a odmítání zodpovědnosti;
- vysoký počet dětí ve třídě vede k tomu, že se dítě „ztrácí“ a nevytváří si potřebné interakce.

Z hlediska možných negativních vlivů a jejich redukce (např. dětská nepřátelství) hraje zásadní roli působení učitelky mateřské školy.

Typ skupinového soužití v mateřské škole je dnes plně v kompetenci škol. S ohledem na specifika dětí mladších 3 let se jeví **věkově smíšená skupina** dětí jako přirozenější z hlediska toho, že odráží společnost takovou jaká je. V průběhu adaptace malých dětí může pozitivně působit zralejší chování starších dětí a jejich pomoc. Malé děti se učí přirozeně **nápodobou** od starších dětí, chtějí se na ně dotáhnout. Probíhá zde **vzájemné učení** mezi dětmi, starší dítě si upevňuje poznatky pomocí **vysvětlování** malému dítěti. Malé dítě také může pozorovat kooperativní hru větších dětí. Tento typ edukace je velmi náročný na práci učitelky, na použité metody a diferenciaci. Velkým problémem je také počet dětí ve skupině (nad 20). **Věkově homogenní** skupina dětí nejmladšího věku může být zatěžkávací zejména v období adaptace. Vzájemná komunikace a kooperace těchto dětí není ještě vyzrálá. Mnohdy dochází k tahanicím

o určitou hračku, dochází k přenášení emocí, když začne plakat jedno dítě, pláčou i ostatní. Zejména v oblasti sebeobsluhy malým dětem tyto činnosti zabírají mnoho času a kladou zvýšené nároky na práci učitelky mateřské školy.

1.5.6. Učitelka mateřské školy

Odborně kvalifikovanou průvodkyní dítěte a jeho rodičů v mateřské škole je učitelka. Nástupem dítěte do mateřské školy se stává „spoluodpovědnou“ za výchovu dítěte, nezbytným úkolem je také získání důvěry rodičů a úzká spolupráce s nimi. Dítě postupně přivyká režimu v mateřské škole a i učitelka se postupně s dítětem seznamuje a poznává ho.

„Základní rovinu sociálních vztahů v mateřské škole tvoří interakce učitelky a dětí.“²⁹ Tato **interakce** je zcela specifická. Učitelka je pro dítě autoritou, je dítěti vzorem a modelem chování. Její názory přijímá dítě nekriticky tak, jak jsou mu předkládány. V mateřské škole převažuje interakce učitelky se skupinou dětí nad interakcí s jednotlivými dětmi. Vrstevnická skupina a vztahy ve skupině dětí jsou přítomné při každém působení učitelky. Důležitým úkolem učitelky je adekvátní začlenění každého jednotlivého dítěte do skupiny ve třídě, stejně tak rozvoj vztahů ve skupině dětí a rozvoj příznivé emoční atmosféry.

Důležitá je také rovina interakce mezi učitelkou a rodiči. Rodiče se spolupodílejí na efektivitě práce učitelky a také spoluvytvářejí klima mateřské školy. Přiměřená komunikace a interakce s rodiči podporuje rozvoj dětí a má za cíl maximální spokojenost rodičů i dětí.

Při srovnání učitelky s matkou je patrné, že čím je dítě menší, tím více očekává, že mu učitelka bude matku nahrazovat. Některé malé děti jsou velmi přichylné, chtějí mít učitelku pouze pro sebe, dožadují se její pozornosti, fyzického kontaktu, drží se v její blízkosti nebo za ní chodí. Tyto děti jsou na učitelce velmi závislé a vyžadují téměř nepřetržitou pozornost učitelky. Toto chování pozorujeme zejména u dětí mezi 2-3 rokem, které nastoupily do mateřské školy. Je tu zřejmá souvislost se separační úzkostí.

---

²⁹ GILLERNOVÁ, I. Profesní kompetence učitelky mateřské školy a význam jejího rozvíjení. In MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. (eds.) *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. s. 23.

Žádný vztah na světě nemůže nahradit vztah dítěte s matkou, který se navazuje již několik minut po porodu. Učitelka při vši snaze nemůže matku nahradit. Rodinné prostředí zůstává prvořadým zázemím. Malé děti se životu ve skupině postupně učí a učitelka musí zejména podporovat vztahy dítěte k ostatním dětem ve skupině a postupně začleňovat dítě do skupiny.

Učitelka musí ovládat mnoho dovedností, které mají místo v její profesní kompetenci. Dle I. Gillernové (2003) k nim patří **sociálně psychologické profesní dovednosti**, které dávají předpoklady pro přiměřené sociální interakce. Jsou to prvky dovedností, vztahující se k sobě samému (sebereflexe, projevování emocí, autenticita) a také prvky týkající se mezilidských vztahů (empatie, akceptace druhých, tolerance, komunikativní dovednosti, naslouchání, schopnost porozumění neverbálním projevům jedince, zvládnání konfliktních situací). Tyto dovednosti mají zásadní vliv a význam pro práci učitelky a rozvoj dítěte. Důležitou složkou jsou **oborové a metodické profesní dovednosti**, které ukazují, co a jak učitelka s dětmi dělá a jak má činnost metodicky a didakticky zvládnutou. A nezbytné jsou také **speciálně výchovné a diagnostické profesní dovednosti**, související s respektováním vývojových a individuálních zvláštností dětí, aktuálního stavu dítěte, přizpůsobení stylu práce potřebám jednotlivých dětí.

Role učitelky mateřské školy je zcela nezastupitelná. Učitelka je modelem sociální role, do níž investuje svoji osobnost. Čím je dítě menší, tím je její role náročnější a zodpovědnější.

Vzdělání učitelky, pracující s dětmi mladšími 3 let, je ve většině evropských zemí, kde fungují modely péče o nejmenší děti, specializované a minimálně na úrovni bakalářského stupně vysoké školy.

1.5.7. Pohled psychologů

Jan Amos Komenský ve své době doporučoval „nevypouštět“ dítě před šestým rokem z mateřského klína. „Příliš dětinský věk více pěstování a šetření potřebuje, nežli aby preceptor, celý zástup jich na péči a práci maje, stačiti k nim mohl. Protož v mateřiněm klíně ještě jim nejlépe.“³⁰ V tehdejší době byly jistě zcela jiné životní podmínky a znalosti z vývojové psychologie nebyly ještě na takové úrovni jako dnes.

³⁰ KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. s. 120.

„Jesle jsou zařízením pro potřebu dospělých. Děti by si je sami nevymyslily. Mateřská škola je však zařízením pro děti – a děti je vskutku potřebují.“³¹ Zdeněk Matějček (2003) považoval vstup dítěte před třetím rokem do kolektivního zařízení za předbíhající úroveň sociálního vývoje dítěte. Mezi druhým a třetím rokem se u dítěte rozvíjí **rodinná identita**, dítě by mělo v tuto dobu vyrůstat v prostředí rodiny, které mu poskytuje pocit jistoty a bezpečí. Vytváří si vědomí domova a teprve s touto jistotou v zádech může dítě vstoupit do světa vrstevníků. Jde tu o **sociální zralost dítěte**, nikoliv intelektovou, tj. o schopnost dítěte hrát si s druhými dětmi, kooperovat při hře, sdílet společnou zábavu a radost. Věk 3 let nechápe jako předěl intelektového vývoje, ale jako **předěl psychosociální**, související s mechanismy evolučně hluboce zakořeněnými. Etologové považují za přirozený věkový odstup mezi dětmi právě 3 roky, kdy dítě už je do jisté míry samostatné.

Naproti tomu další čeští psychologové poukazují na to, že v České republice neexistuje v současné době žádný relevantní výzkum, který by prokazoval, že děti mladší 3 let, které navštěvují předškolní zařízení (jesle, MŠ), by trpěly nezdravým vývojem, zvýšenou frustrací či vývojovými defekty. Výzkumy, které se v České republice dělaly, pocházejí ještě z dob před rokem 1989, kdy se preferovaly jiné pedagogické přístupy.

Severští psychologové, v jejichž zemích (Norsko, Švédsko, Dánsko) je poskytována předškolní péče dětem od 1,5-2 let, poukazují ve svých výzkumech na to, že neexistuje žádný předpoklad, že by takto malé děti nemohly navazovat vztahy se svými vrstevníky, pokud k tomu mají příležitost.

Naopak poukazují na to (a kritizují praxi v ČR), že pokud prodlužujeme dobu, od kdy umožňujeme dětem styk s druhými dětmi, může to vést k tomu, že dítě bude zvýšeně závislé na rodičích a při odloučení od rodičů ve vyšším věku dojde k dramatičtějšímu emočnímu prožívání těchto dětí. Praxe z těchto zemí ukazuje, že pokud je dětem umožněn styk s vrstevníky v tomto věku (1,5-2), má to pozitivní vliv na sebevědomí dětí a jejich větší samostatnost. Děti prokazují celkově vyšší **sociální kompetence** a dovednosti, včetně navazování nových vztahů, **empatie** či **sebeprosazení**. Podobný pohled mají i francouzští psychologové.

---

³¹ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejméně potřebují*. s. 70.

1.5.8. Pohled sociologů a dalších odborníků

Sociologové dnes mluví o rovném přístupu mužů a žen na trhu práce. Je skutečností, že v České republice je nabídka veřejných zařízení péče o děti do 3 let téměř nulová. Máme nejnižší účast edukace dětí mladších 3 let v Evropě, na druhém konci žebříčku jsou vyspělé severské země (Norsko, Švédsko, Finsko), kde je účast dětí mladších 3 let v předškolních zařízeních více než 50 %. Zajímavou se jeví skutečnost, že ve Finsku, kde mají rodiče možnost volby - buď zůstanou s dítětem doma a dostanou finanční podporu od státu, nebo mohou dát dítě do předškolního zařízení, většina rodičů volí volbu edukace dítěte mladšího 3 let v předškolním zařízení.

V České republice máme snad nejdelší rodičovskou dovolenou na světě a zároveň v celé Evropě největší rozdíl v zaměstnanosti mezi bezdětnými ženami a matkami. Mnohé ženy, zejména s vyšším vzděláním, si nemohou dovolit tak dlouhé přerušování kariéry, omezená je také nabídka zkrácených úvazků. Pak se musí rozhodnout mezi rodinou a kariérou. I u žen, které mají nižší vzdělání a nebudují kariéru, během dlouhé rodičovské dovolené (mnohdy více potomků za sebou) dochází k tomu, že ztrácejí kontakt s trhem práce a chybí jim potřebné pracovní dovednosti a zkušenosti.

Současní vládní představitelé České republiky v oblasti řešení otázky předškolní péče a péče o děti mladší 3 let nepostupují v souladu s doporučeními Evropské Unie a zdá se, že stát se chce zbavit zodpovědnosti za řešení této otázky. Vláda ve svém „Prorodinném balíčku“ navrhla možná řešení péče o děti do 3 let i děti do 6-7 let, která jsou však zcela v rozporu s nejnovějšími výzkumy v Evropské Unii. Různé navrhované typy vzdělávání od tzv. institutu vzájemné rodičovské výpomoci přes firemní školky až po různé volné a vázané živnosti péče o děti mladší 3 let se jeví nejen jako finančně pro rodinu těžko dostupné, ale i problematické v mnoha ohledech.

„Nejúčinnější intervenční programy spojují intenzivní a včasné započítání vzdělávání orientovaného na dítě v zařízení pravidelné péče, s významným zapojením rodičů, s jejich vzděláváním, s plánovitými domácími vzdělávacími aktivitami a s opatřeními cílenými na podporu rodiny.“³² Tomuto doporučení zcela odporuje tzv. institut vzájemné rodičovské výpomoci i různé formy živností.

---

³² EACEA P9 Eurydice. *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. [online]. s. 11. WWW: <<http://www.naep.cz/eurydice/dokumenty/preklady>>. [cit. 6. 9. 2011].

„Výzkumy dokládají, že domácí vzdělávací programy jsou méně efektivní než programy institucionální.“³³ Doporučení Evropské komise opět v rozporu s navrhovanými typy vzdělávání dětí mladších 3 let.

„Většina badatelů rovněž souhlasí s tím, že odborná příprava pracovníků odpovědných za vzdělávání a péči o malé děti by se měla uskutečňovat na bakalářské úrovni a měla by být specializovaná.“³⁴ S ohledem na poslední doporučení nemohou obstát žádné doporučované vládní varianty ani firemní školky, institut vzájemné rodičovské výpomoci či formy živnosti, kde vláda doporučila, aby pracovníci těchto institucí skládaly pouze zkoušky před jistou komisí.

Domnívám se, že všechny uvedené formy péče o děti do 3 let se jeví v souladu s doporučeními Evropské komise jako **nehodné**, ať už systémově, nebo obsahově. A to se nezaobírám náležitostími typu zajištění vhodných hygienických podmínek v těchto typech edukace.

Závěry psychologů a ekonomů jasně poukazují na důležitost kvalitního prostředí v prvních letech života dítěte. Jak uvádí J. Průcha (1999), longitudinální srovnávací výzkumy ve světě prokázaly pozitivní efekty u dětí absolvující předškolní výchovu, a to čím delší předškolní výchovu absolvovaly, tím byly pozitivní efekty lepší. „Silnější pozitivní efekty byly shledány u rodin s nepříznivými sociokulturními parametry.“³⁵ Musíme vzít v potaz, že téměř polovina manželství se v České republice rozvádí a spousta dětí vyrůstá v neúplných rodinách. Mnohde je špatná úroveň bydlení, chudoba, nízké příjmy rodičů. Negativně se také podepisuje pracovní stres, nezaměstnanost, konflikty rodičů. To vše má silně negativní dopad na dítě. Velká část dětí rozhodně nevyrostá v ideálním rodinném prostředí.

Jediným možným pozitivním řešením situace v České republice v péči o děti mladší 3 let se jeví vysoce návratná investice do kvalitní péče o děti, kterou u nás představují **materšské školy**. V souvislosti s velmi nízkou porodností v České republice je třeba připomenout, že v zemích, kde se podařilo vytvořit velmi kvalitní síť předškolních zařízení, předškolní péče koreluje se zvyšující se porodností.

---

³³ EACEA P9 Eurydice. *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. [online]. s. 11. WWW: <<http://www.naep.cz/eurydice/dokumenty/preklady>>. [cit. 6. 9. 2011].

³⁴ EACEA P9 Eurydice. *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. [online]. s. 11. WWW: <<http://www.naep.cz/eurydice/dokumenty/preklady>>. [cit. 6. 9. 2011].

³⁵ PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. s. 63.

1.5.9. Pohled učitelky mateřské školy

Situaci v mateřských školách regionu Ústí nad Orlicí, který mapuje praktická část této diplomové práce, nepovažuji v současné době za vůbec jednoduchou a už vůbec ne za optimální. Na jedné straně se mateřské školy snaží nabrat maximální počet dětí, který jim zajistí více finančních prostředků, na straně druhé vysoký počet dětí ve třídě, heterogenní skupina dětí a současně edukace dětí mladších 3 let staví učitelku mateřské školy do pozice, která není jistě záviděníhodná.

Problematických míst při edukaci dětí mladších 3 let je více. V současné době není výjimkou (spíše je pravidlem) počet dětí na třídu mateřské školy 28. V případě jednotřídní vesnické školy s heterogenní skupinou a 2 učitelkami, z nichž jedna je ředitelka se zkráceným úvazkem u dětí, nastává opakovaně situace, kdy není možné jít s dětmi na vycházku (maximální počet dětí 20). V případě, že do školy byly také přijaty dvouleté děti, nastává situace, kdy nelze zajistit **bezpečnost** dětí při pobytu venku ani v zařízení. Realita je mnohdy ještě horší vzhledem ke zkráceným úvazkům, které mají další pracovníce v mateřské škole – školnice, uklízečka, kuchařka. V případě „nehody“, kdy se dvouleté dítě pomoci nebo pokaká a učitelka ho převléká, zůstávají ostatní děti v tuto dobu bez dozoru, což je naprosto nepřipustné. Učitelka má dvě možnosti – buď nechám dítě pomocené, nebo poruším zásadu č.1 a to bezpečnost dětí. Pro mne jako učitelku je tato samotná situace naprosto nepřijatelná.

Častou skutečností je také **nemožnost jít s dětmi na vycházku.** Pokud se sejde některý den více jak 20 dětí, je jedinou možností pobyt na školní zahradě. V létě je to možná přijatelné, ale v chladnějších měsících, kdy je mokro a zima, není pobyt na zahradě možný. Dalším problémem může být, když se sejde více než jedno dvouleté dítě. V tu chvíli nemůže pedagog vést obě dvě malé děti při vycházce za ruku, ale musí 1 dítě svěřit do péče staršího dítěte. Možná to vypadá jako ideální řešení, ale „dětí jsou děti“ a učitelka je po celou dobu vycházky ve velkém stresu, aby se někomu něco nestalo.

Dalším problematickým místem je **příprava dětí, které nastupují v následujícím školním roce do základní školy.** I v případě, že si pečlivě naplánuji činnosti pro jednotlivé věkové skupiny dětí, u dvouletých dětí dojde k tomu, že nevydrží delší dobu u činnosti, nedokáží se ještě déle soustředit, neumí samostatně pracovat

a po chvíli starší děti vyrušují. Nejde jenom o přímé vyrušování, jde i o skutečnost, že některé děti potřebují k tomu, aby se dokázaly soustředit klid a ve chvíli, kdy malé dítě neposedí, nevydrží a ve třídě nastává šramot, je soustředění pryč. Jistou skutečností je také fakt, že malé děti se více fixují na učitelku, vyhledávají její blízkost a potřebovaly by ji jenom pro sebe.

Neobstojí u mne ani názor, že je možné předškoláky připravovat v době, kdy ostatní děti spí. Ano, to je částečně možné v případě, že herna mateřské školy je také současně ložnicí. V mnoha mateřských školách je však ložnice samostatnou místností, kde nemohu děti nechat bez dozoru a jít pracovat s dítětem do vedlejší místnosti. A nasnadě je také popolední únava každého, byť většího dítěte.

Problematické jsou i další oblasti, jako je stravování, oblékání, nastavení vhodného režimu dne pro děti mladší 3 let, naplňování individuálních potřeb dětí mladších 3 let při tak vysokém počtu dětí ve třídě.

Možná řešení určitě existují. Bohužel v době, kdy se všechno měří pouze na peníze, je to hodně těžké. Domnívám se, že rozhodně není dobré tříštit předškolní vzdělávání do dalších „typů“ edukace. Máme velkou tradici mateřských škol i jejich kvalitní síť. Většina obcí, i těch nejmenších, má zájem na tom, aby mateřská škola v jejich obci fungovala. Tím, že v obci funguje mateřská škola, obec jakoby „žije“. To zná každý, kdo někdy pracoval v malé vesnici, co jsou zde lidé ochotní pro mateřskou školu a jejich děti udělat, jak tím „žijí“. Bohužel současná politika státu vede k tomu, že budoucnost těchto krásných vesnických škol, dovolím si říci „rodinných“, dýchajících zvláštní, neopakovatelnou atmosférou, je velmi nejistá. Chybí respekt k historii, tradicím, k tomu, co naši předkové s láskou vybudovali.

S ohledem na možnosti **edukace dětí mladších 3 let** se mi jeví jako nejlepší možná následující řešení:

z hlediska legislativního

- *uzákonit možnost edukace dětí v mateřské škole **od 2 let věku**;*
- *snížit počet dětí na třídu mateřské školy – **do 15 dětí**;*
- *navýšit finanční prostředky (příspěvek státu) na každé dítě;*

- zvýšit počet pedagogických pracovníků na třídu mateřské školy;
- upravit kompetence vedení mateřských škol;
- upravit RVP s ohledem na specifika dětí mladších 3 let.

z hlediska ekonomického

- zachovat dosavadní síť mateřských škol;
- investovat do rozšíření současných mateřských škol (nové třídy) a jejich obnovy;
- neplýtvat finančními prostředky státu na typy edukace dětí mladších 3 let, které jsou zcela v rozporu s doporučeními Evropské komise.

z hlediska personálního

- využít zkušeností současných učitelek mateřských škol a poskytnout jim možnost doplnění vzdělání s ohledem na specifika dětí mladších 3 let;
- otevřít na vysokých školách specializovaný obor (na bakalářské úrovni) se zaměřením na edukaci dětí mladších 3 let.

Za ideální formu edukace dětí mladších 3 let považuji typ **integrované mateřské školy od 2-6 let** se skloubením zařízení výchovně vzdělávacího se zařízením sociálních služeb. Při edukaci využití a propojení pozitiv prvků heterogenní skupiny i homogenní skupiny dětí.

Domnívám se, že naše nejmenší děti by si zasloužily tu nejlepší možnou péči a přístup, protože jsou budoucností nás všech.

2. VÝZKUMNÁ ČÁST

2.1. CÍL A ÚKOLY VÝZKUMU

Cílem této diplomové práce je specifikovat výchovně vzdělávací práci s dětmi mezi 2-3 rokem. Současně navrhnout možnosti, jak naplňovat individuální potřeby dětí mladších 3 let v podmínkách běžné mateřské školy.

Cílem výzkumné části je monitoring problematiky dvouletých dětí v mateřských školách vybraného regionu (Ústí nad Orlicí). Těžiště šetření zahrne názory učitelek, rodičů a pozici dítěte. Závěrem navrhnout model optimálního adaptačního programu pro děti mladší 3 let.

Úkoly:

1. Oslovit všechny mateřské školy okresu Ústí nad Orlicí (78) s dotazníkem týkajícím se problematiky edukace dětí mladších 3 let.
2. Z vybrané mateřské školy oslovit rodiče všech dětí (24) a předložit jim dotazník týkající se problematiky edukace dětí mladších 3 let v mateřské škole.
3. Z vybrané mateřské školy vybrat výzkumný vzorek 2letých dětí (2-6), které nastupují ve školním roce 2010/2011 do mateřské školy. Na základě pozorování, zaměřeného na průběh adaptace a jednotlivé oblasti vývoje, vypracovat případové studie. Současně oslovit rodiče dětí zařazených do případové studie a řízeným rozhovorem zjistit anamnestické údaje. Závěrem navrhnout optimální způsob intervence u jednotlivých dětí z výzkumného vzorku.
4. Na základě 11letých zkušeností s edukací dětí mladších 3 let v pozici učitelky mateřské školy vypracovat empirickou studii – vlastní reflexi, zaměřenou na specifiku práce s dětmi mladšími 3 let v mateřské škole. Analyzovat a porovnat výchovné a vzdělávací působení učitelky ze dvou modelů edukace dětí mladších 3 let. Vymezit klady a zápory jednotlivých typů vzdělávání a navrhnout optimální způsob edukace dětí mladších 3 let.
5. Navrhnout optimální adaptační program pro děti mladší 3 let.

2.2. FORMULACE HYPOTÉZ

Pracovní hypotéza 1 (H1). Předpokládám, že mateřské školy i rodiče dětí považují za ideální věk nástupu dítěte do mateřské školy věk 3 let.

Pracovní hypotéza 2 (H2). Domnívám se, že většina mateřských škol nepřijímá děti mladší 3 let, a to z důvodu nedostatečné kapacity zařízení.

Pracovní hypotéza 3 (H3). Většina mateřských škol, které přijímají děti mladší 3 let, má nastavena kritéria pro přijímání těchto dětí.

Pracovní hypotéza 4 (H4). Většina mateřských škol nepovažuje podmínky současné mateřské školy a jejich nastavení za vyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let.

Pracovní hypotéza 5 (H5). Většina mateřských škol i rodičů považuje současnou učitelku za kompetentní pro edukaci dětí mladších 3 let.

Pracovní hypotéza 6 (H6). Při edukaci dětí mladších 3 let v běžné třídě mateřské školy (heterogenní skupina) je z pohledu učitelek mateřských škol nejvíce problematickou oblastí edukace a rozvoj klíčových kompetencí u dětí, které nastupují v následujícím školním roce do základní školy.

Pracovní hypotéza 7 (H7). Většina učitelek mateřských škol považuje za nutné v případě edukace dětí mladších 3 let snížit počet dětí ve třídě.

Pracovní hypotéza 8 (H8). Předpokládám, že většina učitelek mateřských škol i rodičů považuje za vhodnější pro edukaci dětí mladších 3 let heterogenní skupinu (třídu).

Pracovní hypotéza 9 (H9). Domnívám se, že většina mateřských škol nemá adaptační program.

Pracovní hypotéza 10 (H10). Předpokládám, že průběh adaptace dítěte mladšího 3 let je ovlivněn součtem vlivu zejména těchto faktorů:

- typ vazby matka – dítě;
- typ rodinné výchovy;
- typ docházky do mateřské školy;
- vliv pohlaví;
- vliv věkových zvláštností (specifika věku).

2.3. METODY A POSTUPY PRÁCE

Ve výzkumné části diplomové práce jsem použila tyto metody:

- 1) dotazník
- 2) pozorování
- 3) případovou studii
- 4) analýzu případu
- 5) rozhovor
- 6) analýzu rozhovoru
- 7) empirickou studii

Ad 1) Dotazník pro mateřské školy jsem rozeslala klasickou poštou v papírové podobě. Přílohy byly vstupní instrukce a také zpáteční obálka. Celý dotazník se všemi otázkami je uložen v příloze diplomové práce (příloha č. 1).

Ad 1) Dotazníkem pro rodiče jsem oslovila všechny rodiče ve vybrané mateřské škole. Dotazník byl vytištěn v papírové podobě. V případě nejasností jsem otázky upřesnila rozhovorem s rodiči. Celý dotazník s otázkami je uložen v příloze diplomové práce (příloha č. 2).

Ad 2) Pozorování každého dítěte trvalo 2 měsíce po nástupu do mateřské školy. Pozorování probíhalo po celou dobu pobytu dítěte v mateřské škole. Získané informace jsem si zaznamenávala do připravených pozorovacích archů. Vzor pozorovacího archu je uložen v příloze této diplomové práce (příloha č. 3).

Ad 3) Do případové studie jsem zahrнула osobní a zdravotní anamnézu dětí, kterou jsem získala na základě strukturovaného rozhovoru s rodiči zkoumaných dětí. Jejím cílem bylo vytvořit objektivní obraz o dětech sdružených ve výzkumném vzorku.

Ad 4) K analýze případové studie jsem použila myšlenkové operace analýzu, syntézu, indukci, dedukci a generalizaci.

Ad 5) Rozhovor s rodiči dětí zařazených do případové studie jsem použila, abych zjistila anamnestická data do případové studie. Chtěla jsem zachytit nejen fakta, ale hlouběji proniknout do postojů rodičů.

Ad 6) K analýze rozhovoru jsem použila myšlenkové operace analýzu, syntézu, indukci, dedukci a generalizaci.

Ad 7) Do empirické studie jsem zahrnula reflexi vlastní pedagogické práce s dětmi mladšími 3 let v mateřské škole během uplynulých 11 let. Empirická studie je součástí této diplomové práce a je uložena v příloze této diplomové práce (příloha č. 4).

K určení validity hypotéz jsem analyzovala odpovědi na tyto otázky:

- Hypotéza H1** - otázka č. 1 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- otázka č. 1 *Výběrový soubor rodiče (2)*
- Hypotéza H2** - otázka č. 2 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- Hypotéza H3** - otázka č. 3 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- Hypotéza H4** - otázka č. 4 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- Hypotéza H5** - otázka č. 5 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- otázka č. 3 *Výběrový soubor rodiče (2)*
- Hypotéza H6** - otázka č. 6 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- Hypotéza H7** - otázka č. 7 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- Hypotéza H8** - otázka č. 8 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- otázka č. 2 *Výběrový soubor rodiče (2)*
- Hypotéza H9** - otázka č. 9 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- Hypotéza H10** - otázka č. 10 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- otázka č. 11 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- otázka č. 12 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- otázka č. 13 *Výběrový soubor mateřské školy (1)*
- otázka č. 4 *Výběrový soubor rodiče (2)*
- otázka č. 5 *Výběrový soubor rodiče (2)*
- otázka č. 6 *Výběrový soubor rodiče (2)*
- otázka č. 7 *Výběrový soubor rodiče (2)*
- *analýza případové studie 1 - 6*

2.4. CHARAKTERISTIKA VÝBĚROVÉHO SOUBORU

2.4.1. Výběrový soubor (Dotazník pro mateřské školy)

2.4.2. Výběrový soubor (Dotazník pro rodiče)

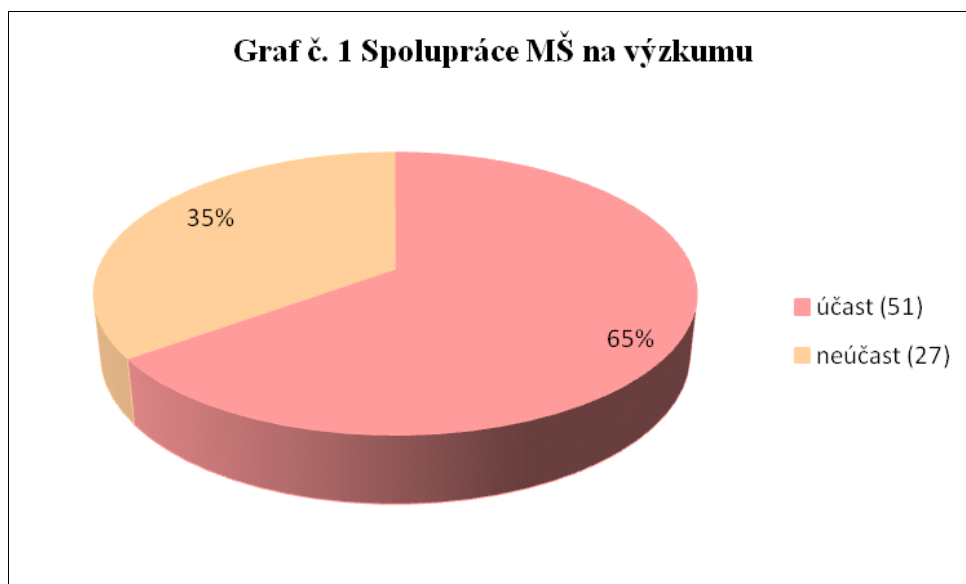
2.4.3. Výběrový soubor (Případové studie)

2.4.4. Výběrový soubor (Empirická studie)

2.4.1. Výběrový soubor (Dotazník pro mateřské školy)

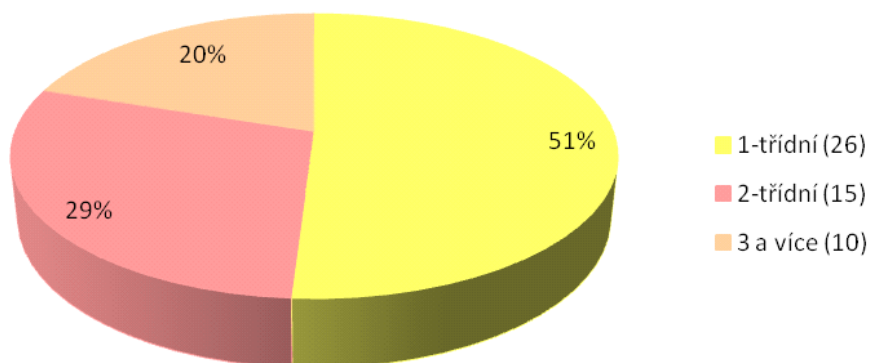
Celý výzkum byl realizován ve školním roce 2010/2011. Osloveny byly všechny mateřské školy okresu Ústí nad Orlicí. Specifika oblasti tkví v tom, že se zde nachází velký počet jednotřídních mateřských škol umístěných na malých vesnicích. Výběrovým souborem bylo celkem 78 mateřských škol.

Ke spolupráci na výzkumu se rozhodlo **51 škol**, tj. 65 %, nespolupracovalo 27 škol, tj. 35 %.

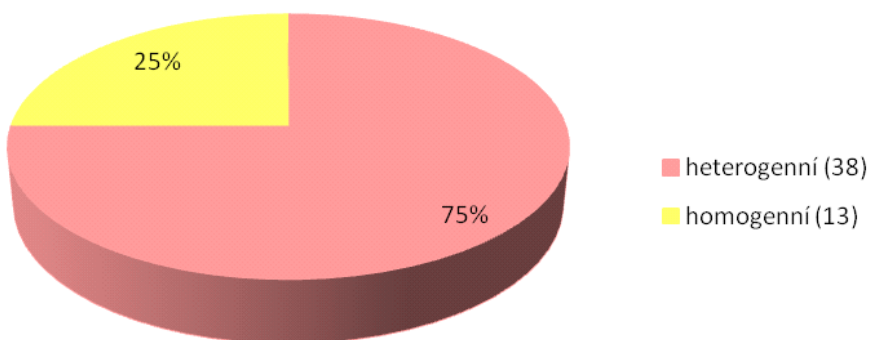
Z počtu 51 mateřských škol, které se zúčastnily výzkumu, převažovaly mateřské školy jednotřídní – 26 škol, tj. 51 %, dále školy dvoutřídní – 15 škol, tj. 29 % a v nejmenším počtu – 10, tj. 20 % školy 3 a více třídní.

Graf č. 2 Zastoupení MŠ podle počtu tříd

Zastoupení typu tříd v 51 školách, které se zúčastnily výzkumu bylo následující: ve 38 mateřských školách, tj. 75 %, probíhá edukace dětí v heterogenních třídách, ve 13 mateřských školách, tj. 25 %, ve třídách věkově homogenních. Ve vesnických jednotřídních mateřských školách je heterogenní skupina přirozenou volbou edukace dětí.

Graf č. 3 Zastoupení tříd MŠ

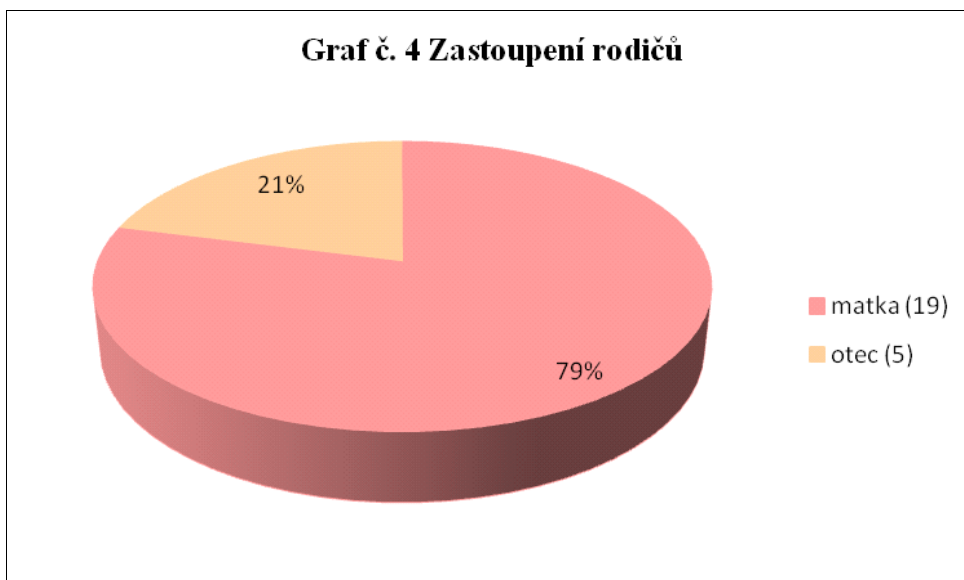
2.4.2. Výběrový soubor (Dotazník pro rodiče)

Výzkum byl realizován na vesnické mateřské škole (MŠ Černovír) ve školním roce 2010/2011. Jednalo se o jednotřídní mateřskou školu s heterogenní skupinou dětí ve věku 2-7 let. Výběrovým souborem bylo 24 rodičů všech dětí z mateřské školy.

Doporučením bylo, aby dotazník vyplnil rodič, který je v častějším kontaktu s učitelkou a mateřskou školou. Rozhodnutí, kdo vyplní dotazník, jsem nechala zcela v kompetenci rodičů.

Zastoupení rodičů bylo následující: matky v počtu 19, tj. 79 %, otcové v počtu 5, tj. 21 %.

Věk nástupu dítěte do mateřské školy z výběrového souboru rodičů byl následující: nejvyšší počet dětí – 10, tj. 42 % z celkového počtu nastoupilo do mateřské školy ve 3 letech věku, 7 dětí, tj. 29 % nastoupilo ve 4 letech věku, 6 dětí, tj. 25 % nastoupilo ve 2 letech věku a 1 dítě, tj. 4 % v 5 letech věku.

Nástup do mateřské školy (Tab. 1)

Ve 3 letech	10 dětí	42 %
Ve 4 letech	7 dětí	29 %
Ve 2 letech	6 dětí	25 %
V 5 letech	1 dítě	4 %
V 6 letech	0 dětí	0 %

2.4.3. Výběrový soubor (Případová studie)

Do případové studie jsem zahrnula 6 dvouletých dětí, které nastupovaly ve školním roce 2010/2011 do mateřské školy (MŠ Černovír). Jednalo se o jednotřídní vesnickou mateřskou školu. Třída věkově heterogenní, skupina dětí ve věku 2-7 let, 24 zapsaných dětí. Pozorování každého dítěte trvalo 2 měsíce v době po nástupu do mateřské školy. Jména dětí zařazených do případové studie byla z důvodu ochrany osobních údajů pozměněna.

Případová studie č. 1 – chlapec, věk 2,9 let

Případová studie č. 2 – dívka, věk 2,6 let

Případová studie č. 3 – dívka, věk 2,4 let

Případová studie č. 4 – chlapec, věk 2,9 let

Případová studie č. 5 – dívka 2,8 let

Případová studie č. 6 – chlapec 2,8 let

Věk dětí je uveden ke dni nástupu do MŠ (ve formátu rok, měsíc).

OBSAH případové studie:

A) Kazuistika

Obsahuje následující položky:

- Základní údaje
- Anamnéza (rodinná anamnéza a osobní anamnéza)
- Současný stav dítěte
- Pozorování dítěte v prostředí mateřské školy (průběh adaptace, vstupní diagnostika, uspokojení potřeb)
- Problémy dítěte
- Analýza případu
- Návrh intervence

B) Diagnostika je zaměřena na průběh adaptace

Je rozdělena na 3 časová období – 1. týden, 1. měsíc, 2. měsíc.

Obsahuje 10 oblastí:

- Příklad do MŠ

- Předávání učitelce, vstup do třídy
- Chování po odchodu matky ze třídy
- Volná hra
- Řízené činnosti
- Pobyť venku
- Oběd
- Ložnice-spánek
- Odpolední činnosti
- Odchod domů

C) Záznamový arch – vstupní diagnostika je zaměřena na 10 základních oblastí:

- Grafomotorika
- Jemná motorika
- Hrubá motorika
- Poznávací schopnosti
- Řeč
- Stravování
- Hygiena
- Oblékání
- Osobní čistota
- Socializace

Každá oblast obsahuje 20 položek, které vycházejí z vývojové škály dítěte od 1-3 let.

Každá položka je ohodnocena následujícím způsobem:

Pokud dítě úkol zvládá = ANO 1 bod

Pokud dítě úkol nezvládá = NE 0 bodů

Pokud zvládá s pomocí nebo naznačuje = 1/2 bodu

D) Záznamový arch – diagnostika je zaměřena na fyziologické a psychické potřeby dítěte

Obsahuje následující položky:

- Potřeba správné výživy
  - Potřeba tekutin
  - Potřeba spánku
  - Potřeba vyprazdňování
  - Potřeba pohybu a aktivity
  - Potřeba kyslíku
-
- Potřeba jistoty a bezpečí
  - Potřeba lásky a sounáležitosti
  - Potřeba uznání a sebeúcty
  - Potřeba seberealizace
  - Potřeba stimulace

Jednotlivé potřeby jsou ohodnoceny dle škály:

zcela neuspokojena - částečně neuspokojena - částečně uspokojena - zcela uspokojena.

Vzor záznamového archu je součástí této diplomové práce a je uložen v příloze č. 3.

2.4.4. Výběrový soubor (Empirická studie)

Pro účely studie jsem použila 2 následující MODEL Y:

MODEL A. (2000 – 2004) – vlastní pedagogická praxe učitelky mateřské školy, mateřská škola dvoutrídni, třída malých dětí 2-3 roky, snížený počet dětí na třídu 15, homogenní skupina, třída starších dětí ve věku 4-7 let, zkrácený úvazek 0.81.

MODEL B. (2004 – 2011) – vlastní pedagogická praxe učitelky mateřské školy, mateřská škola jednotřídní, věkově heterogenní skupina 2-7 let, počet dětí ve skupině 20-24, úvazek zkrácený 0.81.

SHRNUTÍ:

4 roky praxe ve třídě homogenní (2-3 roky), 15 dětí ve skupině

7 let praxe ve třídě heterogenní (2-7 let), 20-24 dětí ve skupině

Empirická studie je součástí této diplomové práce a je uložena v příloze č. 4.

2.5. Zpracování výsledků

2.5.1. Rozbor dotazníku mateřských škol (1)

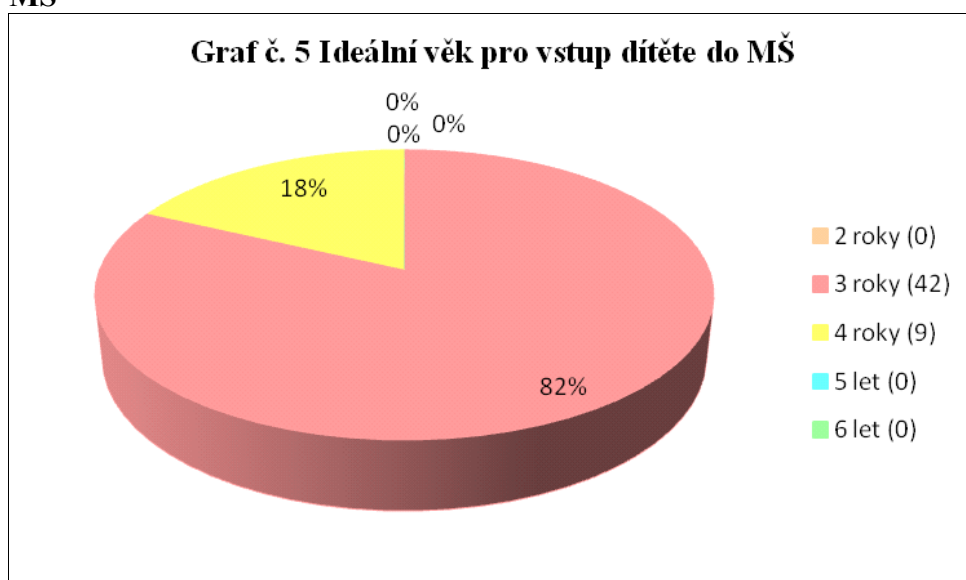
2.5.2. Rozbor dotazníku rodičů (2)

1. *Otázka č. 1) Jaký je podle Vás ideální věk pro vstup dítěte do mateřské školy?*

2. *Otázka č. 1) Jaký je podle Vás ideální věk pro vstup dítěte do mateřské školy?*

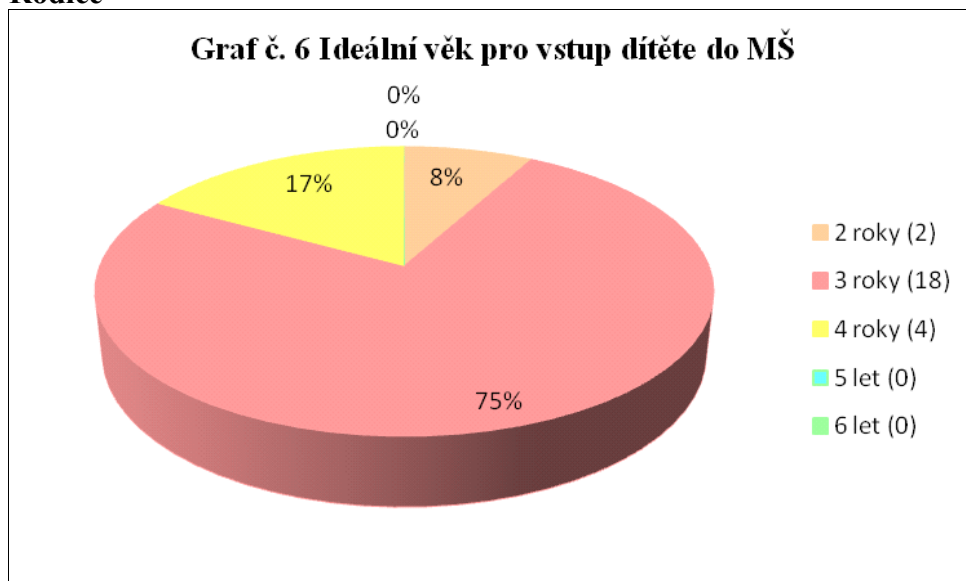
Z 51 mateřských škol se 42 mateřských škol, tj. 82 % domnívá, že ideálním věkem pro vstup do mateřské školy jsou 3 roky věku dítěte, 9 mateřských škol, tj. 18 % se domnívá, že jsou to 4 roky. Další varianty 2 roky, 5 let a 6 let nezvolila ani jedna MŠ.

MŠ

Z celkového počtu 24 rodičů se nejvíce – 18 rodičů, tj. 75 % domnívá, že ideálním věkem pro vstup dítěte do mateřské školy jsou 3 roky, 4 rodiče, tj. 17 % se domnívá, že jsou to 4 roky a 2 rodiče, tj. 8 % se domnívá, že ideálním věkem jsou 2 roky věku. Varianty 5 a 6 let nezvolil ani jeden rodič.

Rodiče

Nejčastější zdůvodnění odpovědi

- Dítě je ve věku 3 let samostatnější a dokáže se snáze odloučit od matky.
- Dítě teprve od 3 let začíná vyhledávat společnost druhých dětí ke hře.
- Do 3 let věku by mělo dítě vyrůstat s matkou, jedině matka mu dává pocit jistoty a bezpečí.
- Do 3 let věku není dítě zralé pro vstup do mateřské školy.
- Do 3 let věku jsou děti náchylnější k nemocem, jsou často nemocné a v kolektivu dětí snadno onemocní.

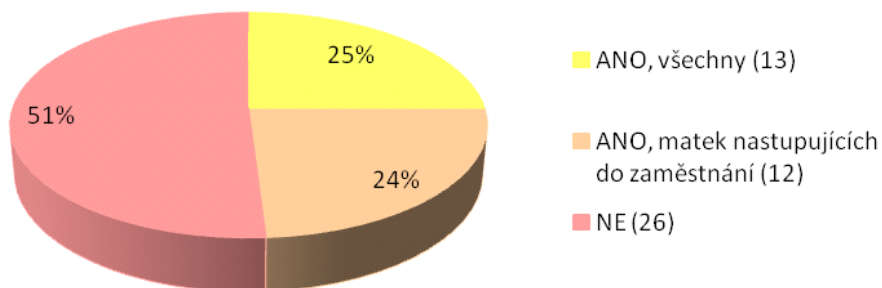
Průběžný závěr:

Hypotéza H1 se potvrdila. 82 % mateřských škol a 75 % rodičů se domnívá, že ideálním věkem pro vstup dítěte do mateřské školy je věk 3 let. Zajímavou se jeví skutečnost, že ani jedna MŠ nepovažuje za ideální věk nástupu do MŠ věk 2 let.

1. Otázka č. 2) Byly přijaty ve školním roce 2010/2011 do Vaší mateřské školy děti mladší 3 let?

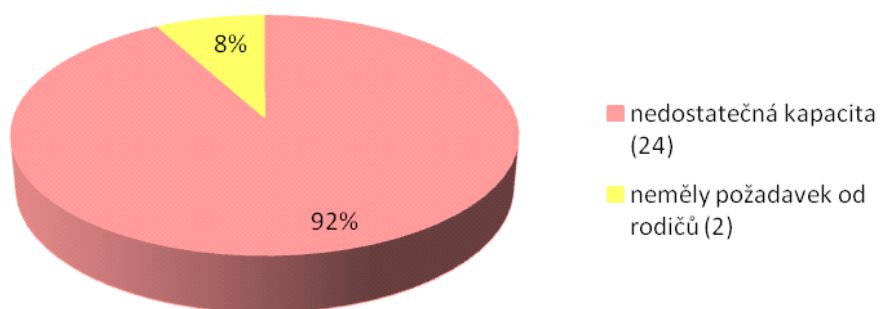
Nejvyšší počet škol – 26, tj. 51 % nepřijalo ve školním roce 2010/2011 žádné dítě mladší 3 let, 13 mateřských škol, tj. 25 % přijalo všechny přihlášené děti mladší 3 let a 12 mateřských škol, tj. 24 % přijalo pouze děti mladší 3 let, jejichž matka nastupovala do zaměstnání.

Graf č. 7 Přijetí dítěte ml. 3 let ve školním roce 2010/2011

Jako důvod nepřijetí dítěte mladšího 3 let uvedlo z 26 mateřských škol, kterých se to týkalo, 24 mateřských škol, tj. 92 % nedostatečnou kapacitu zařízení, 2 mateřské školy, tj. 8 % uvedlo, že neměly takový požadavek od rodičů. Obě tyto školy byly školy vesnické, nacházející se na česko - polském pohraničí.

Graf č. 8 Důvod nepřijetí dítěte mladšího 3 let

Průběžný závěr:

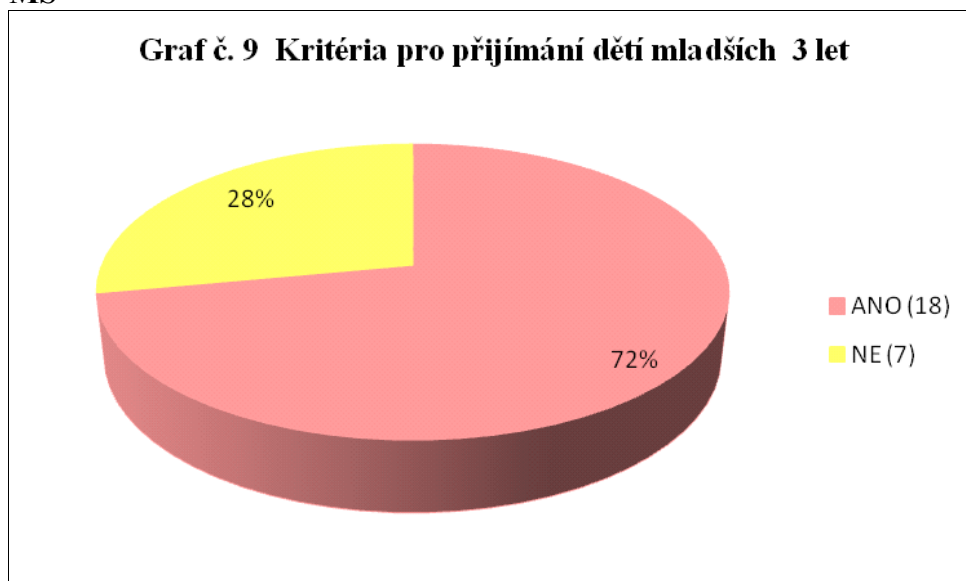
Hypotéza H2 se potvrdila. Nejvyšší počet škol – 51 %, nepřijalo ve školním roce 2010/2011 žádné dítě mladší 3 let, 25 % škol přijalo všechny přihlášené děti mladší 3 let a 24 % škol přijalo pouze děti mladší 3 let, jejichž matky nastupovaly

do zaměstnání. Hlavním důvodem nepřijetí dítěte mladšího 3 let je u 92 % mateřských škol nedostatečná kapacita zařízení, u 8 % MŠ chybějící požadavek od rodičů.

1. Otázka č. 3) Pokud přijímáte děti mladší 3 let, máte nastavená kritéria pro přijímání těchto dětí? Pokud ano, jaká?

Z počtu 25 mateřských škol, které přijaly ve školním roce 2010/2011 dítě mladší 3 let, má nastavena kritéria pro přijímání těchto dětí 18 mateřských škol, tj. 72 %, 7 mateřských škol, tj. 28 % kritéria nastavená nemá.

MŠ

Jmenovaná kritéria

- Dítě je bez plen.
- Umět se najíst sám lžící.
- Řekne si na WC.
- Umí pít z hrnečku.
- Zvládnuté základy sebeobsluhy.
- Alespoň částečná komunikace.
- Schopnost separace od matky.
- Pravidelnost docházky.
- Umět se vysmrkat.

Mateřské školy vyžadují při nástupu do mateřské školy zejména zvládnutou základní sebeobsluhu v oblasti stravování, oblékání, hygieny.

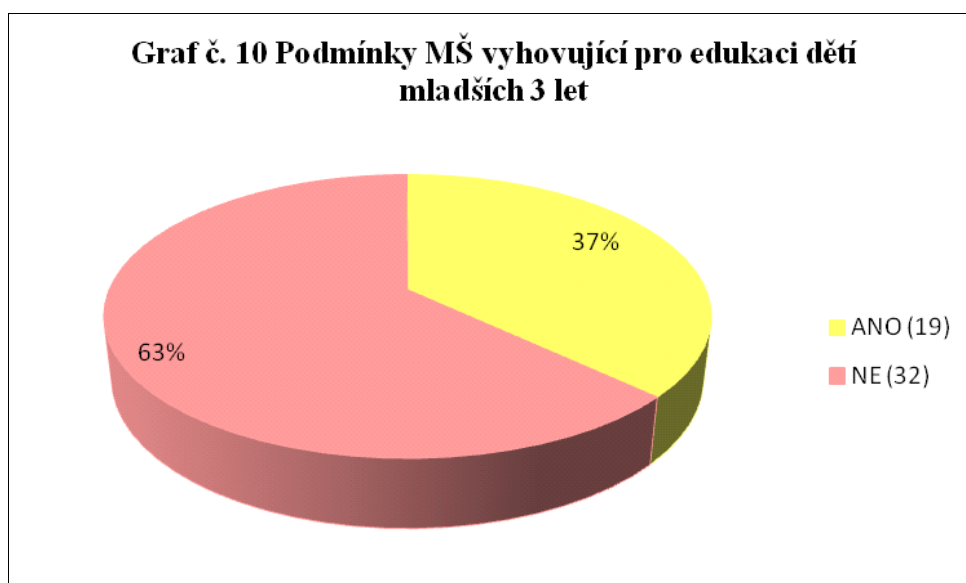

Průběžný závěr:

Hypotéza H3 se potvrdila. Z 25 mateřských škol, které přijaly ve školním roce 2010/2011 dítě mladší 3 let, má nastavena kritéria pro přijímání těchto dětí 18 mateřských škol, tj. 72 %, 7 mateřských škol, tj. 28 % kritéria nastavená nemá. Nejčastějším kritériem je požadavek, aby dítě bylo bez plen.

1. *Otázka č. 4) Považujete podmínky Vaší mateřské školy a jejich nastavení za vyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let?*

32 mateřských škol, tj. 63 % považuje podmínky MŠ a jejich nastavení za nevyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let, 19 škol, tj. 37 % považuje podmínky MŠ a jejich nastavení za vyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let.

Nevyhovující podmínky

- Vysoký počet dětí ve třídě mateřské školy.
- Málo času na individuální práci s dětmi mladšími 3 let.
- RVP až od 3 let věku dítěte.
- Chybí didaktické pomůcky a vhodné hračky pro tak malé děti.
- Malé počty učitelek na třídu mateřské školy.
- Nevhodný nábytek.
- Nevhodné sociální zařízení.
- Příliš náročný denní režim, který malé děti nezvládají.
- Problém zajištění bezpečnosti při vycházkách.
- Nevyhovující prostorové podmínky.
- Nevyhovující hygienické podmínky.

Průběžný závěr:

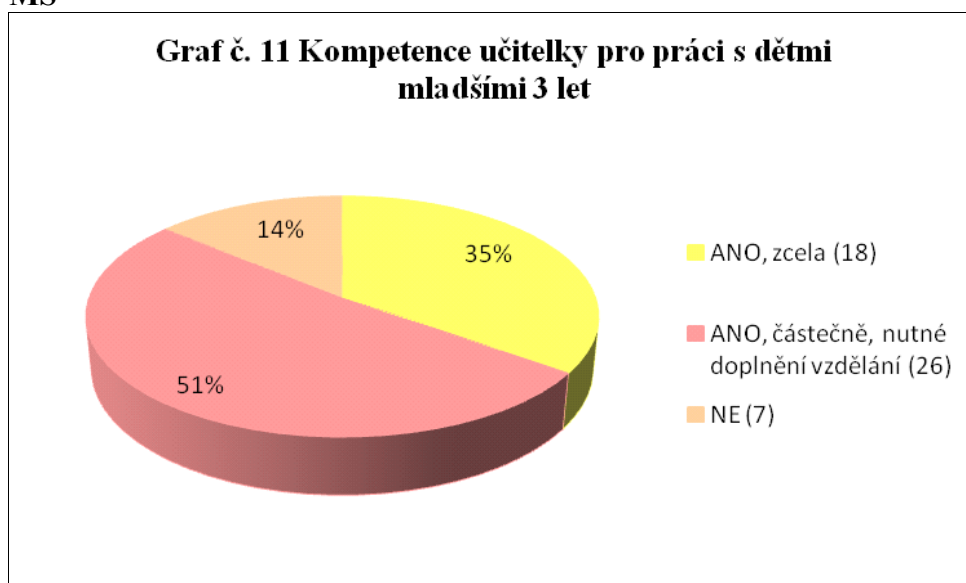
Hypotéza H4 se potvrdila. 63 % mateřských škol nepovažuje podmínky v současné mateřské škole za vyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let.

1. *Otázka č. 5) Považujete současnou učitelku mateřské školy za kompetentní (dostatečně kvalifikovanou) pro práci s dětmi mladšími 3 let?*

2. *Otázka č. 3) Považujete současnou učitelku mateřské školy za kompetentní (dostatečně kvalifikovanou) pro práci s dětmi mladšími 3 let?*

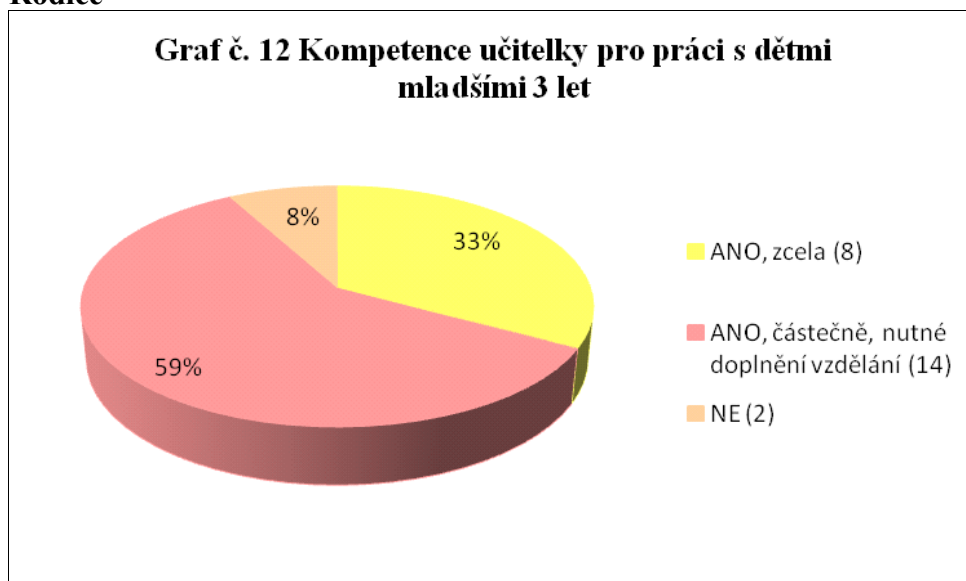
44 mateřských škol, tj. 86 % považuje současnou učitelku za kompetentní pro práci s dětmi mladšími 3 let, z toho 18 mateřských škol, tj. 35 % ji považuje za zcela kompetentní a 26 mateřských škol, tj. 51 % se domnívá, že by si měla doplnit vzdělání s ohledem na specifika dětí mladších 3 let. 7 mateřských škol, tj. 14 % nepovažuje současnou učitelku mateřské školy za kompetentní pro práci s dětmi mladšími 3 let.

MŠ

22 rodičů, tj. 92 % považuje současnou učitelku mateřské školy za kompetentní pro práci s dětmi mladšími 3 let, z toho 8 rodičů, tj. 33 % ji považuje za zcela kompetentní, 14 rodičů, tj. 59 % se domnívá, že by si měla doplnit vzdělání s ohledem na specifika dětí mladších 3 let. 2 rodiče, tj. 8 % nepovažuje současnou učitelku mateřské školy za kompetentní pro práci s dětmi mladšími 3 let.

Rodiče

Doplnění kvalifikace

- **Zdravotnické vzdělání se zaměřením na batolecí věk.**
- Vývojová psychologie a pedagogika dětí mladších 3 let.
- Metodika práce s dětmi mladšími 3 let.
- Úprava ŠVP.
- Formy práce s dětmi mladšími 3 let.

Průběžný závěr:

Hypotéza H5 se potvrdila. 86 % mateřských škol a 92 % rodičů považuje současnou učitelku za kompetentní pro edukaci dětí mladších 3 let. Současně se 51 % mateřských škol a 59 % rodičů domnívá, že by si měla doplnit vzdělání s ohledem na specifika dětí mladších 3 let.

1. Otázka č. 6) Jaké vidíte největší problémy při edukaci dětí mladších 3 let v běžné třídě mateřské školy (heterogenní skupina, 24 dětí)? Seřad'te podle závažnosti a upřesněte.

PROBLÉM	Nominace
Když se učitelka věnuje malým dětem, je to na úkor předškoláků, které nemůže intenzivně připravovat na vstup do základní školy.	32
Malé děti nestačí tempu starších dětí, jsou přetěžované, unavené, potřebují pomalejší tempo práce, klidnější atmosféru třídy.	30
Je velký rozdíl mezi potřebami 2letých dětí a potřebami 6-7letých dětí.	28
V heterogenní skupině nemá malé dítě dostatek prostoru pro samostatnost, když se o něj stará starší dítě - a to na úkor své vlastní hry.	25
Je velký problém rozdělit výchovně - vzdělávací činnost tak, aby se zapojily všechny věkové skupiny.	23
Při společných vycházkách malé děti nestačí tempu starších dětí, brzdí je, velmi problematická je bezpečnost na vycházkách při účasti dětí mladších 3 let.	20
Malé děti narušují činnost a soustředění velkých dětí, těžko některé věci chápou.	17
Malé děti těžko snáší hluk velkých dětí ve třídě.	15
Malé dítě se dokáže soustředit jen krátkou dobu a ruší tím pak děti starší.	12
Vysoké počty dětí ve třídě neumožňují individuální práci s dětmi mladšími 3 let, které ji vyžadují.	12
Denní režim nastavený pro předškoláky je pro děti mladší 3 let příliš náročný a naopak, režim malých dětí není pro předškoláky dostatečně stimulační.	10
Dítě mladší 3 let má jiný rytmus střídání aktivity a odpočinku.	8
Jedna učitelka při takovém počtu dětí na třídu nemůže naplňovat individuální potřeby jednotlivých věkových skupin.	8

Tab. 2 Problémy při edukaci dětí ml. 3 let v běžné třídě MŠ (heterogenní skupina)

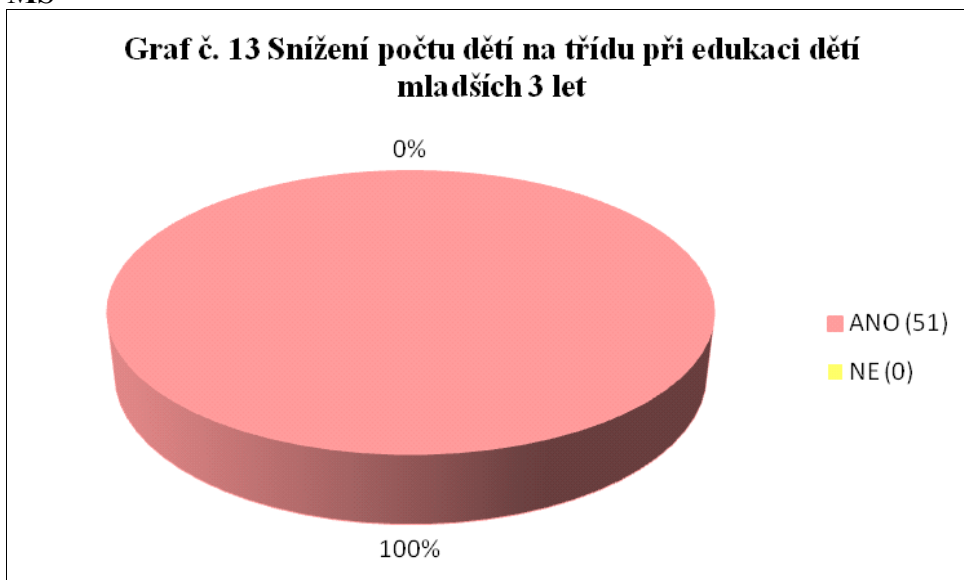
Průběžný závěr:

Hypotéza H6 se potvrdila. Nejvyšší počet učitelek mateřských škol (32 nominací) považuje za největší problém při edukaci dětí mladších 3 let v heterogenní skupině dětí nemožnost intenzivní přípravy dětí, které nastupují v následujícím školním roce do základní školy. Péče o děti mladší 3 let je z pohledu těchto učitelek na úkor edukace dětí předškolních.

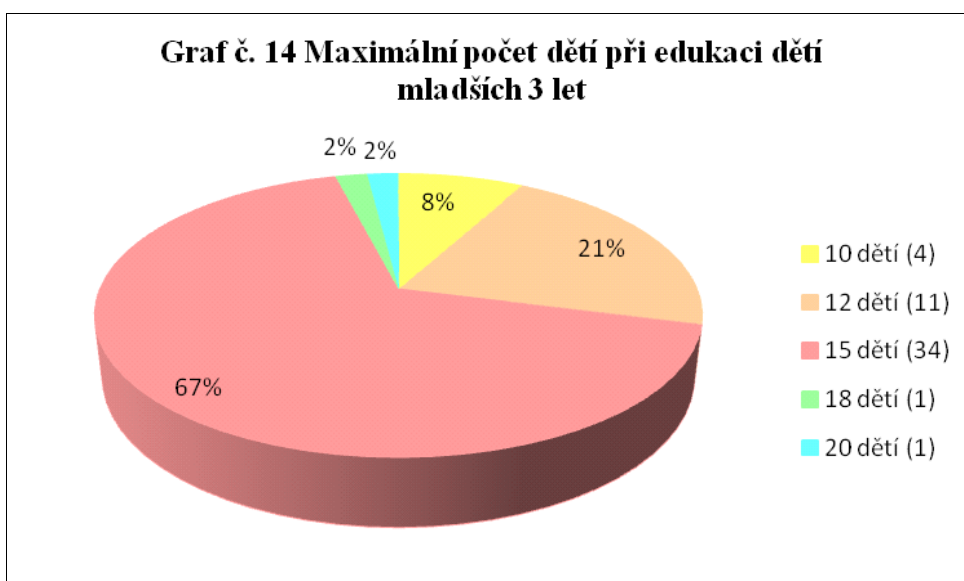
1. Otázka č. 7) *Domníváte se, že v případě edukace dětí mladších 3 let by měl být snížen počet dětí na třídu mateřské školy?*

Všechny mateřské školy – 51 škol, tj. 100 % se domnívá, že při edukaci dětí mladších 3 let by měl být snížen počet dětí na třídu mateřské školy.

MŠ

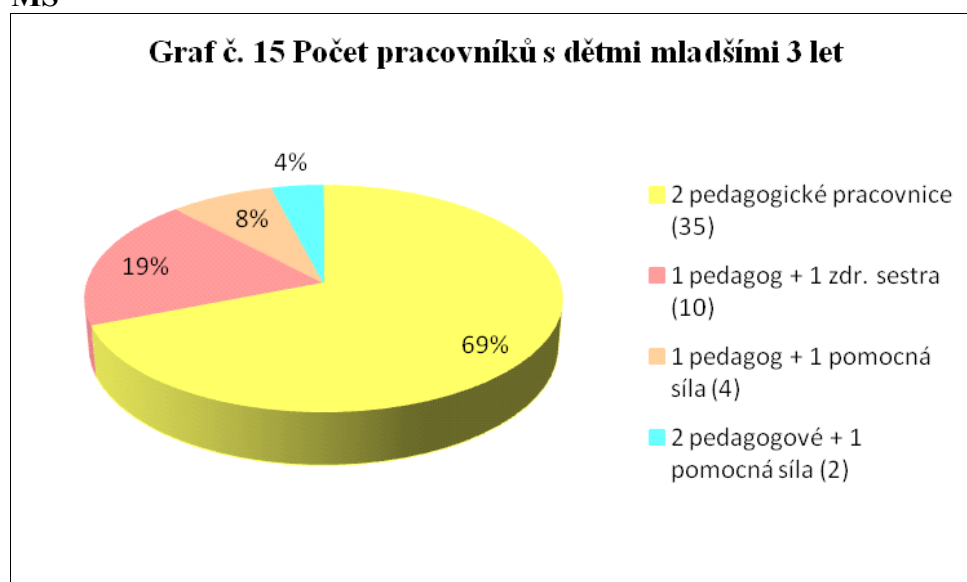

Nejvíce škol – 34, tj. 67 % se domnívá, že maximální počet dětí při edukaci dětí mladších 3 let by neměl přesáhnout počet 15, 11 mateřských škol, tj. 21 % se domnívá, že počet dětí by neměl přesáhnout 12, 4 mateřské školy, tj. 8 % se domnívá, že maximálním počtem je 10 dětí, 1 mateřská škola, tj. 2 % považují za maximální počet dětí 18 a taktéž 1 mateřská škola, tj. 2 % považují za maximální počet dětí při edukaci dětí mladších 3 let počet 20.

Při upřesnění odpovědi, kolik pracovníků by mělo s dětmi mladšími 3 let pracovat, nejvíce mateřských škol – 35, tj. 69 % odpovědělo – 2 pedagogické pracovnice, 10 mateřských škol, tj. 19 % odpovědělo 1 pedagog + 1 zdravotní sestra, 4 mateřské školy, tj. 8 % odpovědělo 1 pedagog + 1 pomocná síla a 2 mateřské školy, tj. 4 % se domnívají, že jsou to 2 pedagogové + 1 pomocná síla.

MŠ

Nejčastější variantou je odpověď: na 15 dětí mladších 3 let ve třídě mateřské školy 2 pedagogické pracovnice.

Průběžný závěr:

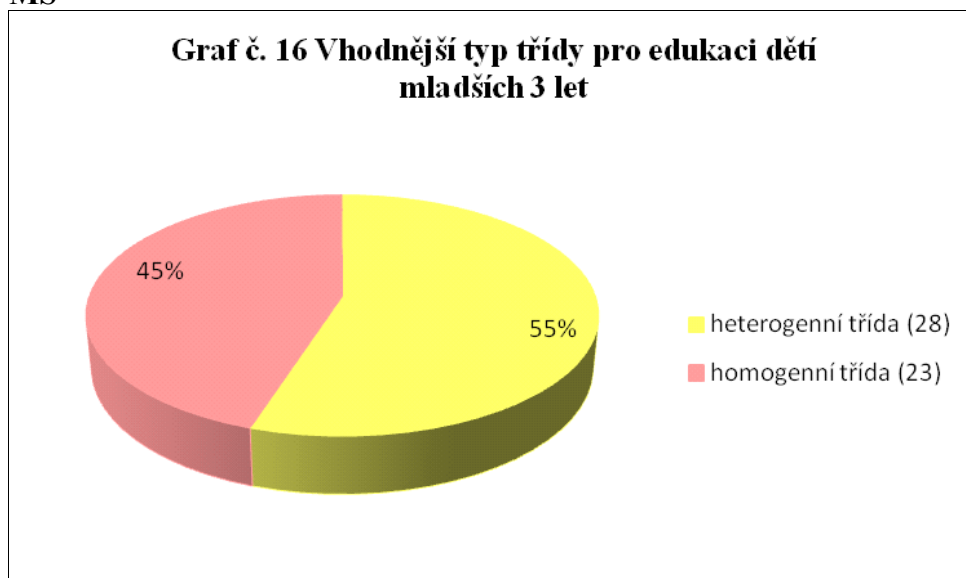
Hypotéza H7 se potvrdila. 100 % mateřských škol považuje za nutné při edukaci dětí mladších 3 let snížit počet dětí na třídu mateřské školy. 67 % se domnívá, že maximálním počtem je 15 dětí mladších 3 let na třídu mateřské školy.

1. *Otázka č. 8) Jaký typ třídy (skupiny dětí) je podle Vás vhodnější pro edukaci dětí mladších 3 let?*

2. *Otázka č. 2) Jaký typ třídy (skupiny dětí) je podle Vás vhodnější pro edukaci dětí mladších 3 let?*

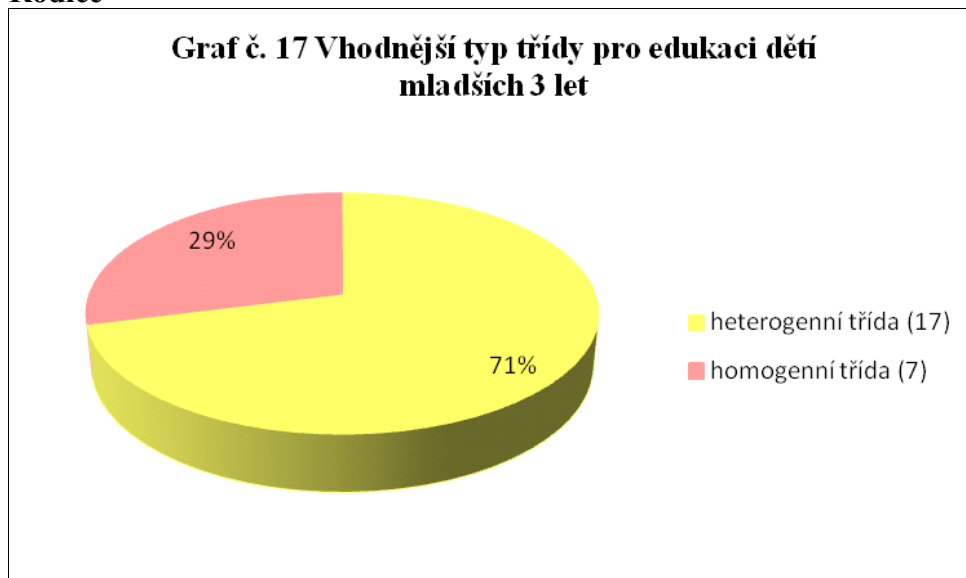
28 mateřských škol, tj. 55 % považuje za vhodnější typ edukace dětí mladších 3 let heterogenní skupinu dětí, 23 mateřských škol, tj. 45 % považuje za vhodnější typ pro edukaci dětí mladších 3 let homogenní skupinu dětí.

MŠ

U rodičů více převažuje názor o vhodnějším zařazení do heterogenní skupiny dětí. 17 rodičů, tj. 71 % se domnívá, že vhodnějším typem edukace dětí mladších 3 let je heterogenní skupina, 7 rodičů, tj. 29 % se domnívá, že vhodnější je homogenní skupina dětí.

Rodiče

Homogenní třída MŠ klady

- Možnost respektovat individuální (pomalejší) tempo práce malých dětí.
- Stejně potřeby věkově blízkých dětí.
- Klidnější atmosféra třídy.
- Podpora samostatnosti při sebeobslužných činnostech – nespolečá na staršího

kamaráda.

- Vycházky v tempu vyhovujícím malým dětem.
- Délka pobytu venku v zimních měsících dle individuálních potřeb malých dětí.
- Nedochází k přetěžování malých dětí při činnostech vhodných pro velké děti.
- Možná úprava režimu dne podle potřeb malých dětí, např. délka spánku.
- Cílená volba aktivit vhodných pro nejmenší děti.

Heterogenní třída MŠ klady

- Přirozené učení nápodobou, malé děti napodobují starší.
- Pomoc starších dětí mladším při sebeobsluze.
- Přirozený rozvoj sociálních kompetencí.
- Sourozenci, kamarádi ve skupině dětí.
- Mladší děti se snaží vyrovnat starším, dotáhnout se na ně.
- Rychlejší obohacování slovní zásoby.
- Malé dítě se rychleji učí novým dovednostem.
- Přirozená motivace - chci umět to, co starší kamarád.
- Starší děti si posilují pocit důležitosti, sebevědomí.

Průběžný závěr:

Hypotéza H8 se potvrdila, i když v případě mateřských škol těsným rozdílem. 28 mateřských škol, tj. 55 % se domnívá, že vhodnějším typem edukace dětí mladších 3 let je třída heterogenní (věkově různorodá), 23 mateřských škol, tj. 45 % se domnívá, že vhodnějším typem edukace dětí mladších 3 let je třída věkově homogenní. Těsný rozdíl si vysvětlují tím, že učitelky mateřských škol mají v současné době negativní zkušenosti s edukací dětí mladších 3 let z důvodu vysokého počtu dětí ve třídě, který jim ztěžuje práci s dětmi mladšími 3 let.

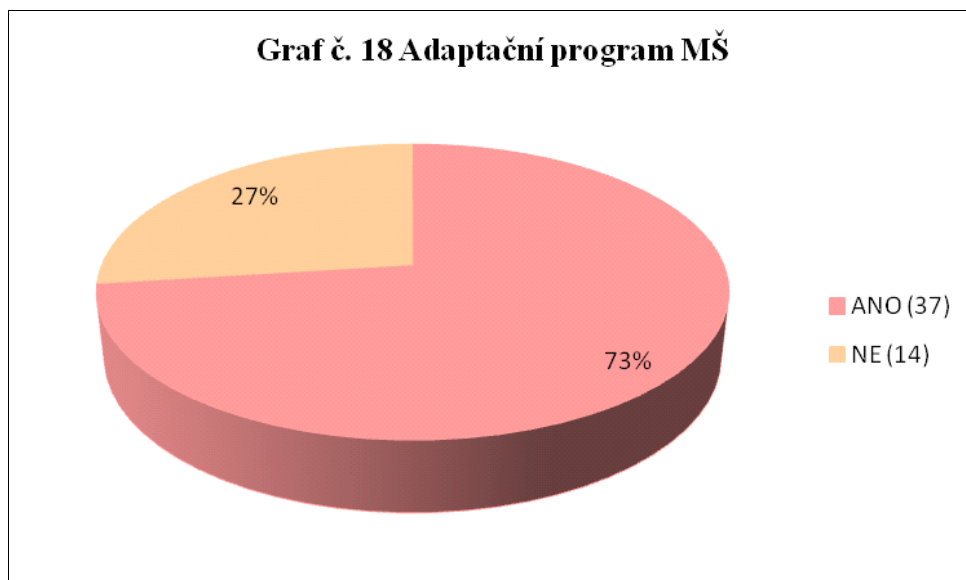
U rodičů se 17 rodičů, tj. 71 % domnívá, že vhodnějším typem edukace dětí mladších 3 let je heterogenní skupina dětí, 7 rodičů, tj. 29 % se domnívá, že vhodnějším typem edukace je třída věkově homogenní.

ADAPTACE

1. *Otázka č. 9) Máte ve Vaší mateřské škole adaptační program? Pokud ano, můžete ho popsat?*

37 mateřských škol, tj. 73 % uvedlo, že má v mateřské škole adaptační program, 14 mateřských škol, tj. 27 % uvedlo, že adaptační program nemá.

Variety adaptačních programů (Tab. 3)

1. Po celý školní rok mohou rodiče s dítětem, které nastoupí do MŠ, docházet na tzv. „Hravé odpoledne“, 1 krát týdně odpoledne (např. 14 - 16 hodin), učitelka připravuje program pro děti, který se skládá z výtvarných činností, hudebně - pohybových činností + volná hra.
2. Po celý rok mohou rodiče s dítětem, které nastoupí do MŠ, docházet na tzv. „Hravé dopoledne“, 1 krát týdně dopoledne (např. 8.30 - 10.00 hodin), učitelka připravuje program, který se skládá z výtvarných a pracovních činností, hudebně – pohybových činností + volná hra.
3. Po celý školní rok se může rodič s dítětem účastnit školních akcí – divadlo, výlety, akce MŠ (karneval, Vánoce).
4. Po celý školní rok může rodič s dítětem docházet na školní zahradu v době provozu MŠ.
5. O prázdninách (před nástupem do MŠ) může rodič s dítětem docházet na školní zahradu v době pobytu MŠ na školní zahradě.
6. 1. den je dítě 1 hodinu s rodičem v MŠ. 2. – 5. den je dítě s rodičem ve třídě do 10 hodin. 2. týden dopolední docházka s rodičem nebo bez. 3. týden docházka na celý den.
7. Po celý školní rok si může rodič s dítětem (kdykoliv v době provozu MŠ) přijít pohrát a podívat se do mateřské školy.
8. Zcela individuální adaptační program podle individuálních potřeb jednotlivých dětí, domluva rodič – učitelka (ředitelka MŠ).

Průběžný závěr:

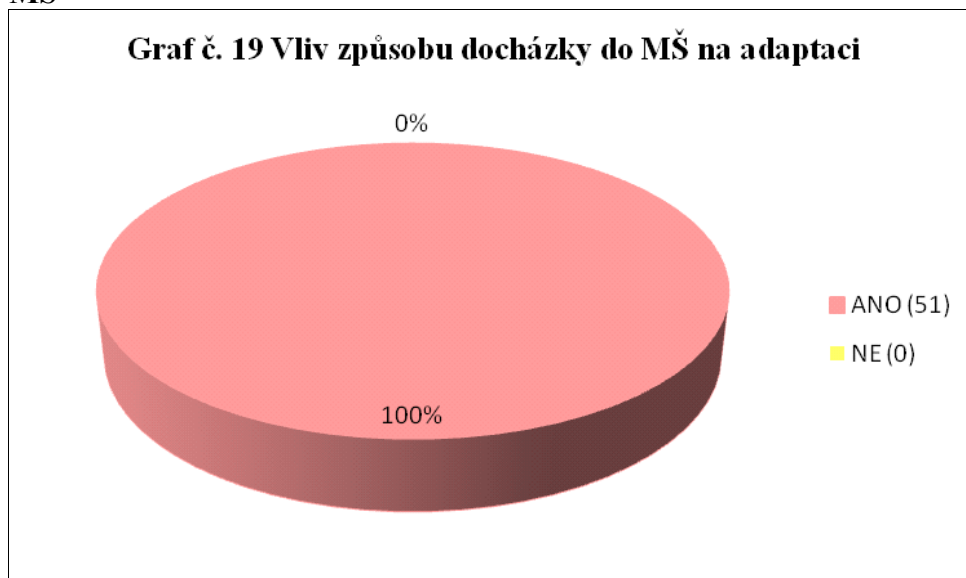
Hypotéza H9 se nepotvrdila. 37 mateřských škol, tj. 73 % uvedlo, že má v jejich mateřské škole adaptační program a 14 mateřských škol, tj. 27 % adaptační program nemá. Ukázalo se, že zejména vesnické mateřské školy umožňují zcela volný přístup rodičům s dítětem do mateřské školy během školního roku. Odráží se zde velmi úzká spolupráce rodič – MŠ a skutečnost, že v malé obci se všichni více – méně znají. Tento typ adaptačního programu je možné považovat za ideální, zejména pokud na něj navazuje ještě pozvolný průběh adaptace při počátku samotné docházky do mateřské školy.

1. *Otázka č. 10) Domníváte se, že průběh adaptace dítěte mladšího 3 let může ovlivnit typ docházky do mateřské školy, tzn. zda dochází pravidelně, nepravidelně, na celý den nebo půl dne?*

2. *Otázka č. 4) Domníváte se, že průběh adaptace dítěte mladšího 3 let může ovlivnit typ docházky do mateřské školy, tzn. zda dochází pravidelně, nepravidelně, na celý den nebo půl dne?*

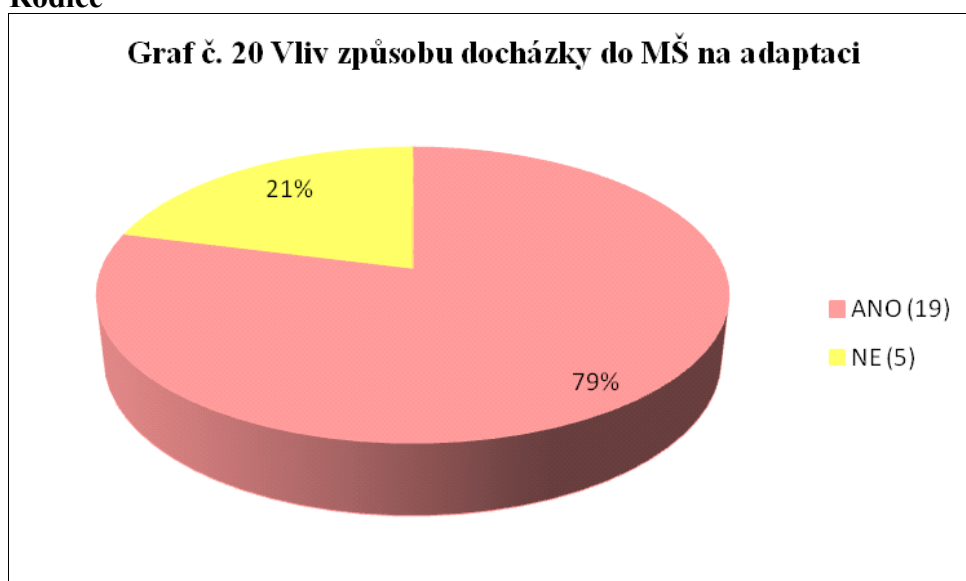
Všechny mateřské školy – 51, tj. 100 % se domnívá, že způsob docházky dítěte do MŠ ovlivňuje průběh adaptace.

MŠ

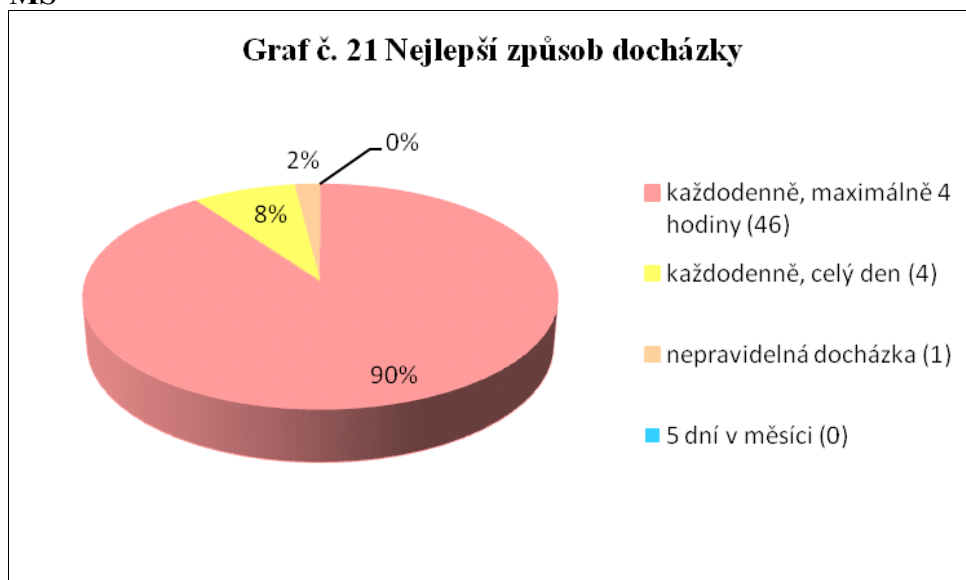
U rodičů se 19 rodičů, tj. 79 % domnívá, že způsob docházky má vliv na průběh adaptace a 5 rodičů, tj. 21 % se domnívá, že způsob docházky nemá vliv na adaptaci.

Rodiče

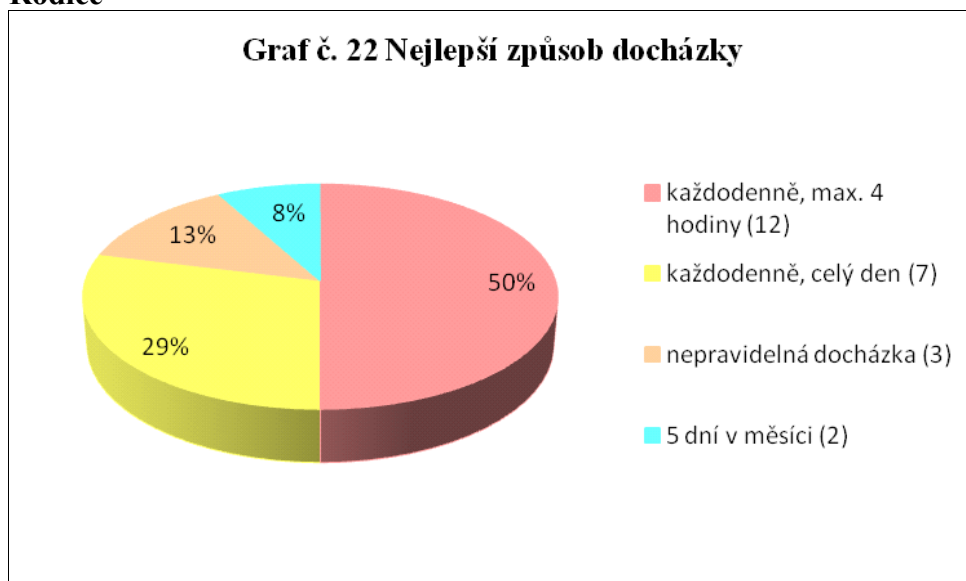
Za nejlepší způsob docházky považuje 46 mateřských škol, tj. 90 % pravidelnou, každodenní docházku na maximálně 4 hodiny, 4 mateřské školy, tj. 8 % považuje za nejlepší každodenní docházku na celý den, 1 mateřská škola, tj. 2 % považují za nejlepší nepravidelnou docházku. Ani jedna mateřská škola nepovažuje za vhodnou docházku na 5 dní v měsíci.

MŠ

12 rodičů, tj. 50 % považuje za nejlepší způsob docházky do MŠ každodenní docházku na maximálně 4 hodiny, 7 rodičů, tj. 29 % považuje za nejlepší každodenní docházku na celý den, 3 rodiče, tj. 13 % považuje za nejlepší způsob nepravidelnou docházku a 2 rodiče, tj. 8 % docházku na 5 dní v měsíci.

Rodiče

Průběžný závěr:

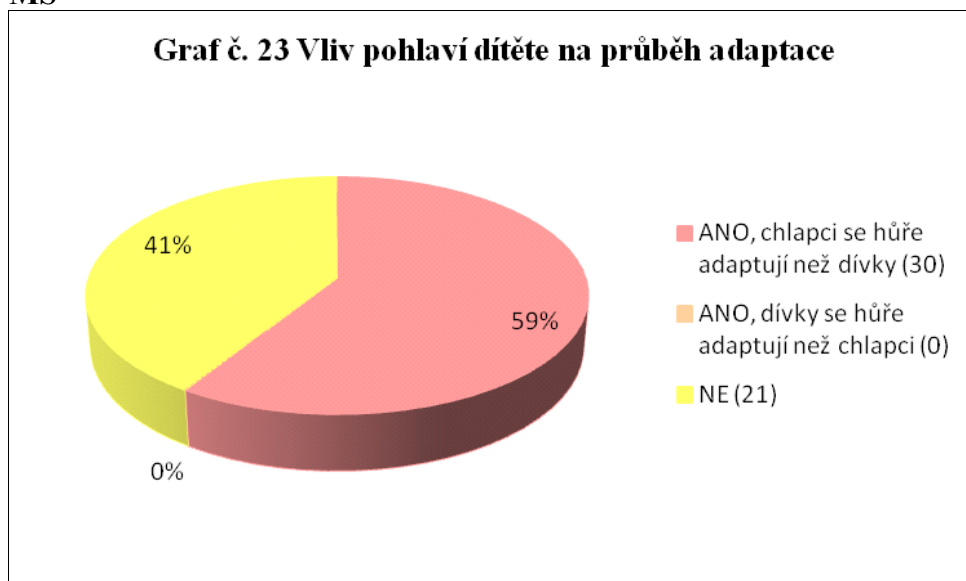
100 % mateřských škol a 79 % rodičů se domnívá, že způsob docházky do MŠ ovlivňuje průběh adaptace dítěte mladšího 3 let.

1. *Otázka č. 11) Domníváte se, že existují nějaké rozdíly v průběhu adaptace mezi dívkami a chlapci?*

2. *Otázka č. 5) Domníváte se, že existují nějaké rozdíly v průběhu adaptace mezi dívkami a chlapci?*

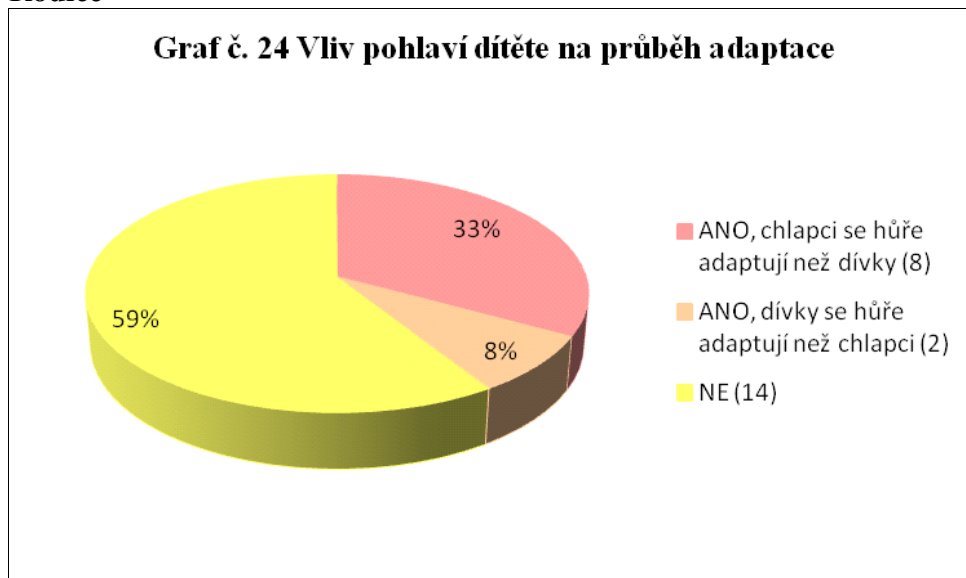
30 mateřských škol, tj. 59 % se domnívá, že existují rozdíly mezi pohlavími a chlapci se hůře adaptují než dívky. 21 mateřských škol, tj. 41 % se domnívá, že nejsou rozdíly mezi pohlavími. Ani jedna MŠ se však nedomnívá, že se dívky hůře adaptují než chlapci.

MŠ

Nejvíce rodičů – 14, tj. 59 % se domnívá, že na průběh adaptace nemá vliv pohlaví dítěte. 8 rodičů, tj. 33 % se domnívá, že chlapci se hůře adaptují než dívky a 2 rodiče, tj. 8 % se domnívá, že dívky se hůře adaptují než chlapci (celkem tedy 41 % připouští vliv pohlaví).

Rodiče

Průběžný závěr:

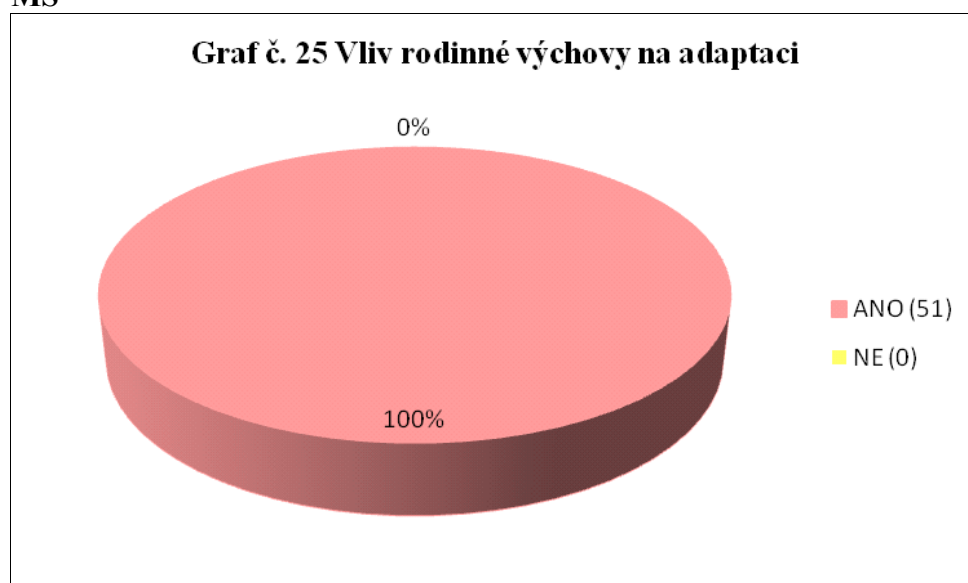
59 % mateřských škol se domnívá, že existují rozdíly mezi pohlavími v průběhu adaptace. Z rodičů se tuto skutečnost domnívá 41 %.

1. *Otázka č. 12) Domníváte se, že průběh adaptace dítěte mladšího 3 let může ovlivnit typ rodinné výchovy, tzn. jak je vychovááno v rodině?*

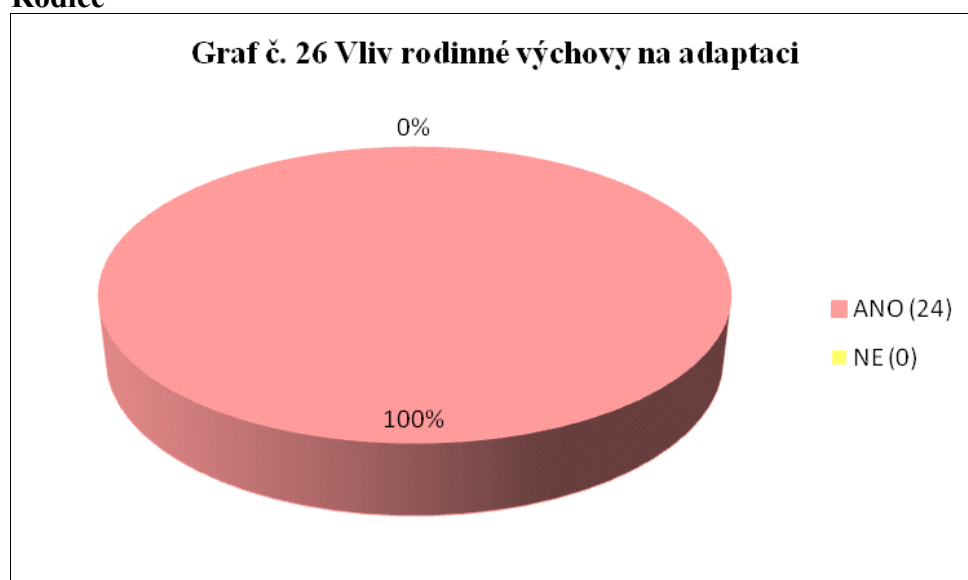
2. *Otázka č. 6) Domníváte se, že průběh adaptace dítěte mladšího 3 let může ovlivnit typ rodinné výchovy, tzn. jak je vychovááno v rodině?*

Všech 51 mateřských škol, tj. 100 % uvedlo, že typ rodinné výchovy má vliv na průběh adaptace dítěte mladšího 3 let. Stejně tak všech 24 rodičů, tj. 100 % se domnívá, že typ rodinné výchovy má vliv na průběh adaptace.

MŠ

Rodiče

Nejčastější zdůvodnění

- Dítě, které je z domu rozmazlované, se těžko adaptuje.
- Dítě, které není vedeno k samostatnosti, má v mateřské škole velké problémy.
- Dítě, které nemá v domácím prostředí nastavené jasné hranice a pravidla, má problémy při adaptaci.
- Dítě, které je zvyklé z rodiny na děti, se lépe adaptuje.
- Dítě, s nímž rodiče chodí mezi děti (na hřiště apod.), se snáze adaptuje, protože je zvyklé na druhé děti.
- Dítě, které občas pohlídá babička, děda nebo někdo z příbuzných, je zvyklé i na jiné lidi než na maminku a pomůže mu to při nástupu do MŠ.

Průběžný závěr:

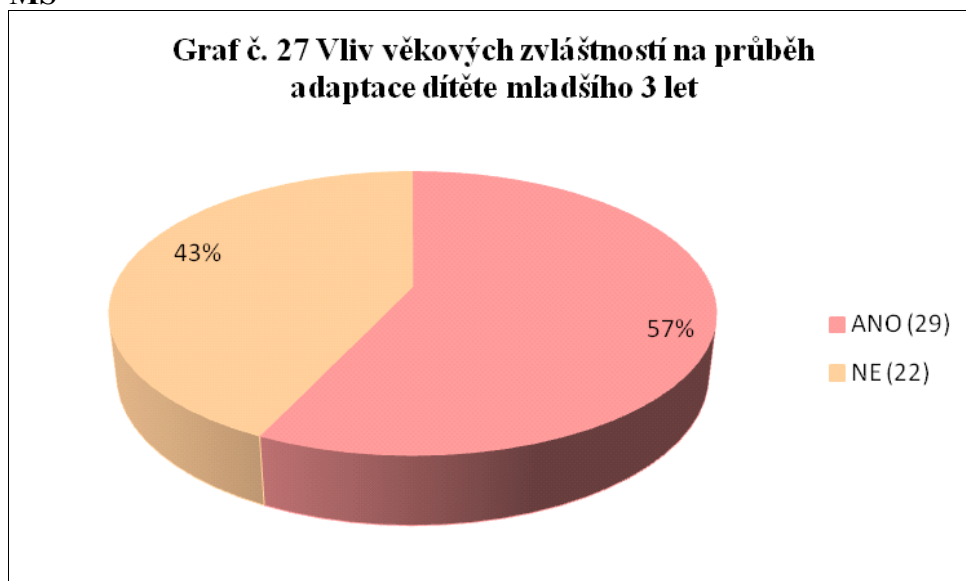
100 % mateřských škol a 100 % rodičů se domnívá, že typ rodinné výchovy ovlivňuje průběh adaptace dítěte mladšího 3 let.

1. *Otázka č. 13) Považujete věk dítěte, respektive věkové zvláštnosti daného vývojového období (2-3 roky), za faktor ovlivňující průběh adaptace?*

2. *Otázka č. 7) Považujete věk dítěte, respektive věkové zvláštnosti daného vývojového období (2-3 roky), za faktor ovlivňující průběh adaptace?*

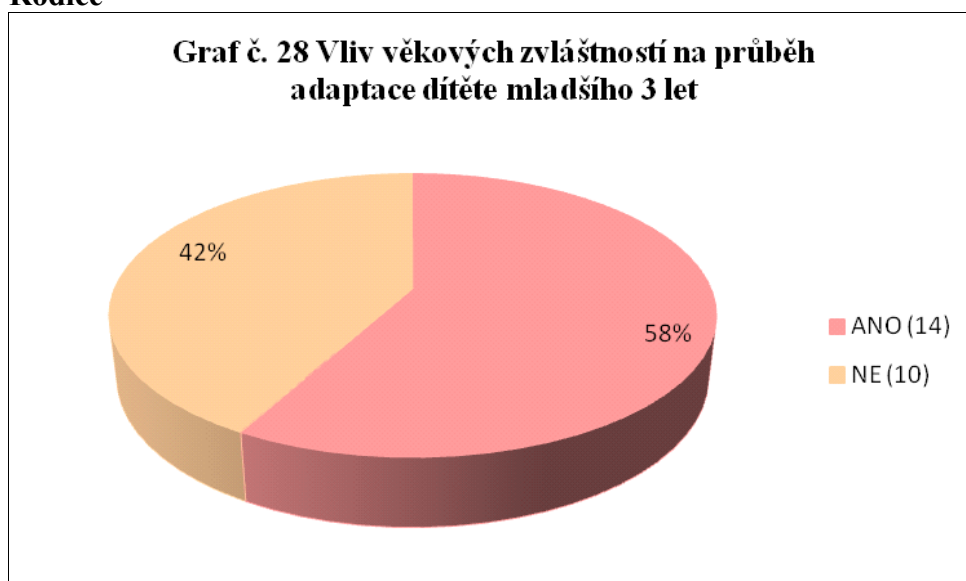
29 mateřských škol, tj. 57 % se domnívá, že věkové zvláštnosti daného vývojového období ovlivňují průběh adaptace, 22 mateřských škol, tj. 43 % se domnívá, že nikoliv.

MŠ

14 rodičů, tj. 58 % se domnívá, že věkové zvláštnosti mají vliv na průběh adaptace dítěte mladšího 3 let, 10 rodičů, tj. 42 % se domnívá, že nikoliv.

Rodiče

Věkové zvláštnosti ovlivňující adaptaci

- Dítě se nachází v problematickém období vzdoru.
- Malé děti mají jiný rytmus střídání aktivity a odpočinku.
- Malé děti jsou nezralé pro vstup do kolektivu dětí.
- Malé děti nemají zvládnutou základní sebeobsahu, potřebují výraznou pomoc.
- Malé dítě vyžaduje individuální práci, individuální přístup.
- Malé dítě potřebuje mít učitelku jenom pro sebe.
- Malé děti nevyhledávají při hře společnost druhých dětí.
- Malé děti potřebují více času a prostoru na volnou hru.
- Snadná unavitelnost malých dětí.
- Nedokáží se delší dobu soustředit, snáze odbíhají od činnosti.
- Malé děti potřebují jiný přístup učitelky než děti předškolní.
- Malé děti mají jiné potřeby než děti předškolní.
- Mají pomalejší tempo práce, potřebují na vše více času.
- Malé dítě chvíli neposedí.
- Malé děti ještě nedokáží spolupracovat s druhými dětmi.
- Pocit jistoty a bezpečí hledají zejména u matky.

Další faktory ovlivňují adaptaci dítěte mladšího 3 let

- Individualita dítěte, jeho povahové vlastnosti.
- Kognitivní vyspělost dítěte.
- Přístup učitelky.
- Zda zná nějaké dítě ve skupině dětí mateřské školy.
- Stresové situace v rodinném prostředí (hádky rodičů apod.).
- Nemocnost dítěte.
- Spolupráce rodina – škola.

Průběžný závěr:

57 % mateřských škol a 58 % rodičů se domnívá, že věkové zvláštnosti daného věkového období (2-3 roky) ovlivňují průběh adaptace dítěte mladšího 3 let.

SOUHRN

Faktory ovlivňující adaptaci	MŠ (v %)	Rodiče (v %)
Typ docházky do MŠ	100	79
Vliv pohlaví	59	41
Vliv rodinné výchovy	100	100
Vliv věkových zvláštností	57	58

Tab. 4 Souhrn faktorů ovlivňujících průběh adaptace dítěte ml. 3 let

Hypotéza H10 se z pohledu MŠ a rodičů potvrdila. Tato hypotéza bude dále podrobena zkoumání v případové studii č. 1 – č. 6.

2.5.3. Rozbor případové studie (č. 1 - č. 6)

1. A. KAZUISTIKA

Základní údaje

Jméno: Daneček

Věk: 2,9 let

Datum diagnostiky: září – říjen 2010

Anamnéza

Rodinná anamnéza

Typ rodiny – rodina úplná, otec a matka, spojená manželským svazkem.

Základní údaje o matce

Věk: 33 let

Vzdělání: VŠ, Ing.

Zaměstnání: mateřská dovolená

Další údaje: o výchovu v rodině se stará zejména matka, matka pečlivá, úzkostná.

Základní údaje o otci

Věk: 32 let

Vzdělání: vyučen bez maturity

Zaměstnání: truhlář, OSVČ

Další údaje: otec se snaží rodinu zabezpečit zejména finančně, do výchovy se manželce příliš neplete, je často v zaměstnání.

Sourozenci: 1 mladší sestra, stáří 6 měsíců

Osobní anamnéza

Chlapec z 1. těhotenství matky, průběh těhotenství bez potíží, dítě obráceno koncem pánevním, porod tzv. císařským řezem, psychomotorický vývoj do 2 let bez potíží.

Zdravotní stav chlapce – chlapec zdravý, zjištěna pylová alergie, v péči alergologa, do 2 let častější onemocnění horních cest dýchacích, slabší imunita.

Socializace v rodině do 2 let – chlapec vyrůstal pouze v prostředí nejbližší rodiny, otec, matka a prarodiče, z důvodu časté nemocnosti téměř vůbec nechodil mezi děti.

Současný stav dítěte

Explorace matky – matka uvedla, že po narození mladší sestry (6 měsíců) se u chlapce začalo objevovat regresivní chování. Často plakal, snažil se na sebe upozornit nevhodným chováním – křičel, dupal. Objevily se psychosomatické potíže, chlapec se začal během dne pomočovat, ačkoliv již byl bez plen (od 2 let). Žárlí na mladší sestru, vynucuje si všechno, co vidí u mladšího sourozence – kojení, dudlík, lahvičku, nechává se krmit. Matka přihlásila chlapce do MŠ, protože se domnívá, že pobyt v prostředí mateřské školy pomůže zvládnout problémové chování chlapce v domácím prostředí.

Pozorování dítěte v prostředí MŠ

1. B. Průběh adaptace

Typ docházky: nepravidelná (1 - 3 krát týdně), dopolední (3 - 4 hodiny).

1 krát před nástupem do MŠ chlapec navštívil v průběhu roku „hravé odpoledne“ v MŠ.

1. TÝDEN
<p><i>1. den</i> přišel chlapec do MŠ s matkou. Po vstupu do třídy a po celou dobu pobytu ve třídě se držel v blízkosti matky a pečlivě si ji hlídal. Choval se zdrženlivě, nekomunikoval. Matka se snažila chlapce zapojit do hry, podala mu tiskátka a společně u stolu obtiskovali. Mezitím probíhalo ranní cvičení. Chlapec se na výzvu matky nechtěl zapojit, seděl u stolu a pokračoval v obtiskování. Hygienu před svačinkou vykonal v doprovodu své matky, která ho svlékla i oblékla, spláchla WC a umyla mu ruce.</p> <p><i>Svačinka</i> – při svačince matka usadila chlapce mezi ostatní děti ke stolečku, přisunula mu židličku. Chlapec se dožadoval toho, aby si sedla vedle něho. Nechal se krmit svojí matkou a s její pomocí se napil.</p> <p><i>Řízené činnosti</i> – při hudební chvilce děti zpívaly oblíbené písně s hudebně - pohybovou improvizací. Chlapec se nechtěl zapojit, seděl u stolečku se svojí matkou a pokračoval v obtiskování. Před pobytem venku chlapec s matkou odešel domů.</p>
1. MĚSÍC
<p>Chlapec docházel do MŠ nepravidelně (1 - 3 krát týdně). Vždy byla přítomna matka, která se snažila vše za chlapce dělat. Na pokyny pedagoga chlapec příliš nereagoval, vždy se otočil na matku. Interakci s ostatními dětmi nenavazoval. Matka k chlapci velmi citlivě přistupovala. Po 14 dnech nepravidelné docházky (dle možnosti zajištění hlídání mladšího dítěte babičkou) chtěla matka zkusit krátkodobé odloučení (1 hodinu) během pobytu v MŠ.</p> <p><i>Příchod do MŠ</i> – již při příchodu do MŠ chlapec plakal (byl doma informován o odchodu matky ze třídy). V šatně chlapec stupňoval svoje nevhodné projevy, křičel, dupal, odmítl se svlékat.</p>

Příchod do třídy – chlapec plakal a křečovitě se držel matky. Působil strnule a křečovitě. Učitelka se snažila chlapce zapojit do činnosti, která se mu líbí – malování barvami a štětcem. Tato činnost chlapce zaujala. Po chvíli matka odešla ze třídy a chlapec začal plakat. Učitelka se snažila chlapce zabavit, konejšit, plně se mu věnovala na úkor ostatních dětí. Po chvíli pláč přešel ve křik, kdy chlapec přestal reagovat na verbální ujištění pedagoga. Následovalo pomočení v sedě u stolu.

Svačinka – chlapec stále plakal. Odmítl cokoli jíst a pít. Jeho pláč nabíral na intenzitě, až přešel v afekt, kdy chlapec dupal, křičel a posléze začal zvracet hlen (po intenzivním pláči). Následoval telefonát matce, která po krátké chvíli přišla pro chlapce a s pláčem si ho odvedla domů. Dalších 14 dní byl chlapec nemocen (zvýšená teplota).

2. MĚSÍC

Doporučuji matce pravidelnou, každodenní docházku do MŠ na kratší časový úsek (1 hodinu), s postupným prodlužování délky pobytu. Adaptace začíná znova od začátku. Matka byla znovu přítomna s chlapcem ve třídě. Chlapec se držel v blízkosti matky, hlídal si ji. Působil nejistě a frustrovaně. Nedařilo se navázat interakci mezi učitelkou a dítětem ani interakci k jinému dítěti.

Po 14 dnech každodenní docházky do MŠ (s matkou) zkusíme znovu krátkodobé odloučení od matky. Ihned po odchodu ze třídy, ačkoliv se učitelka snažila odvést pozornost chlapce k oblíbené činnosti, se znovu projevila silná separační úzkost ve spojení s křičením, dupáním a následným pomočením. Matka, která zůstala čekat na chodbě MŠ, se vrací do třídy. Snažila se citlivě s chlapcem dále jednat, chlapec se znovu pomočil a odchází domů. Dalších 14 byl chlapec opět nemocen (zvýšená teplota).

DIAGNOSTIKA

Záznamový arch 1. C

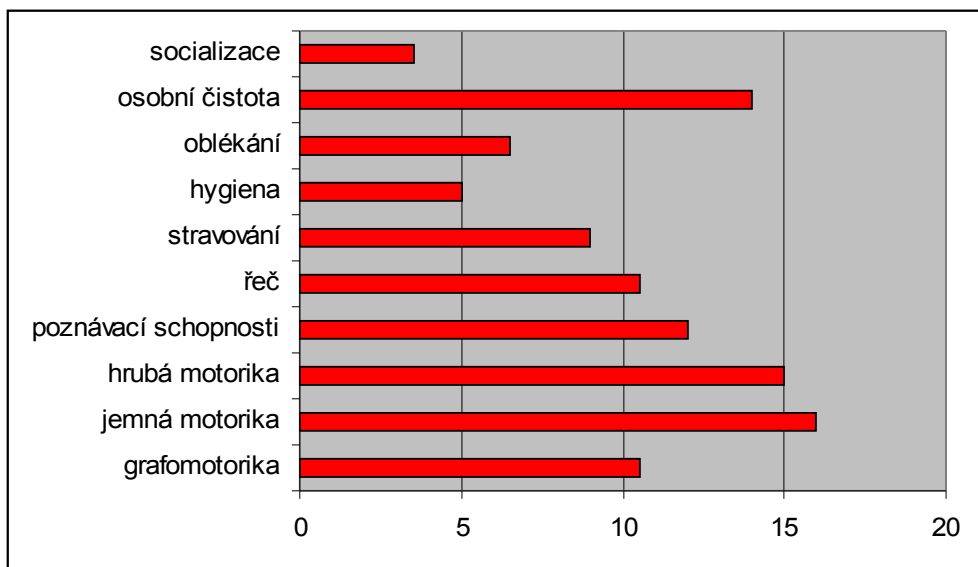
OBLAST	DÍTĚ
Grafomotorika	Lateralita chlapce je prozatím nevyhraněná, při složitějších činnostech upřednostňuje pravou ruku. Úchop psacího náčiní je „dráповitý“, drží tužku všemi prsty. Kresba má charakter pojmenované čáranice, objevují se první ovály. Spojení dvou bodů čarou se daří s dopomocí. Napodobí čáru svislou. Grafomotoricky zatím nenapodobí čáru vodorovnou ani křížek. Chlapec vkládá do obrázku obsah.
Jemná motorika	Při činnosti zaměřené na manipulaci s předměty se u chlapce objevuje kooperace obou rukou – přendává předměty z ruky do ruky, prozkoumává je, manipuluje s nimi. Patrné jsou potíže v koordinaci pohybů (nižší úroveň v přesnosti provedení, v rychlosti). Chlapci se daří zasouvání kolíčků do perforované desky, vkládání předmětů do sebe. Navlékne velké korálky

	na dřevěný trn a plyšový drátek. Nedaří se manipulace s nůžkami ani tvarování modelíny. Přeložení listu papíru se nedaří. Zvládá otáčet jednotlivé stránky knihy. Patrné jsou problémy při manipulaci s drobnými předměty (neobratnost).
Hrubá motorika	Chlapec zvládá samostatnou chůzi. Po nerovném terénu do kopce jde samostatně, z kopce s držením (bojí se). Chodí do schodů s oporou se střídáním nohou, ze schodů s oporou, nestřídá nohy (nakračuje pravou). Patrná je horší koordinace pohybů, jistá neobratnost a bojácnost. S přidržením nakročí na chodník (pravou nohou). Zvládá jízdu na tříkolce s přidržením. Umí kutálet míč, hodí ho obouruč. Chytání míče se zatím nedaří. Na průlezku neleze (bojí se). Kotoul vpřed s pomocí nezvládá.
Poznávací schopnosti	U chlapce je zřejmá kolísavá pozornost a výrazný negativismus. Pozornost je krátkodobá a snadno odklonitelná. Správně vloží tvary do tříprvkové tabulky, daří se přiřazování stejných tvarů a prvků k sobě. Ukáže části těla na svém těle. Rozliší 2 základní barvy – žlutá, červená. Zná své jméno (příjmení ne), ukáže svůj věk na prstech ruky. Ukáže na jmenovaná domácí zvířata, ví, jaké zvuky dělají. Rozlišení malý – velký se nedaří ani pojmy „na“, „pod“ (prostorová orientace). Nedaří se ani skládání půlených obrázků (zraková diferenciacce).
Řeč	V oblasti receptivní (porozumění řeči) chlapec reaguje na jednostupňové slovní pokyny. Na požádání podá předměty (auto, míč, korálek). Receptivně rozliší 2 základní barvy (žlutá, červená). V oblasti expresivní řeči (verbálního vyjadřování) se vyjadřuje jednoslovně. Začíná skládat slova do vět. Ze slovních druhů chlapec hojně používá citoslovce a podstatná jména. Vokálně napodobí zvuky zvířat, reprodukce jednoduché říkanky se zatím nedaří. Patrná je u chlapce fyziologická mnohočetná dyslalie a fyziologická paralalie (nahrazování hlásek), zejména sykavek obou řad S, C, Z a Š, Č, Ž.
Stravování	Chlapec zvládá najíst se sám lžící, čistotu prozatím nezachová. Sní menší množství, často se u něho objevuje nechutenství. Umí sám pít z hrnečku. Chlapec nezvládá ukusovat tvrdší potraviny - chléb, sušenky, v domácím prostředí je mu vše krájeno a upravováno. Cucat tvrdé bonbóny neumí. Neumí se přisunout na židličky ke stolu. U stolu nevydrží dlouho sedět, má tendenci odbíhat.
Hygiena	Chlapec zvládá základy hygieny sám, přesto takticky vyžaduje pomoc matky či jiné dospělé osoby. Stojí a čeká, až mu někdo pomůže. Umí si pustit vodu, opláchnout ruce a utřít se do podaného ručníku. Čištění zubů nezvládá, je nutná pomoc dospělé osoby, pastu polyká. Neumí smrkat a fouknout nosem, nedokáže se vysmrkat ani s pomocí dospělého (má stále plný nos).

Oblékání	Při sebeobsluze chlapec vyčkává, až mu někdo pomůže. Umí si samostatně svléknout a obléknout jednoduché části oblečení – čepice, tepláky, bačkory. Nedaří se rozpoznat levou a pravou botu. Kde je na oblečení přední a zadní část nerozezná. Zapínání a rozepínání zipu se zatím nedaří ani zapínání a rozepínání knoflíků. Zvládne si svléknout rozepnutý kabát či bundu. Oblékání se zatím příliš nedaří. Matka v domácím prostředí dělá vše za něho. Chlapec je pasivní.
Osobní čistota	Chlapec má nacvičeno používání dětského WC, sám si stáhne kalhoty, ale neoblékne se (vyčkává). Neumí splachovat WC ani používat toaletní papír. Močí ve stoje s dopomocí (často se mu nedaří trefit do WC). Po narození sestry se začal pomočovat během dne. Záměrně hlásí svoji potřebu dospělému.
Socializace	Při nepřítomnosti matky se objevuje u chlapce silná separační úzkost spojená s psychosomatickými projevy (pomočení, zvracení). Nenavazuje interakci s druhými dětmi ani pedagogem. S ostatními dětmi nekooperuje, hraje si sám (paralelní hra) nebo si nehraje vůbec. Na sociální kontakt reaguje negativně. Neumí se s druhými dětmi o něco rozdělit. Silná fixace na matku, se kterou je schopen krátkodobě kooperovat i v prostředí mateřské školy. Negativismus.

Sledované položky

Graf 1. C

Uspokojení potřeb

Záznamový arch 1. D

USPOKOJENÍ POTŘEB

POTŘEBA	Uspokojena zcela	Uspokojena částečně	Neuspokoj. částečně	Neuspokojena zcela
Potřeba správné výživy				XX
Potřeba tekutin				XX
Potřeba spánku	---	---	---	---
Potřeba vyprazdňování			XX	
Potřeba čistoty a hygieny			XX	
Potřeba pohybu a aktivity				XX
Potřeba kyslíku				XX
Potřeba jistoty a bezpečí				XX
Potřeba lásky a sounáležitosti				XX
Potřeba uznání a sebeúcty				XX
Potřeba seberealizace				XX
Potřeba stimulace				XX

Problémy dítěte

- **Separáční úzkost** – silná separáční úzkost se objevila po odchodu matky ze třídy mateřské školy. Chlapec plakal, křičel, dupal, nevydržel bez matky, ve spojení s psychosomatickými potížemi (pomočil se, zvracel, později zvýšená teplota, nemoc). Jeho emoční reakce jsou nápadně intenzivní, s afekty.
- **Regrese ve vývoji** – začala se objevovat v domácím prostředí po narození mladší sestry. Chlapec na sebe začal upozorňovat nevhodným chováním, křičel, dupal, vymáhal si všechno, co viděl u mladší sestřičky – lahvičku, dudlík, kojení, žárlil na sestru a vyžadoval zvýšenou pozornost rodičů.
- **Nedokončený vývoj sebepojetí, vymezení svého „Já“** – chlapci chybí vnitřní pocit jistoty, bezpečí, potíže při separaci.
- **Období vzdoru, negativismus** – chlapec se nachází v období vzdoru, chce si prosazovat svou, kope, dupe, křičí, pokud není po jeho, vymáhá si všechno, co chce, typickou jeho větou je „Já chci“. Vždy chce něco jiného než ostatní.
- **Sociální nezralost** – chlapec nechodil nikde mezi děti, neměl možnost hry vedle druhého dítěte (paralelní hra) ani účasti na aktivitách s druhými dětmi za přítomnosti matky.
- **Citová a emoční nezralost** – souvisí s celkovým vývojovým profilem chlapce, neuspokojená potřeba jistoty a bezpečí v rodině, neschopnost empatie, kontroly projevů, ovládání vlastních aktuálních potřeb.
- **Neuspokojení potřeb** – chlapec nemá v mateřské škole uspokojeny základní fyziologické a psychické potřeby, nechtěl jíst, pít, odmítal se zapojovat do her, většinou jen plakal a vůbec si nehrál, neumí foukat nosem – má stále plný nos, špatně se mu dýchá. Nereagoval na verbální pokyny pedagoga ani motivaci, neřekl si, když měl potřebu, pomočil se. Nenavázal interakci s učitelkou ani jiným dítětem.
- **Úzkostnost** – psychicky méně odolný chlapec, úzkostný typ, citlivý.
- **Častá nemocnost, snížená imunita.**

Analýza případu

PROBLÉM	ANALÝZA
Typ vazby matka – dítě	Vazba nejistá – úzkostná, vzdorující. Chlapec je stále úzkostný, bojí se separace od matky, má tendenci držet se matky, a to i fyzicky. Je zatížen obavou ze ztráty matky, silná fixace na matku. Silná separační úzkost. Nevýhodný typ vazby matka - dítě znesnadňující separaci.
Typ rodinné výchovy	Úzkostná výchova, úzkostná matka. Matka nadměrně chlapce omezuje v činnostech, snaží se dělat vše za něho. Lpí na chlapci. Chlapec je tak omezován a zbavován své vlastní iniciativy. Je frustrován v uspokojení své potřeby stimulace, aktivity a poznání. Nevhodný typ rodinné výchovy.
Vymezení vlastního „Já“, vývoj sebepojetí	Chlapec nemá ještě zcela dokončen vývoj vlastního sebepojetí, diferenciaci sebe sama od okolí. Matka neumožňuje chlapci aktivní průběh separace (elastické pouto), chlapec se nemůže aktivně vzdalovat od matky a zase se vracet zpět. Není ještě dosaženo plné individuace a zrození psychického „Já“.
Negativismus	Chlapec se nachází v období „vzdoru“, jeho častou větou je „Já chci“. Snaží se tím posilovat svoje dětské sebevědomí a odráží vědomí sebe sama. Vymezování vlastního „Já“. Projev nezralé vůle chlapce.
Emoční a sociální nezralost chlapce	Slabší typ nervové soustavy chlapce a nezralost, ve spojení s tím, kdy mu rodina neposkytuje dostatečný pocit jistoty a bezpečí. Chlapec nezvládá socializaci v prostředí mateřské školy.
Separační úzkostná porucha	U chlapce je zpomalen proces separace, projevuje se silná úzkost, pláč, projevy zoufalství a psychosomatické potíže (zvracení, teplota, bolest hlavy).
Regrese	Chlapec hledá jistotu, která je sourozeneckou konkurencí ohrožena. Chce upoutat rodičovskou pozornost.
Typ docházky do mateřské školy	Nepravidelná docházka chlapce do mateřské školy, kdy adaptace probíhá vždy zase znovu od začátku. Chlapec si nezvykl.
Deficitní oblasti (Graf 1. C) socializace hygiena oblékání stravování	Chlapec se nedokázal adaptovat v prostředí mateřské školy. Bojí se separace od matky, nenavazuje interakci s učitelkou ani jiným dítětem. V oblasti hygieny, oblékání a stravování zcela nesamostatný, matka v domácím prostředí dělá vše za něho a neumožňuje rozvoj kompetencí potřebných pro vstup do mateřské školy. Chlapec vyčkává, až mu někdo pomůže. Je pasivní.

Návrh intervence

Mateřská škola

- *S ohledem na současný vývojový profil chlapce doporučuji odložit nástup do mateřské školy o jeden školní rok.*
- *Nabídnout matce účast na akcích školy – divadla, výlety, besídky.*
- *Nabídnout matce adaptační program – „hravé odpoledne“, návštěva MŠ kdykoliv v průběhu dne, při pobytu na zahradě.*
- *Po nástupu do mateřské školy doporučit matce zajištění pravidelné (každodenní) docházky do mateřské školy s postupným prodlužování délky pobytu.*

Rodina

- *Změnit přístup (zejména matky) k chlapci, nadměrně neochraňovat, nebránit v činnostech, kde by si mohl eventuálně ublížit.*
- *Využít dobu do nástupu do mateřské školy k aktivním návštěvám mateřské školy, účasti na akcích mateřské školy, „hravé odpoledne“, pobyt na školní zahradě, adaptační program.*
- *Aktivně navštěvovat dětská hřiště, akce dětí, Mateřské centrum apod.*
- *Při problémovém chování chlapce v rodině vhodně vést, zapojit ho do péče o mladší sestru, posilovat jeho sebevědomí, vhodně motivovat chlapce při péči o mladší sestru, chválit.*
- *Nic za chlapce nedělat, nic mu nepodávat, nepomáhat.*
- *Poskytovat chlapci pocit bezpečí, jistoty a zázemí.*
- *Zapojit otce do výchovy dětí.*
- *Zapojit prarodiče do péče o chlapce.*
- *Zavést v rodinném prostředí rituály.*
- *Dodržovat pravidelný řád.*
- *Posilovat imunitu chlapce, otužovat, vhodná strava, vitamíny.*
- *Postupně v nejbližší rodině procvičovat odloučení od matky – otec hlídá, matka na chvíli odejde, dobu odloučení postupně prodlužovat.*
- *Trénovat sebeobsluhu, hygienu, nepomáhat a nedělat úkony za chlapce.*
- *Podporovat u chlapce samostatnost, zvyšovat jeho kompetence v dílčích oblastech.*

Dítě

OBLAST	DOPORUČENÍ
Grafomotorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nacvičovat správný (špetkový) úchop psacího náčiní, využít trojhranný program, trojhranné pastelky.</i> • <i>Zařazovat grafomotorické uvolňovací cviky.</i> • <i>Vytvářet prostor pro kreslení a malování.</i> • <i>Zkoušet různé výtvarné techniky – modelínu, trhání papíru, použití voskovek, fixů, prstových barev, lepení, obtiskování.</i>
Jemná motorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zaměřit se na práci se stavebnicemi, kostkami, skládkami, puzzlemi.</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Využít hry s pískem, rukodělné činnosti (navlékání korálek, provlékání šňůrek otvory nejrůznějších tvarů, vytrhávání z papíru, mačkání papíru, šroubování dětským šroubovákem.</i> • <i>Stříhání nůžkami – zpočátku pouze přestřížení proužku papíru, ustřížení rohu, později přestřížení delší plochy.</i> • <i>Rozvíjet hmat – hmatové pytlíčky, dotýkání se předmětů z různých materiálů, poznávání materiálů hmatem (přírodniny, knoflíky, těstoviny).</i> • <i>Každodenní činnosti – otevírání a zavírání dveří, zamykání, šroubování uzávěrů lahviček.</i> • <i>Prstová cvičení, tzv. „povídání s prsty“.</i>
Hrubá motorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Procvičovat přirozené pohyby chůze (ze schodů, do schodů, po mírně zvýšené rovině).</i> • <i>Procvičovat házení a chytání míče.</i> • <i>Napodobování pohybů zvířátek (čáp, kočka, pes...).</i> • <i>Zařazovat prvky nápodoby.</i> • <i>Podporovat samostatnost, vhodně motivovat, povzbuzovat, chválit.</i>
Poznávací schopnosti	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Pro vyvození a aktivní rozlišování základních barev je dobré využít formu hry s přiřazováním 2-3 předmětů (obrázků) k jednotlivé základní barvě, např. pro nácvik modré barvy lze použít kousek modrého papíru, obrázek švestky – pojmenováním barvy pomáháme dítěti spojit a upevnit barvu a její název, pokud dítě zvládne přiřadit správně barevné předměty k barevnému papíru, může začít vyhledávat příslušnou barvu v místnosti, na oblečení... donekonečna, ukaž mi, co je modré, na rozlišování a přiřazování barev se zaměřujeme zejména při hrách a každodenních činnostech.</i> • <i>Pro oblast zrakové percepce využít pùlené obrázky, jednoduché puzzle, rozlišování dvou výrazně se lišících obrázků, Kimovy hry s 2-4 předměty.</i> • <i>Procvičovat prostorovou orientaci – „dej kostku na stůl“, „pod stůl“, formou her.</i>
Řeč	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Využívat cvičení pro posílení výdechového proudu a dýchání nosem.</i> <i>Cvičení vdechu – vdechnout nenásilně nosem bez zvedání ramen (cvičit v leže, v sedě, ve stoje). Motivujeme přivoněním ke květině, mýdлу, parfému, koření.</i> <i>Cvičení výdechu – cílem je co nejpomalejší výdechová fáze, motivujeme např. vítr fouká fífífí, sova houká húúú, auto houká túúú, koza mečí mééé, kráva bučí búúú.</i> <i>Cvičení na usměrňování výdechového proudu – motivujeme např. dýchání na zmrzlé ruce (zahřívání - teplý výdech), foukání horké polévky (studený výdech), foukání na květinu</i>

	<p>(odkvetlá pampeliška), foukání do lehkých předmětů a hraček (polystyrénové, vatové kuličky).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oblast mluvních dovedností – pro rozvoj řeči je vhodné zařazovat prohlížení knih, čtení pohádek, povídání o zvířátkách, vyprávění podle obrázků, poskytovat dobrý mluvní vzor, podněcovat chuť dítěte komunikovat – zvyšovat jeho mluvní apetit, vtahovat je do komunikačních aktivit hravou formou, zařazovat dechová cvičení, mluvení šeptem, zpěv dětských písní. • Náměty k procvičování motoriky mluvidel – procvičování pohyblivosti jazyka (vysouvání a zasouvání jazyka, olizování horního a dolního rtu, pohyb jazykem nahoru k nosu, dolů k bradě, pohybování vypláznutým jazykem jako kyvadlem hodin od jednoho koutku ke druhému, napodobování čertíka – blbl, koníčka – mlaskání o horní patro, „otiskování“ jazyka do horního patra, olizování rtů kolem dokola.
Stravování	<ul style="list-style-type: none"> • Podporovat samostatnost chlapce při stravování. • Do jídla nenutit, ale vhodně motivovat, povzbuzovat, chválit. • Připravovat jídla, která má rád a postupně navykat i na další, nová jídla. • Poskytovat chlapci vzor při jídle a stravování. • Zapojit chlapce do prostírání před stravováním, chválit.
Hygiena	<ul style="list-style-type: none"> • Omezit pomoc dospělého, podporovat chlapce v samostatnosti. • Vhodně motivovat a chválit, povzbuzovat. • Zavést rituály v domácím prostředí. • Zvyšovat kompetence chlapce v oblasti hygieny. • Nacvičovat smrkání, nejprve cvičení výdechu a výdechového proudu (viz řeč).
Oblékání	<ul style="list-style-type: none"> • Podporovat u chlapce větší samostatnost a zvyšovat jeho kompetence při oblékání, začít jednoduchými činnostmi (navléknout si čepici). • Poskytnout dostatek času na úkon. • Vhodně chlapce motivovat, povzbuzovat a chválit.
Osobní čistota	<ul style="list-style-type: none"> • Při „nehodě“ chlapce netrestat, zvyšovat jeho sebevědomí, vhodně motivovat, povzbuzovat, chválit. • Podporovat u chlapce samostatnost. • Zavést rituály v domácím prostředí.
Socializace	<ul style="list-style-type: none"> • Vhodnou motivací předcházet negativistickému chování chlapce, v případě negativních projevů činnost ukončit a odvést pozornost jinam. • Zařazovat společné aktivity, pozitivně dítě vést, motivovat. • Navštěvovat místa (dětské hřiště, Mateřské centrum), vhodnou motivací „vtahovat“ dítě do hry, zapojovat do hry

	<p><i>s druhým dítětem.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Rozvíjet kompetence v oblasti sociálního chování mezi druhými lidmi – pozdravit, poprosit, poděkovat.</i> • <i>Vhodně chlapce motivovat, povzbuzovat, chválit.</i> • <i>Účastnit se dětských akcí.</i> • <i>Zapojit do péče o mladší sestru (např. přinese plenu), chválit, oceňovat pomoc, zvyšovat jeho sebevědomí.</i> • <i>Těšit se ze společných aktivit.</i>
--	---

2. A. KAZUISTIKA

Základní údaje

Jméno: Veronika

Věk: 2,6 let

Datum diagnostiky: září – říjen 2010

Anamnéza

Rodinná anamnéza

Typ rodiny – rodina úplná, otec a matka, spojená manželským svazkem.

Základní údaje o matce

Věk: 35 let

Vzdělání: VŠ, Bc.

Zaměstnání: referentka na městském úřadě

Další údaje: matka nastoupila ve 2 letech dívky do zaměstnání, dívka v době do nástupu do MŠ v denní péči nejstarší dcery otce z předchozího manželství.

Základní údaje o otci

Věk: 52 let

Vzdělání: VŠ, Mgr.

Zaměstnání: vedoucí finančního odboru

Další údaje: otec rozvedený, 2. manželství otce, z předchozího manželství má 2 dospělé dcery (25 let a 21 let), ve volném čase aktivní člen místního činoherního amatérského souboru. Otec velmi spontánní a přátelský.

Sourozenci: 2 sestry 25 let a 21 let z 1. manželství otce

Osobní anamnéza

Dívka z 1. těhotenství matky, průběh těhotenství bez potíží, porod v termínu, spontánní, bez potíží, psychomotorický vývoj do 2 let bez problémů, dívka začala velmi brzy chodit (10 měsíců). Od 2 let do nástupu do MŠ v denní péči nejstarší dcery otce - 25 let, na mateřské dovolené se stejně starou dívkou.

Socializace v rodině do 2 let – dívka vyrůstala v prostředí velké rodiny, je zvyklá na dospělé osoby i na děti v rodině, časté setkávání rodin v rámci činoherního souboru, bez problémů zvládla denní péči nejstarší dcery otce, která má 2letou holčičku.

Současný stav dítěte

Explorace otce – otec uvedl, že se snažili od malinka dívku brát mezi děti. Veronika je dle slov otce velmi samostatná a bystrá dívka. Vyhledává společnost druhých dětí, je veselá a přátelská. Velmi dobře mluví. Má hezký vztah s rodiči, je od malinka vedena k samostatnosti. Na děti a do mateřské školy se velmi těší.

Pozorování dítěte v prostředí mateřské školy

2. B. Průběh adaptace

Typ docházky: pravidelná, každodenní, celodenní.

Hravé odpoledne v MŠ navštívila 2 krát.

1. TÝDEN

1. den přivedl Veroniku do mateřské školy otec. Otec přišel do třídy s dívkou a společně si prohlédli hračky a pomůcky ve třídě. Po vzájemné domluvě mezi dívkou a otcem otec po chvíli odešel. Veroniku zaujala kuchyňka a začala ihned s vařením dobrot pro miminko, které si přinesla z domu. U činnosti dívka dlouho nevydržela, po chvíli přešla k jiné hračce - kadeřnictví. U každé hračky vydržela chvíli a snažila se vyzkoušet všechno nové, co ve třídě viděla. Uklízet hračky příliš nechtěla, pouze na verbální pokyn a výzvu pedagoga pomáhala s úklidem. Pozornost dívky se jevila jako krátkodobá, dokázala se však „hlouběji ponořit“ do činnosti. Veronika velmi dobře reagovala na sociální kontakt s učitelkou úsměvem. Pozorovala ostatní děti, s čím si hrají a chtěla hračku, kterou viděla, také ihned vyzkoušet. Přišla k dítěti a snažila se o navázání komunikace otázkou: „Co to máš?“, „Co to je?“.

Ranní cvičení – do činnosti se s ostatními dětmi nezapojila, stála a pozorovala děti, jak cvičí. Dění kolem sebe sledovala s úsměvem na tváři.

Hygiena – dívka zvládla sama základy sebeobsluhy. Sama se svlékne, vykoná potřebu a oblékne se. Umí používat toaletní papír po „malé“ potřebě. Spláchla a umyla si ruce. Jediné překvapení přišlo ve chvíli, kdy „zaskočena“ viděla močit chlapečka a ptala se: „Co to máš?“. Chlapeček nereagoval.

Svačinka – při svačince Veronika jedla sama, zvládla ukusovat chléb, snědla menší část svačiny a sama se napila.

Řízené činnosti – po svačince probíhal tzv. komunitní kruh na koberci. Děti vyprávěly zážitky z prázdnin a poté dostaly za úkol nakreslit „prázdninový obrázek“.

Veronika si sedla vedle paní učitelky, mluvit před dětmi nechtěla (trochu se styděla), obrázek však namalovala (sluníčko, kytička). Na verbální pokyn pedagoga adekvátně reagovala.

Pobyt venku – probíhal na školní zahradě. Veronice se líbilo zejména pískoviště a klouzačka. Na pískovišti chtěla vyzkoušet všechny hračky, hrála si sama vedle dětí (paralelní hra). Manipulovala a experimentovala s hračkami. Pozitivně reagovala na pochvalu pedagoga.

Oběd – při obědě již byla na dívce znát značná únava z prvního prožitého dne v mateřské škole. Dívka jedla sama lžící.

Hygiena – dívka zvládla sama základy hygieny, pomoc byla nutná v případě čištění zubů. Dívka činnost nezvládá, pastu zatím polyká, kouše kartáček. Vypláchnout pusou zatím neumí, vodu polyká.

Ložnice-spánek – dívka se sama vysvlékla. Sama si oblékla pyžamo, zapínání knoflíků se zatím nedařilo. Na spaní měla z domova dudlík. Následovala čtená pohádka a po pohádce jsem předala službu učitelce, která byla s dětmi na odpoledne. V tu chvíli Veronika začala plakat a dožadovala se mojí přítomnosti v ložnici. Musela jsem se vrátit zpátky do ložnice a počkat, až dívka usne.

Explorace druhé učitelky – po probuzení ze spánku Veronika plakala a dožadovala se mojí osoby. Byla unavená, nedospalá. Odpolední svačinku nejedla. Otec přišel brzy, Veronika odcházela poněkud rozmrzelá a zamračená.

Další dny 1. týdne Veronika přicházela do mateřské školy radostně, plná očekávání. Otec ji vhodně motivoval a povzbuzoval. Snažila se vyzkoušet všechny druhy hraček, které viděla. Při činnostech se začínala objevovat kooperace s pedagogem, na verbální ujištění a pochvalu pedagoga velmi pozitivně reagovala. Snažila se napodobovat ostatní děti při činnostech.

1. MĚSÍC

Po 14 dnech pravidelné, každodenní docházky do mateřské školy přišel zlom. Veronika již doma plakala a přesvědčovala rodiče, že nepůjde do mateřské školy. Vymýšlela si všechny možné věci, proč nemůže jít do mateřské školy. Zřejmě se již nasytila novými podněty a pochopila, že docházka do mateřské školy je na stálo. Její citové reakce nebyly nijak výrazně intenzivní, spíše fňukání a slzičky. Otec vše doma dívce vysvětloval, snažil se ji motivovat a povzbuzovat.

15. den přišel ráno do mateřské školy otec s Veronikou, která plakala již při příchodu do MŠ. Otec přišel do třídy s dívkou a nechal si „ze zvědavosti“ ukazovat ve školce všechno, co dívka objevila, co tam dělá, co se jí líbí. Dívka trochu pobrekávala. Otec zůstal tento den ve školce s dívkou, občas odcházel do šatny telefonovat. Po obědě si vzal Veroniku domů. Po domluvě s otcem byl zkrácen pobyt dívky pro tento týden na dopolední, dívka odcházela celý týden po obědě domů. Každý den s ní chodil otec, zůstal chvíli ve třídě (cca 30 minut). Po ujištění, že přijde po obědě, se dívka poněkud zklidnila, přesto však působila po celý den rozmrzelým dojmem, občas pobrekávala.

Během volné hry ve třídě se 2 krát objevilo chování, kdy Veronika si ve třídě sedla „na bobek“ a začala močit. Po vhodném vysvětlení, motivaci a spolupráci s otcem se již toto chování neobjevilo.

Od dalšího týdne již docházka probíhala podobně jako prvních 14 dní, dívka docházela celodenně. Na dívce byla vidět během dne menší rozmrzelost, ale již neplakala.

2. MĚSÍC

U Veroniky se začínala vynořovat kooperace s ostatními dětmi. Dívka často pozorovala ostatní děti a snažila se je napodobovat. Na verbální pokyny pedagoga vhodně reagovala, pozitivně přijímala pochvalu. Byla schopná pracovat na úkolu v dyádě s pedagogem. Pozornost dívky byla sice krátkodobá, dokázala se však zaujmout a „vnořit“ do úkolu. Dívka se jevila jako veselá, spokojená. Občas se vyskytly potíže se spánkem, kdy nemohla dlouho na lehátku usnout a poté byla při vstávání nedospalá a unavená. (Podmínky mateřské školy neumožňují postupné vstávání dětí z důvodu ložnice umístěné v jiném patře než je herna MŠ a z důvodu přítomnosti pouze 1 pedagoga na odpolední službě). Během dne byla na dívce také často patrná únava, zejména při delších vycházkách. Při únavě se dostavovaly obtíže typu zakopávání, nepozornost, nesoustředěnost, zbrkllost.

DIAGNOSTIKA

Záznamový arch 2. C

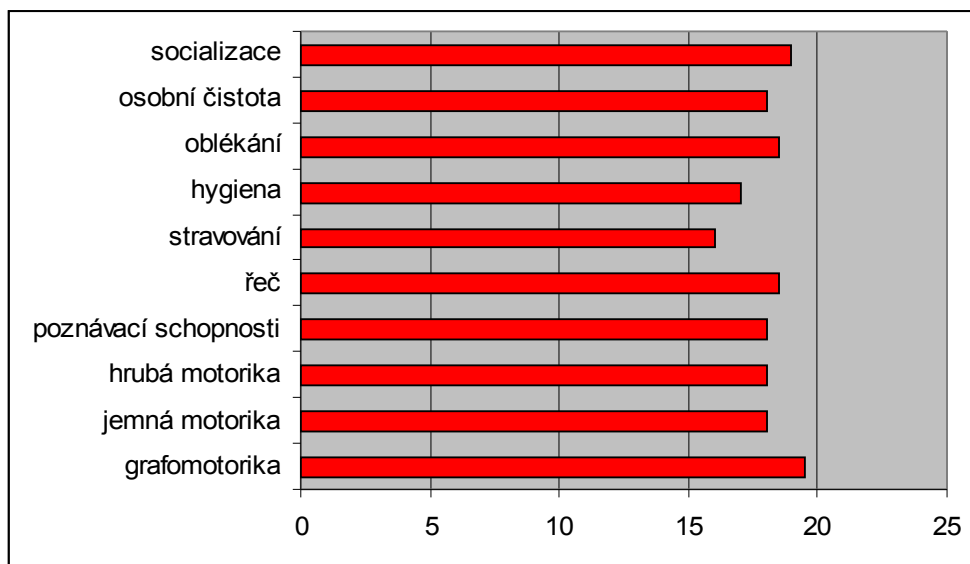
OBLAST	DÍTĚ
Grafomotorika	<p>Lateralita ruky se jeví jako vyhraněná – upřednostňuje pravou ruku. Vynořuje se poměrně dobrý špetkový úchop psacího náčiní. Kresba je na úrovni hlavonožce, dívka kreslí velkou hlavu a z ní vycházející končetiny. Objevuje se „znaková“ kresba, dívka pojmenovává, co je obrázku, obsah často mění. Umí nakreslit sluníčko, kytičku. Zvládne napodobit čaru vodorovnou i svislou, spojí 2 body čarou. Daří se i napodobení křížku. Dívka velmi ráda kreslí a maluje, má bohatou fantazii.</p>
Jemná motorika	<p>Při činnosti zaměřené na manipulaci s předměty se u dívky objevuje kooperace rukou – přendává předměty z ruky do ruky, manipuluje s nimi a experimentuje. Dívka navlékne korálky na dřevěný trn i plyšový drátek (vedoucí ruka pravá). Zvládá techniku stříhání nůžkami – přestřihne proužek papíru, snaží se obstříhnout obrázek rovně. Přeložení listu papíru se zatím nedaří – neumí zarýhnout. Dívce se daří tvarování z modelíny – váleček. V knížce i časopisech zvládá otáčet jednotlivé stránky.</p>
Hrubá motorika	<p>Dívka zvládá samostatnou chůzi. Po nerovném terénu do kopce jde samostatně, z kopce s držením. Občas se „zakopne“ z důvodu zbrklosti nebo nepozornosti. Chůzi do schodů a ze schodů zvládá s oporou, střídá nohy. Umí jezdit na dětské tříkolce. Vyleze na průlezku, ale nedokáže ještě odhadnout míru nebezpečí. Chce dělat všechno, co vidí u větších dětí. Umí hodit míčem obouruč, chytání se příliš nedaří. S pomocí udělá kotoul</p>

	vpřed. Při pohybových činnostech se projevuje snadná unavitelnost dívky, zbrkllost a rozptýlená pozornost.
Poznávací schopnosti	U dívky je patrná krátkodobá pozornost, snadno odklonitelná vnějšími podněty (zaujme ji činnost jiného dítěte). Správně vloží tvary do tříprvkové tabulky. Složí půlené obrázky, jednoduché puzzle (2-4 dílky) – zraková diferenciacce je na dobré úrovni. Adekvátní označení – pojmenování pro základní barvy používá aktivně. Rozezná červenou, žlutou, modrou, zelenou. Ukáže jednotlivé části těla na svém těle. Pojmenuje předměty denní potřeby (hřeben, lžice, hrnek). Přiřadí k sobě navzájem 3 dvojice obrázků. Vynořuje se orientace v oblasti prostorové orientace („na“, „pod“, „do“). Poznává domácí zvířata, ví, jaké zvuky dělají a napodobí je. Zná své celé jméno a dokáže ukázat svůj věk na prstech.
Řeč	V oblasti receptivní (porozumění řeči) Veronika reaguje na dvoustupňové slovní pokyny. Adekvátně reaguje na otázku „Co je to?“, „Jakou to má barvu?“, na požádání dá předměty na určené místo. V oblasti expresivní (verbálního vyjadřování) dívka tvoří dvouslovné (i víceslovné) věty, spojuje slova do vět. Gramatika řečového projevu je na dobré úrovni. Patrná je fyziologická dyslalie, nezvládá však pouze výslovnost vibrant (hlásky R a Ř). Dívka se nachází v období kladení otázek: „Co je to?“. Začíná se vynořovat otázka: „Proč?“. Zvládá reprodukci několika jednoduchých dětských říkanek a rýmů. Dokáže správně vyjádřit zápor. Domácí zvířata pojmenuje a napodobí jejich zvuky. Plete se jí užívání jednotného a množného čísla. Nedaří se tvoření nadřazených a podřazených pojmů. Dívka má bohatou aktivní i pasivní slovní zásobu.
Stravování	V oblasti stravování se nevyskytují žádné závažnější obtíže. Dívka zvládá najíst se sama lžící. Umí napichovat malé kousky na vidličku. Čistotu při jídle většinou zachová, pouze při omáčce se někdy znečistí. Umí pít sama z hrnečku. Umí ukusovat chléb i tvrdé sušenky. Cucat tvrdé bonbóny neumí. Ke stolu si sedá způsobem, že si přisune židličku a teprve poté si na ni sedne. Od stolu se umí na židličce odsunout. Jí většinou s chutí.
Hygiena	Dívka zvládá samostatně základy hygieny. Umí si samostatně pustit vodu, občas neodhadne míru otočení a postříká se. Zvládne si umýt ruce mýdlem a osušit se ručníkem. Ráda se pozoruje v zrcadle a snaží se učesat hřebenem. Čištění zubů zatím nezvládá, při vložení kartáčku do úst olízne pastu a kartáček kouše. Neumí si vyplachovat pusou, vodu nevyplivne, ale polyká. Na pokyn dospělého se umí vysmrkat, utřít si rýmu.
Oblékání	Dívka zvládá oblékání a svlékání samostatně. Není třeba ji nutit, všechno chce dělat sama. Umí si navléknout tričko, kalhoty, sukýnku, nazuje si bačkorky i boty bez zavazování. Vždy pozná pravou a levou botu. Oblečení si občas navlékne naruby nebo zamění přední a zadní stranu. Umí rozepnout a zapnout

	zdrhovadlo, rozepínání a zapínání knoflíků se zatím nedaří. Umí si pověsit oblečení na věšák. Většinou příliš neřeší, kam oblečení odložila (při svlékání ho hodí na zem).
Osobní čistota	Veronika potřebuje menší dopomoc dospělého. Záměrně hlásí svoji potřebu dospělému, jde sama na WC. Sama se svlékne, vykoná potřebu, při „malé“ potřebě umí použít toaletní papír, při „velké“ potřebě je nutná dopomoc dospělého. Sama se oblékne. Zapomíná splachovat WC. Po použití WC se umyje a utře se. Pleny nepotřebuje již ani přes noc. Během adaptace se 2 krát ve dřepu pomohla ve třídě.
Socializace	Při sociálním kontaktu s dospělou osobou je Veronika schopna užívat základní zásady společenského chování – pozdraví, poděkuje. Reaguje pozitivně na sociální kontakt (úsměvem). Při činnostech je schopna kooperace s dospělou osobou a začíná se vynořovat i kooperace s druhými dětmi. Dívka ostatní děti aktivně pozoruje a napodobuje. Zvládla nepřítomnost rodičů ve třídě, neobjevila se u ní separační úzkost. Je schopna pracovat v dyádě s pedagogem. Vzájemnou aktivitu je schopna sdílet asi 5-10 minut. Sociální kontakt navazuje verbálně, případně mírným fyzickým dotykem a poplácáním. Ve společnosti druhých dětí se jeví spokojená. Pedagogům zatím „tyká“. Nechce zatím půjčit druhému dítěti svoji hračku.

Sledované položky

Graf 2. C

Uspokojení potřeb

Záznamový arch 2. D

USPOKOJENÍ POTŘEB

POTŘEBA	Uspokojena zcela	Uspokojena částečně	Neuspokoj. částečně	Neuspokojena zcela
Potřeba správné výživy	XX			
Potřeba tekutin	XX			
Potřeba spánku			XX	
Potřeba vyprazdňování	XX			
Potřeba čistoty a hygieny	XX			
Potřeba pohybu a aktivity		XX		
Potřeba kyslíku		XX		
Potřeba jistoty a bezpečí	XX			
Potřeba lásky a sounáležitosti		XX		
Potřeba uznání a sebeúcty		XX		
Potřeba seberealizace		XX		
Potřeba stimulace		XX		

Problémy dítěte

- **Separáční úzkost** – po odchodu rodičů ze třídy mateřské školy se u dívky neobjevila separáční úzkost.
- **Období vzdoru** – dívka si někdy prosazuje svou vůli, chce si dělat, co chce, neposlechne - „Já nechci“, nechce pomáhat s úklidem hraček, některé věci chce dělat jen sama - „Já sama“. Při vhodné motivaci a verbálním vedení ale dokáže ustoupit a poslechne.
- **Egocentrismus** – hledá zejména vlastní uspokojení, zúžená citlivost vůči emočním prožitkům druhých lidí, nedostatečná zralost.
- **Krátkodobá pozornost, snadno odklonitelná** – při činnostech se dívka nechá snadno rozptýlit vnějšími podněty (činnost druhého dítěte), pozornost je krátkodobá, nevydrží dlouho u činnosti, přechází od jedné hračky ke druhé, rozptýlená pozornost.
- **Neschopnost půjčit druhému dítěti svoji hračku** – souvisí s egocentrismem, dívka nechce žádnému dítěti půjčovat hračku, kterou si přinesla z domu (ani na ni nesmí sáhnout), brání si svoje hračky před druhými dětmi.
- **Nekooperuje s druhými dětmi** – nachází se v období paralelní hry, preferuje vlastní hru a strategii, je zaujata vlastní hrou, pod vedením dospělé osoby dokáže chvíli kooperovat s druhým dítětem.
- **Uspokojení potřeb** – největší problémy má dívka se spánkem, kdy často nemůže usnout a následně je při vstávání nevyspalá, unavená.
- **Snadná unavitelnost dívky** – při pohybových aktivitách se objevuje rychlá a snadná unavitelnost dívky, nezvládá dlouhé vycházky, je to pro ni příliš náročné.

Analýza případu

PROBLÉM	ANALÝZA
Typ vazby matka – dítě	Vazba jistá – vazba s matkou poskytuje dívce pocit jistoty a bezpečí, vztahuje se s důvěrou ke světu a druhým lidem. Usnadňuje separaci od matky, poskytuje vnitřní stabilitu. Poskytuje pocit bezpečí a jistoty. Dívka aktivně prozkoumává okolní svět.
Typ rodinné výchovy	Pozitivní rodinné vedení, dobrý vztah s otcem. Vztah s otcem usnadňuje separaci z vazby na matku a přechod od „dvou“ ke „třem“. Dívce pomáhá vymezit svoji individualitu vůči matce. Snáze se osamostatňuje, má pocit jistoty a bezpečí. Otec pomáhá rozvíjet jiné kompetence než matka – povzbuzuje dítě k dosažení úspěchu vlastními silami i za cenu přechodného neúspěchu. Vřelá, akceptující rodinná atmosféra podporující samostatnost, sociabilitu, důvěru a průbojnost.
Vymezení vlastního „Já“, vývoj sebepojetí	Dívka chce některé věci dělat sama - „Já sama“. Rozvíjí si vlastní kompetence a uvolňuje se ze závislosti na matce. Posiluje si svoje dětské sebevědomí. Uspokojování vnitřního pocitu jistoty a bezpečí. Rozvoj potřeby seberealizace.
Osobní identita a osobní vlastnictví	Dívka si vymezuje osobní identitu vůči světu, brání svoje hračky, hračky považuje za součást svojí bytosti, rozvíjí si sebepojetí.
Paralelní hra	Souvise s vývojovým profilem dívky. Nejčastěji si hraje sama vedle druhých dětí. Dívka si osvojuje sociální kompetence a učí se kooperovat s druhými dětmi za účasti dospělé osoby. Učení nápodobou, pozoruje druhé děti a napodobuje je.
Krátkodobá, snadno odklonitelná pozornost	Znalosti dítěte jsou útržkovité, chybí vzájemné propojení a pochopení obecně platných norem. Prelogické usuzování, fáze symbolického myšlení. Rozptýlená pozornost z důvodu přemíry podnětů.
Typ docházky pravidelná, celodenní	Pravidelná, každodenní docházka do mateřské školy usnadnila adaptaci dítěte, dítě si zvyklo na pravidelnost, řád, režim. Dívka se snáze adaptovala.
Deficitní oblasti (Graf 2. C) nejsou	

Návrh intervence

Mateřská škola

- *Respektovat individuální potřeby dítěte (zejména při spánku), při vycházkách.*
- *Respektovat osobní tempo dívky, nepřetěžovat, poskytnout dostatek času pro relaxaci, odpočinek.*
- *Poskytnout dostatek prostoru pro vlastní hru dítěte, manipulaci a experimentaci.*
- *Nenásilně zapojovat do společných činností s druhými dětmi.*
- *S dítětem nemanipulovat, ale poskytnout dostatek času na dokončení úkolu.*
- *Rozvíjet v jednotlivých dílčích oblastech a zvyšovat kompetence dívky.*
- *Spolupracovat s rodinou.*

Rodina

- *Aktivní účast na akcích školy.*
- *Aktivní účast na dětských akcích v obci.*
- *Podporovat samostatnost dívky, vhodně motivovat, povzbuzovat, chválit.*
- *Určit dívce jasné hranice - „co smí“ a „co nesmí“.*
- *Těšit se ze společných aktivit.*
- *Rozvíjet v jednotlivých dílčích oblastech a zvyšovat kompetence dívky.*
- *Prodlužovat dobu soustředění při činnostech vhodnou motivací.*

Dítě

OBLAST	DOPORUČENÍ
Grafomotorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Fixovat správný (špetkový) úchop psacího náčiní.</i> • <i>Zařazovat grafomotorické uvolňovací cviky.</i> • <i>Vytvářet prostor pro kreslení a malování, podporovat tvořivost a fantazii.</i> • <i>Malování netradičními výtvarnými materiály (houba, hadřík, klacík, provázek) namočenými v barvě.</i> • <i>Využívat různé výtvarné techniky – trhání, lepení, modelínu, obtiskování.</i> • <i>Při kresbě postavy „hlavonožec“ je vhodné kresbu postavy verbálně doprovázet (nejprve nakreslíme hlavu).</i>
Jemná motorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zaměřit se na práci se stavebnicemi, kostkami, skládkami, puzzlemi, mozaikami.</i> • <i>Rozvoj hmatu – poznávání různých materiálů hmatem (luštěniny, korálky, knoflíky, obilí).</i> • <i>Hry s pískem, „kreslení“ do písku dřívkem, prstem, hry s přírodninami (sestavování obrázků).</i> • <i>Experimentování s vodou – nabírání, přelévání, čeření rukou, prstem.</i> • <i>Hry s nafukovacími balónky – pinkání, házení.</i> • <i>Procvičovat a zdokonalovat techniku stříhání, stříhání</i>

	<p>po čáře, obstržení obrázku.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prstová cvičení, tzv. „povídání s prsty“.
Hrubá motorika	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičovat přirozené pohyby chůze – ze schodů, do schodů, po zvýšené rovině, po čáře, běh, skákání při vycházkách a hrách. • Hry s napodobováním pohybů zvířátek (čáp, pes, žába). Vhodné jsou pohybové hry se stručným a jasným obsahem. • Procvičovat házení a chytání míče, zpočátku nafukovací balónky, lehké nafukovací míče. • Poskytnout dostatek času na odpočinek, relaxaci, nepřetěžovat. • Zajistit bezpečnost při pohybových aktivitách.
Poznávací schopnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Zařazovat hry pro rozvoj zrakové percepce – hledání dvou rozdílů, odlišit od sebe dva překrývající se obrázky, využívat dětské knihy a časopisy, půlené obrázky, puzzle o 2-4 dílcích, Kimovy hry s 2-4 předměty. • Hry pro rozvoj sluchové percepce – určit, co vydává určitý zvuk (zvoneček, trhání papíru, přelévání vody, tleskání), při pobytu venku určujeme zdroj zvuku z přírody. • Vyvozovat doplňkové barvy – nejprve pokusy s barvou (míchání, zapouštění barev, pozorování mísení barev ve sklenici s vodou), hra s barevným „kobercem“, příkládání předmětů, hraček ke stejné barvě, později vyhledávání barvy v prostoru třídy, v přírodě. • Vybarvování jednoduchých omalovánek podle předlohy. • Vyvozování nadřazených a podřazených pojmů, využití obrázků. • Procvičování orientace v prostoru pomocí didaktických her.
Řeč	<ul style="list-style-type: none"> • Poskytovat dobrý mluvní vzor. • Pro rozvoj řeči a slovní zásoby je vhodné zařazovat prohlížení knih, čtení pohádek, vyprávění o zvířátkách, vyprávění podle obrázků. • Procvičování motoriky mluvidel – procvičování pohyblivosti jazyka, vysouvání a zasouvání jazyka, olizování horního a dolního rtu, pohyb jazykem nahoru k nosu, dolů k bradě, pohybování vypláznutým jazykem jako kyvadlem hodin od jednoho koutku ke druhému, procvičování pohyblivosti rtů, dechová, fonační a artikulační cvičení. .
Stravování	<ul style="list-style-type: none"> • V oblasti stravování podporovat samostatnost dívky a zvyšovat její kompetence. • Vhodné je zapojovat dívku do pomoci při stolování, prostírání stolu, úklidu nádobí. • Nacvičovat používání příboru.
Hygiena	<ul style="list-style-type: none"> • V oblasti hygieny se zaměřit na používání zubního kartáčku a zubní pasty, poskytovat dobrý vzor, vhodně verbálně vést a motivovat.

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Vést dívku k samostatnosti při úpravě zevnějšku – používání hřebenu.</i>
Oblékání	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nacvičovat na modelech, na větších knoflících zapínání a rozepínání knoflíků, později na oblečení.</i> • <i>Vést dívku k pořádku, odložit si oblečení na určené místo, vhodně si jej složit.</i>
Osobní čistota	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Vést k samostatnému splachování WC.</i> • <i>Nacvičovat používání toaletního papíru.</i>
Socializace	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Fixovat základní sociální dovednosti při kontaktu s nejbližšími lidmi v okolí (pozdravit, poprosit, poděkovat).</i> • <i>Zapojovat nenásilnou formou do společných aktivit s druhými dětmi, vhodně verbálně vést, motivovat.</i> • <i>Prodlužovat dobu kooperace s druhým dítětem.</i> • <i>Rozvíjet dětská přátelství.</i> • <i>Využívat formu sociálního učení – zpevnování, využití odměny, pochvaly, uznání.</i>

3. A. KAZUISTIKA

Základní údaje

Jméno: Monička

Věk: 2,4 let

Datum diagnostiky: září – říjen 2010

Anamnéza

Rodinná anamnéza

Typ rodiny – rodina úplná, otec a matka, spojená manželským svazkem.

Základní údaje o matce

Věk: 28 let

Vzdělání: SŠ s maturitou

Zaměstnání: prodavačka textilu

Další údaje: temperamentní, otevřená, přátelská, vstřícná matka, vždy usměvavá, pozitivně naladěná.

Základní údaje o otci

Věk: 29 let

Vzdělání: SŠ a maturitou

Zaměstnání: fakturant

Další údaje: přátelský otec, sportovně založený, časté výlety rodiny do přírody, sportovní aktivity, otevřený a vstřícný.

Sourozenci: 0

Osobní anamnéza

Dívka z 1. těhotenství matky, průběh těhotenství bez potíží, porod spontánní, psychomotorický vývoj do 2 let bez potíží, brzy chodila (10. měsíc).

Zdravotní stav dívky – dívka zdravá, drobnější postava, čiperná, živá, temperamentní.

Socializace v rodině do 2 let – rodiče pořádají časté výlety, zejména sportovní aktivity, chodí často s dívkou na akce dětí a mezi děti do sousedství, na hřiště.

Současný stav dítěte

Explorace matky – matka se vrátila ve 2 letech dívky do zaměstnání. O dívku pečovala přes den 4 měsíce babička, která s nimi bydlí ve stejném domě. Babička s dívkou navštěvovaly na konci minulého školního roku mateřskou školu (na zvykání), účastnily se také různých akcí, pořádaných mateřskou školou. Dívka se jevila jako živá, bystrá, temperamentní. Matka uvedla, že Monička je velmi ráda ve společnosti druhých dětí, je zvědavá a na všechno se děti vyptává. Ráda se před druhými předvádí. Je veselé povahy - „smíšek“. Je také hodně neposedná, často někde zakopne, narazí, „bourá“, často se odře. Je temperamentní a živá.

Pozorování dítěte v prostředí MŠ

3. B. Průběh adaptace

Typ docházky: pravidelná, každodenní, celodenní.

2 měsíce na konci minulého školního roku (květen – červen 2010) pravidelně docházela během dne s babičkou do mateřské školy na zvykání a účastnila se společných akcí MŠ.

1. TÝDEN

1. den přišla do mateřské školy s dívkou maminka i babička. Dívka se v šatně rozloučila s matkou (odešla do zaměstnání) a babička zůstává chvíli s dívkou ve třídě. Holčička prostředí mateřské školy zná. Jde do své oblíbené kuchyňky, poté do kadeřnictví, pak chvíli modeluje. Přechází od jedné činnosti ke druhé, u žádné nevydrží delší dobu. Asi po půl hodině na dotaz babičky, zda může odejít domů, pozitivně reaguje. Rozloučila se s babičkou. Po odchodu babičky ze třídy se u dívky projevila menší separační úzkost, která však byla překonána verbálním ujištěním pedagoga. Monička pozitivně reagovala na verbální pokyny pedagoga. Navazuje oční kontakt. Při úklidu hraček chvíli kooperovala s pedagogem, po chvíli ji přestala činnost bavit.

Ranní cvičení – dívka nejprve chvíli pozorovala děti. Později se snažila o imitaci pohybů, napodobovala ostatní děti. Patrná je horší koordinace pohybů, neobratnost (zakopává). Opakuje pohyb rychle, ale s chybou.

Hygiena – dívka se při odchodu do umývárny chytila za ruku učitelky. Sama se svlékne, vykoná potřebu, umí použít papír po „malé“ potřebě, spláchne WC a oblékne se. Zvládne si pustit vodu, omýt ruce a osušit ručníkem. Při činnostech je patrná rozržitost, úkony vykonává rychle a zbrkle.

Svačinka – dívka pozitivně reagovala na verbální motivaci pedagoga a alespoň ochutnala.

Řízené činnosti – v průběhu řízené činnosti se dívka držela v blízkosti učitelky, chtěla se s ní držet za ruku. Aktivně pozorovala děti, snažila se o nápodobu, chvílemi se

připojila – vytleskávání, pohybová improvizace, dupání. Stále se držela v blízkosti učitelky a chtěla se s ní držet za ruku.

Pobyt venku – při pobytu na školní zahradě, kterou znala ze zvykání, Monička aktivně tvořila bábovky z písku, držela se stále v blízkosti paní učitelky. Hrála si sama (paralelní hra), občas přišla k nějakému dítěti a pozorovalo ho. Také se na druhé děti usmívala. Ke konci pobytu na školní zahradě byla již na dívce patrná únava.

Oběd – dívka jedla sama polévku. Při druhém chodu na ni byla patrná již značná únava a dívka u stolu usínala. Jedna z paní učitelek odešla s dívkou dříve k hygieně a k uložení ke spánku. Před uložení na lehátko se objevila u dívky menší separační úzkost, byla však překonána verbálním ujištěním pedagoga. Ihned po ulehnutí dívka usnula.

Odpolední činnosti – při vstávání dívka plakala. Působila nedospalým dojmem, unaveně. Po chvíli, po verbálním ujištění pedagoga, přestala plakat. Svačinku nechtěla jíst. Odpoledne působila unaveným dojmem.

1. MĚSÍC

U dívky se projevovala menší separační úzkost po odchodu matky nebo babičky ze třídy mateřské školy. Separační úzkost byla vždy překonána verbálním ujištěním pedagoga, dívka velmi dobře reagovala na verbální pokyny pedagoga. Monička navázala dobře interakci s učitelkou, držela se často v její blízkosti, chtěla s ní chodit za ruku, sedět na klíně, chodila se pomazlit, nosila ji hračky. Převládala u ní zejména radostná nálada, jevila se jako neposedná, živá a temperamentní. Při volné hře přecházela od jedné hračky ke druhé, často střídala činnosti, experimentovala, manipulovala s hračkami. K ostatním dětem přistupuje se „zvědavostí“, pozoruje je a napodobuje. Často se na ně usmívá. Je schopna krátkodobé kooperace s pedagogem i s druhým dítětem (koulení míčem). Pokud se rozparádí, je ji „všude plno“. Chvilé aktivity se střídají s chvílemi útlumu, po náročnějších činnostech je na dívce opatrná únava (vyčerpá se).

Při únavě se projevuje nepozornost, roztržitost, zakopne i v prostředí třídy.

2. MĚSÍC

U dívky se již neprojevovala separační úzkost po odchodu matky nebo babičky ze třídy mateřské školy. Monička se držela spíše v blízkosti učitelky, často s ní chtěla chodit za ruku. Při rušnějších činnostech druhých dětí také vyhledává blízkost učitelky. Často se jde pochovat, pomazlit, přitulit, chce sedět na klíně. Začíná se zajímat o druhé děti, aktivně je pozoruje a napodobuje. Při volné hře si hraje nejvíce sama (paralelní hra), ale je schopná i krátkodobé kooperace s druhým dítětem (koulení míčem). Je schopna pracovat krátkou chvíli v dyádě s pedagogem. Jeví se jako veselá, spontánní, živá a temperamentní. Ráda se předvádí. Je neposedná, aktivní, nevydrží dlouho u činnosti, přechází od jedné činnosti ke druhé.

DIAGNOSTIKA

Záznamový arch 3. C

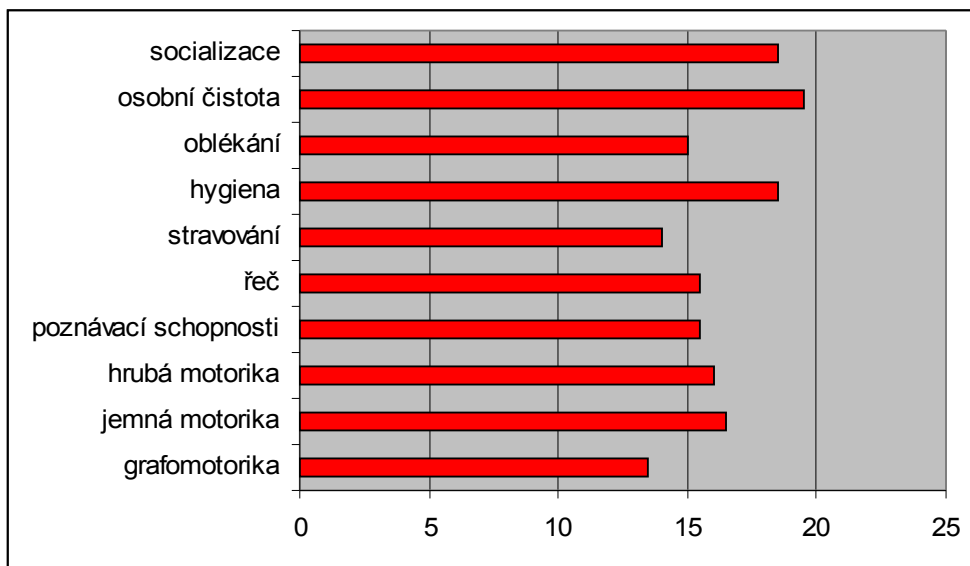
OBLAST	DÍTĚ
Grafomotorika	Laterální je v současné době nevyhraněná – při složitějších činnostech upřednostňuje pravou ruku. Vynořuje se špetkový úchop psacího náčiní, zatím poněkud křečovitý, s nataženým ukazováčkem. Kresba má charakter pojmenované čáranice, dívka vkládá do kresby obsah. Objevuje se kruhová čáranka, klubka, spojované ovály. Začíná doplňovat ovály svislými a vodorovnými čarami. Spojí 2 body čarou, i když nepřesně. Napodobí čáru svislou a nepřesně čáru vodorovnou. Ráda kreslí a experimentuje s barvami – prstové barvy.
Jemná motorika	Při činnostech zaměřených na manipulaci s předměty se u dívky objevuje kooperace obou rukou, přendává předměty z ruky do ruky, manipuluje s nimi a experimentuje. Patrná je nepřesnost pohybů, zbrkllost (rychle a nepřesně). Dívka navlékne korálky na dřevěný trn (střídá ruce), na plyšový drátek i tkaničku (vedoucí ruka pravá). Zvládá techniku stříhání nůžkami, nůžky drží obráceně (palcem dolů). Přeloží nepřesně list papíru. V knize a časopisech zvládá otáčet jednotlivé stránky, ukazuje na obrázky prstem. Umí vytvarovat váleček z modelovací hmoty. Daří se i vkládání tvarů do sebe a na sebe.
Hrubá motorika	Dívka zvládá samostatnou chůzi, je schopna překonávat přiměřené překážky (překračování předmětů). Po nerovném terénu jde sama do kopce i z kopce. Při činnosti se projevuje nepozornost, zbrkllost, často zakopne, brkne, spadne. Chůzi do schodů a ze schodů zvládá s oporou, do schodů střídá nohy, ze schodů nohy nestřídá. Umí jezdit na dětském odrážedle a dětské tříkolce. Slabě kopne do míče (střídá nohy), hodí obouruč míčem (spodním obloukem), míč chytí (nekoordinovaně). Vyleze na průlezku, je nutný zvýšený dohled dospělé osoby. S pomocí udělá kotoul vpřed.
Poznávací schopnosti	U dívky je patrný větší zájem o nabízenou činnost, o nové hračky a neokoukané pomůcky. Koncentrace pozornosti je krátkodobá, snadno odklonitelná. Pozornost je rozptýlená, dívka rychle přechází od jedné hračky ke druhé, u žádné nevydrží delší dobu. Správně vloží tvary do tříprvkové tabulky. Složí půlené obrázky a jednoduché puzzle (zraková diferenciacce). Pracuje rychle na základě pokusu a omylu. Na vyzvání ukáže části těla na svém těle. Rozezná červenou a žlutou barvu, modrou a zelenou si plete. Poznává domácí zvířata, ví, jaké zvuky dělají a umí je napodobit. Chápe význam číslice jeden. Pojmenuje předměty denní potřeby, ví, k čemu se používají. Prostorová orientace a rozlišení malý – velký se zatím nedaří. Dokáže ukázat na prstech svůj věk a zná své jméno i příjmení.

Řeč	V oblasti receptivní (porozumění řeči) dívka reaguje na jednostupňové slovní pokyny. Na požádání podá jmenované předměty (panenku, míč, korálek). Na pojmenovaná domácí zvířata ukáže. V oblasti expresivní řeči (verbálního vyjadřování) skládá slova do jednoduchých (dvouslovných vět). U dívky je zřejmá fyziologická mnohočetná dyslalie a fyziologická paralalie (nahrazování hlásek). Hlásku R nahrazuje hláskou L, dále sykavky obou řad S, C, Z x Š, Č, Ž. Nachází se v období kladení otázky: „Co je to?“. Dokáže správně vyjádřit zápor. Při společné reprodukci dětských rýmů doplňuje jednotlivá slova.
Stravování	V oblasti stravování se nevyskytují žádné závažnější potíže. Dívka zvládá jíst sama lžící, čistotu u jídla zachová. Občas z nepozornosti něco rozlije – hrneček s čajem nebo polévku. Umí pít sama z hrnečku či skleničky. Umí ukusovat chléb i tvrdé sušenky. Zvládá cucat tvrdé bonbony. Při jídle je většinou nutná pomoc dospělé osoby (je nutné ji dokrmit). Na židličky se umí od stolu odsunout, přisunutí zatím na židli nezvládá.
Hygiena	Dívka zvládá základy hygieny samostatně. Dokáže si pustit vodu, někdy neodhadne míru otočení kohoutku a postříká se. Umyje si ruce mýdlem a utře se. Všechny úkony vykonává rychle a zbrkle. Snaží se česat hřebenem a pozoruje se v zrcadle. Poznává svůj kartáček, po vložení kartáčku do úst se snaží o vyčištění zubů. Pastu olizuje a polyká, při čištění je nutná pomoc dospělé osoby. Umí si vypláchnout pusy a vodu vyplivnout. Často si spontánně myje vodou celý obličej a dělá legrácky a „opičky“. Vysmrká se s pomocí dospělé osoby.
Oblékání	Dívka zvládá samostatně svlékání jednoduchých částí oděvu. Velmi rychle si vysvlékne tričko, tepláčky, bačkůrky. Oblékání se daří s pomocí dospělé osoby, tepláčky na gumu si natáhne. Moničce se nedaří rozeznat přední a zadní díl oblečení. Zvládá rozepnout a zapnout velké zdrhovadlo. Rozepínání a zapínání knoflíků se zatím nedaří. Zvládne pověsit oblečení na věšák, většinou nepoužije poutko, ale kapuci, rukáv apod. Umí si nazout bačkůrky, boty bez zavazování. Navlékání ponožek se zatím nedaří. Při oblékání aktivně spolupracuje.
Osobní čistota	Dívka nepotřebuje pleny přes den ani během spánku. Včas hlásí svoji potřebu dospělému, při vykonání potřeby vyžaduje fyzickou přítomnost další osoby – pedagoga nebo staršího dítěte (nechce tam být sama). Sama se svlékne, vykoná potřebu, spláchne WC a oblékne se. Po použití WC si umyje ruce. Použití toaletního papíru zatím nezvládá, je nutná pomoc dospělé osoby. Ani jedenkrát během pobytu v mateřské škole neměla „nehodu“. Chodí častěji na WC, i během pobytu venku a při vycházkách.
Socializace	Při sociálním kontaktu s dospělou osobou se dívka učí používat základní pravidla společenského chování – pozdravit, poděkovat, poprosit (po připomenutí). Je schopna reagovat na sociální kontakt – úsměvem. Při činnostech je schopna krátkodobé

kooperace s pedagogem (5 minut) a vynořuje se i krátkodobá kooperace s druhým dítětem. Dívka ostatní děti, zejména starší, aktivně pozoruje a napodobuje. Během prvních 14 dní adaptace v mateřské škole se u dívky po odchodu maminky nebo babičky z mateřské školy objevila menší separační úzkost, která však byla překonána verbálním ujištěním pedagoga. Dívka adekvátně reaguje na verbální pokyny a motivaci pedagogem. Navázala interakci s učitelkou, vyžaduje bližší tělesný kontakt, mazlení, sezení na klíně, houpání, pohlazení. Drží se v blízkosti učitelky. Na ostatní děti se často usmívá a ráda se „předvádí“.

Sledované položky

Graf 3. C

Uspokojení potřeb

Záznamový arch 3. D

USPOKOJENÍ POTŘEB

POTŘEBA	Uspokojena zcela	Uspokojena částečně	Neuspokoj. částečně	Neuspokojena zcela
Potřeba správné výživy		XX		
Potřeba tekutin		XX		
Potřeba spánku		XX		
Potřeba vyprazdňování	XX			
Potřeba čistoty a hygieny	XX			
Potřeba pohybu a aktivity			XX	
Potřeba kyslíku		XX		
Potřeba jistoty a bezpečí		XX		
Potřeba lásky a sounáležitosti		XX		
Potřeba uznání a sebeúcty		XX		
Potřeba seberealizace		XX		
Potřeba stimulace		XX		

Problémy dítěte

- **Separáční úzkost** – po odchodu rodičů a prarodičů ze třídy se u dívky objevila menší separáční úzkost, která byla překonána verbálním ujištěním pedagoga, pochováním, pomazlením, fyzickým kontaktem s učitelkou.
- **Egocentrismus** – hledá zejména vlastní uspokojení, zúžená citlivost vůči emočním prožitkům druhých lidí, nedostatečná zralost.
- **Krátkodobá pozornost, snadno odklonitelná** – při činnostech se dívka nechá snadno rozptýlit vnějšími podněty (činnost druhého dítěte), pozornost je krátkodobá, nevydrží dlouho u činnosti, přechází od jedné hračky ke druhé, rozptýlená pozornost.
- **Kolísavá pozornost ve spojení s nepozorností** – u dívky se střídají fáze aktivity s fázemi útlumu, chvíli je „jí plno“ a chvíli je zcela pasivní, je zbrklá, nepozorná, zakopne, škobrtne i na koberci ve třídě mateřské školy, hrozí zvýšené riziko úrazu.
- **Neschopnost půjčit druhému dítěti svoji hračku** – souvisí s egocentrismem, dívka nechce žádnému dítěti půjčovat svoji hračku, brání si svoje hračky před druhými dětmi.
- **Nekooperuje s druhými dětmi** – nachází se v období paralelní hry, preferuje vlastní hru a strategii, je zaujata vlastní hrou, pod vedením dospělé osoby dokáže chvíli kooperovat s druhým dítětem.
- **Neschopnost odhadnout míru nebezpečí** – zejména při pohybových činnostech, zbrkllost a nepozornost dívky.
- **Uspokojení potřeb** – problémovou se jeví zejména potřeba pohybu a aktivity, dívka má jiný rytmus střídání aktivity a odpočinku, při volném pohybu je třeba dívku „omezovat“, do společných aktivit se zapojuje pouze částečně pod vedením učitelky.
- **Snadná unavitelnost dívky** – při pohybových aktivitách se objevuje rychlá a snadná unavitelnost dívky, nezvládá dlouhé vycházky, je to pro ni příliš náročné, přetěžování dívky.

Analýza případu

PROBLÉM	ANALÝZA
Typ vazby matka – dítě	Vazba jistá – vazba s matkou poskytuje dívce pocit jistoty a bezpečí, vztahuje se s důvěrou ke světu a druhým lidem. Usnadňuje separaci od matky, poskytuje vnitřní stabilitu. Poskytuje pocit bezpečí a jistoty. Dívka aktivně prozkoumává okolní svět.
Typ rodinné výchovy	Pozitivní typ rodinné výchovy, aktivní zapojení otce a prarodičů do výchovy dívky, dobrý vztah s otcem dívce pomáhá vymezit svoji identitu vůči matce, usnadňuje separaci z vazby na matku, napomáhá socializaci, předává pocit jistoty a bezpečí. Zapojení prarodičů do výchovy napomáhá socializaci.
Vymezení vlastního „Já“, vývoj sebepojetí	Při některých činnostech dívka preferuje „Já sama“, pokouší se o samostatnost, o samostatné řešení situace. Narůstající vědomí vlastních kompetencí, uvolňování ze závislosti na druhých lidech.
Osobní identita a osobní vlastnictví	Dívka si vymezuje osobní identitu vůči světu, brání svoje hračky, hračky považuje za součást svojí bytosti, rozvíjí si sebepojetí. K plyšové hračce, kterou si nosí z domu, má vytvořen vztah. Je to projev varianty symbiotického spojení. Přesouvá pocity, které chová k matce, na plyšovou hračku. Emancipace z vazby na matku.
Paralelní hra	Souvisí s vývojovým profilem dívky. Nejčastěji si hraje sama vedle druhých dětí. Dívka si osvojuje sociální kompetence a učí se kooperovat s druhými dětmi za účasti dospělé osoby. Učení nápodobou, pozoruje druhé děti a napodobuje je.
Krátkodobá, snadno odklonitelná pozornost	Znalosti dítěte jsou útržkovité, chybí vzájemné propojení a pochopení obecně platných norem. Prelogické usuzování, fáze symbolického myšlení. Rozptýlená pozornost z důvodu přemíry podnětů a nezralosti.
Kolísavá pozornost	Nezralost dívky, temperamentový profil dítěte.
Neschopnost odhadnout míru nebezpečí	Nezralost ve spojení s temperamentovým profilem dívky.
Typ docházky pravidelná, celodenní	Pravidelná, každodenní docházka do mateřské školy usnadnila adaptaci dítěte, dítě si zvyklo na pravidelnost, řád, režim. Dívka se snáze adaptovala.
Deficitní oblasti (Graf 3. C)	nejsou

Návrh intervence

Mateřská škola

- *Respektovat individuální potřeby dítěte, rytmus střídání aktivity a odpočinku.*
- *Nepřetěžovat dívku, poskytovat dostatek času na relaxaci a odpočinek.*
- *Citlivě k dítěti přistupovat.*
- *Poskytnout dostatek prostoru pro vlastní hru dítěte, manipulaci a experimentaci.*
- *Nenásilně zapojovat do společných činností s druhými dětmi.*
- *Dbát na bezpečnost dívky, zvýšený dohled.*
- *S dítětem nemanipulovat, ale poskytnout dostatek času na dokončení úkolu, trvat na dokončení úkolu.*
- *Rozvíjet v jednotlivých dílčích oblastech a zvyšovat kompetence dívky.*
- *Spolupráce s rodinou.*

Rodina

- *Nepřetěžovat dívku, poskytovat dostatek času pro odpočinek a relaxaci.*
- *Aktivní účast na akcích školy.*
- *Aktivní účast na dětských akcích v obci.*
- *Podporovat samostatnost dívky, vhodně motivovat, povzbuzovat, chválit.*
- *Určit dívce jasné hranice - „co smí“ a „co nesmí“.*
- *Těšit se ze společných aktivit.*
- *Rozvíjet v jednotlivých dílčích oblastech a zvyšovat kompetence dívky.*
- *Prodlužovat dobu soustředění při činnostech vhodnou motivací.*
- *Dodržovat pravidelný řád.*

Dítě

OBLAST	DOPORUČENÍ
Grafomotorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nacvičovat a fixovat špetkový úchop psacího náčiní, využití trojhranného programu, trojhranné pastelky.</i> • <i>Zařazovat grafomotorické uvolňovací cviky zejména na větším formátu a formát postupně zmenšovat.</i> • <i>Vytvářet prostor a možnost ke kreslení a malování.</i> • <i>Využívat netradiční výtvarné techniky – kreslení prstem do písku, krupice, malování houbou, hadříkem, klacíkem, provázkem namočenými v barvě.</i> • <i>Zkoušet různé výtvarné techniky – modelování, trhání papíru, lepení, použití voskovek, fixů, prstových barev, obtiskování.</i>
Jemná motorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zaměřit se na práci se stavebnicemi, kostkami, skládkami, puzzlemi, mozaikami, nejdříve mozaiky s většími korálky.</i> • <i>Rozvoj hmatu – poznávání různých materiálů hmatem (luštěniny, korálky, knoflíky, obilí).</i> • <i>Hry s pískem, „kreslení“ do písku dřívkem, prstem, hry s přírodninami (sestavování obrázků).</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • Experimentování s vodou – nabírání, přelévání, čerání rukou, prstem. • Hry s nafukovacími balónky – pinkání, házení. • Nacvičovat a fixovat správnou techniku stříhání (palec nahoře). • Prstová cvičení, tzv. „povídání s prsty“.
Hrubá motorika	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičovat přirozené pohyby chůze (ze schodů, do schodů, po mírně zvýšené rovině), běh, skákání, při vycházkách a hrách. • Využívat prvky nápodoby (napodobování pohybů zvířátek). • Poskytovat dostatek času na relaxaci, odpočinek, nepřetěžovat dívku. • Podporovat samostatnost při pohybových činnostech, odvahu. • Dbát na bezpečnost při pohybových aktivitách. • Dostatek volného pohybu při pobytu venku.
Poznávací schopnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Zařazovat hry pro rozvoj zrakové percepce – hledání dvou rozdílů, odlišit od sebe dva překrývající se obrázky, využívat dětské knihy a časopisy, půlené obrázky, puzzle o 2-4 dílcích, Kimovy hry s 2-4 předměty. • Hry pro rozvoj sluchové percepce – určit, co vydává určitý zvuk (zvoneček, trhání papíru, přelévání vody, tleskání), při pobytu venku určujeme zdroj zvuku z přírody. • Procvičovat a fixovat aktivní rozlišování základních barev, zaměřit se na modrou a zelenou, které se dívce pletou, nejprve formou hry s přiřazováním 2-3 předmětů k jednotlivé barvě ve spojení s pojmenováním barvy, později vyhledávání barvy v místnosti, na oblečení. • Vyvozovat doplňkové barvy – nejprve pokusy s barvou (míchání, zapouštění barev, pozorování mísení barev ve sklenici s vodou), hra s barevným „kobercem“, příkládání předmětů, hraček ke stejné barvě, později vyhledávání barvy v prostoru třídy, v přírodě. • Vybarvování jednoduchých omalovánek podle předlohy. • Vyvozování nadřazených a podřazených pojmů, využití obrázků. • Procvičování orientace v prostoru pomocí didaktických her. • Trvat na dokončení úkolu, vhodnou motivací prodlužovat dobu soustředění.
Řeč	<ul style="list-style-type: none"> • Poskytovat dobrý mluvní vzor. • Pro rozvoj řeči je vhodné zařazovat prohlížení knih, čtení pohádek, povídání o zvířátkách, vyprávění podle obrázků. • Zařazovat dechová cvičení, cvičení vdechu a výdechu. • Zařazovat zpěv písní a reprodukci jednoduchých říkanek. • Procvičovat motoriku mluvidel – procvičování pohyblivosti jazyka, vysouvání a zasouvání jazyka, olizování horního a

	<p>dolního rtu, pohyb jazyka nahoru k nosu, dolů k bradě, pohybování vypláznutým jazykem jako kyvadlem hodin od jednoho koutku ke druhému, napodobování čertíka blbl, konička – mlaskání o horní patro, „otiskování“ jazyka do horního patra, olizování rtů kolem dokola, procvičování pohyblivosti rtů.</p>
Stravování	<ul style="list-style-type: none"> • V oblasti stravování podporovat samostatnost dívky a zvyšovat její kompetence. • Vhodné je zapojovat dívku do pomoci při stolování, prostírání stolu, úklidu nádobí.
Hygiena	<ul style="list-style-type: none"> • V oblasti hygieny se zaměřit na používání zubního kartáčku a zubní pasty, poskytovat dobrý vzor, vhodně verbálně vést a motivovat. • Vést dívku k samostatnosti při úpravě zevnějšku – používání hřebenu.
Oblékání	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičovat rozeznávání předního a zadního dílu oblečení, pro nácvik použijeme oblečení s výrazným motivem – obrázkem na přední straně. • Nacvičovat na modelech (na větších knoflicích) zapínání a rozepínání knoflíků, později na oblečení. • Vést dívku k pořádku, odložit si oblečení na určené místo, vhodně si jej složit. • Upevňovat pravo – levou orientaci, pravá – levá bota. • Podporovat samostatnost při oblékání a svlékání.
Osobní čistota	<ul style="list-style-type: none"> • Nacvičovat používání toaletního papíru. • Podporovat samostatnost dívky při úkonu (jde sama).
Socializace	<ul style="list-style-type: none"> • Fixovat základní sociální dovednosti při kontaktu s nejbližšími lidmi v okolí (pozdravit, poprosit, poděkovat). • Zapojovat nenásilnou formou do společných aktivit s druhými dětmi, vhodně verbálně vést, motivovat. • Prodlužovat dobu kooperace s druhým dítětem. • Rozvíjet dětská přátelství. • Využívat formu sociálního učení – zpevňování, využití odměny, pochvaly, uznání.

4. A. KAZUISTIKA

Základní údaje

Jméno: Adámek

Věk: 2,9 let

Datum diagnostiky: listopad – prosinec 2010

Anamnéza

Rodinná anamnéza

Typ rodiny – rodina neúplná, absence otce, matka samoživitelka, svobodná.

Základní údaje o matce

Věk: 27 let

Vzdělání: vyučena

Zaměstnání: mateřská dovolená

Další údaje: matka se stará o děti sama

Základní údaje o otci

Věk: 32 let

Vzdělání: základní

Zaměstnání: stavební dělník

Další údaje: otec již dříve rozvedený, s rodinou nežije ve společné domácnosti.

Sourozenci: 1 mladší sestra - 11 měsíců

Osobní anamnéza

Chlapec z 1. těhotenství matky, průběh těhotenství bez potíží, porod spontánní v termínu, psychomotorický vývoj do 2 let – chlapec tělesně vyspělý, zatím ale vůbec nemluví, dle vyjádření dětského lékaře pravděpodobně opožděný vývoj řeči, reaguje dobře na pokyny, gestem, mimikou, rozumí, co se po něm chce. Genetické předpoklady ze strany otce (dle slov matky).

Zdravotní stav chlapce – chlapec zdravý, tělesně vyspělý.

Socializace v rodině do 2 let – chlapec vyrůstal v prostředí neúplné rodiny pouze s matkou a mladší sestrou, matka nemá na chlapce příliš čas, úroveň stimulace ze strany matky minimální, bydleli na ubytovně.

Současný stav dítěte

Explorace matky – matka uvedla, že těžko sama zvládá péči o 2 děti. Chlapec dosud nezačal mluvit. Dětská lékařka doporučila matce přihlásit dítě do mateřské školy. Matka se nemůže chlapci v domácím prostředí dostatečně intenzivně věnovat, je zaneprázdněna péčí o nejmladší dítě a péčí o domácnost. Psychické problémy matky.

Pozorování dítěte v prostředí mateřské školy

4. B. Průběh adaptace

Typ docházky: pravidelná, každodenní, dopolední, později celodenní.

„Hravé odpoledne“ v MŠ chlapec navštívil 1 krát.

1. TÝDEN

1. den přišel chlapec do třídy s matkou a mladší sestrou (11 měsíců). Po příchodu do třídy se chlapec rozhlížel po třídě a začal prozkoumávat prostor. Po chvíli ho zaujaly vláčky. Na matku „jakoby“ zapomněl. Byl zaujatý vlastní hrou s vláčky, hrál si sám (paralelní hra). Na matku se za celou dobu ani jednou neobrátil. Starší chlapci měli postavenou stavbu z kostek. Chlapec je chvíli pozoroval a pak do stavby kopl a zbořil ji. Asi po 30 minutách se matka s Adámekem rozloučila a odešla.

Po odchodu matky ze třídy se u Adámka neprojevila separační úzkost. Chlapec si sedl ke stolu a pozoroval děti. Pak se chtěl vrátit k vláčkům, které už měl ale jiný chlapec. Adámek do chlapce strčil. Při společném úklidu hraček nekooperoval, pozoroval děti. Po celou dobu chlapec nemluvil.

Ranní cvičení – chlapec si sedl na zem a pozoroval děti.

Hygiena – učitelka chtěla vzít chlapce při odchodu do umývárny za ruku. Chlapec však chtěl jít sám. Při příchodu na WC si sám stáhl kalhoty (tepláky na gumu), vykonal potřebu tak, že si sedl na WC, poté se snažil natáhnout kalhoty. Sám si pustil vodu a umyl si ruce. Utřel se do ručníku.

Svačinka – chlapec si sedl ke stolu, neumí se sám přisunout. Jednou si kousl do svačinky, pak seděl a pozoroval děti. Jíst už nechtěl, ani když mu učitelka chtěla pomoci (krmit ho).

Řízené činnosti – děti měly připravenou překážkovou „opičí“ dráhu – chůze po vyvýšené rovině, válení sudů, přecházení překážky, slalom mezi kuželkami. Adámek se zapojil mezi děti. U chlapce je patrná horší koordinace pohybů, není upevněná pravolevá koordinace. Objevuje se zbrkllost, netrpělivost, nedokáže vyčkat, až na něj přijde řada. Nedokáže odhadnout míru nebezpečí, hrozí riziko úrazu. Chlapec je neustále jakoby v pohybu, je neposedný.

Pobyť venku – při vycházce šel Adámek s učitelkou za ruku (bránil se). Patrná je horší koordinace pohybů, chlapec často zakopával, upadl. Po pádu vůbec nebrečel.

<i>Oběd – chlapec jedl sám lžící. Po obědě odešel s matkou domů.</i>
1. MĚSÍC
Chlapec docházel do mateřské školy pravidelně, každý den, dopoledne. Byl hodně nastydělý, ale matka si ho nenechala doma. V mateřské škole si hraje sám vedle ostatních dětí (paralelní hra). Když se mu něco nelíbí, strčí do druhého dítěte, zboří stavbu. Ve třídě i při pobytu venku je nutný zvýšený dohled nad chlapcem, je neposedný, zbrklý, hrozí riziko úrazu, je stále v pohybu. Často zakopává, padá, už měl bouli na čele a odřené koleno. Pokynům pedagoga rozumí, ví, co se po něm chce, ale nemluví. Vyjadřuje se gesty, mimikou, kýváním hlavy pro souhlas nebo nesouhlas. V prostředí mateřské školy se jeví jako spokojený, neprojevuje se u něho separační úzkost po odchodu matky. Chce dělat všechno sám.
2. MĚSÍC
Matka požádala o celodenní docházku Adámka do mateřské školy. V mateřské škole se chlapec dobře adaptoval, nevyskytují se potíže při separaci od matky. Hraje si většinou sám, zajímají ho vláčky, auta, stavebnice. Občas se objevuje problémové chování vůči druhým dětem, kdy jim bezdůvodně zboří stavbu, strčí do dítěte, kopne, sebere hračku. Všechno si chce dělat sám. S druhými dětmi zatím interakci nenavazuje (paralelní hra). Do řízených činností se zapojuje, jeho pozornost je však krátkodobá. Je neposedný, je nutný zvýšený dohled pedagoga, hrozí riziko úrazu. V prostředí mateřské školy pozoruje děti a napodobuje je. Emoce nevyjadřuje, vypadá spokojeně.

DIAGNOSTIKA

Záznamový arch 4. C

OBLAST	DÍTĚ
Grafomotorika	Laterálita je v současné době nevyhraněná, při složitějších činnostech upřednostňuje levou ruku. Úchop psacího náčiní je příčně dlaňový. Kresba je na úrovni čáranice, objevuje se kruhová čáranka, klubka. Kooperace obou rukou není zcela upevněna. Chlapec nezvládne napodobit čáru vodorovnou ani svislou, nedaří se ani spojení dvou bodů čarou. Křížek nenapodobí. Držení tužky je křečovitě, se silným přitlakem (někdy protrhne papír).
Jemná motorika	V oblasti jemné motoriky jsou zřejmé potíže v koordinaci pohybů, není upevněná pravolevá koordinace. Chlapec postaví komín z kostek, střídá ruce. Kooperace obou rukou není zcela upevněna. Navlékne korále na dřevěný trn, na plyšový drátek navlékne 1 korálek (a odchází od činnosti). Patrná je nižší úroveň v přesnosti provedení pohybů. Daří se mu vkládání tvarů do předlohy. Zvládá otáčet jednotlivé stránky knihy. Techniku stříhání nůžkami ani práci s modelínou nezvládá. Jeho pozornost je krátkodobá a snadno odklonitelná. Rychle odchází od činnosti.
Hrubá motorika	Chlapec zvládá samostatnou chůzi. Po nerovném terénu

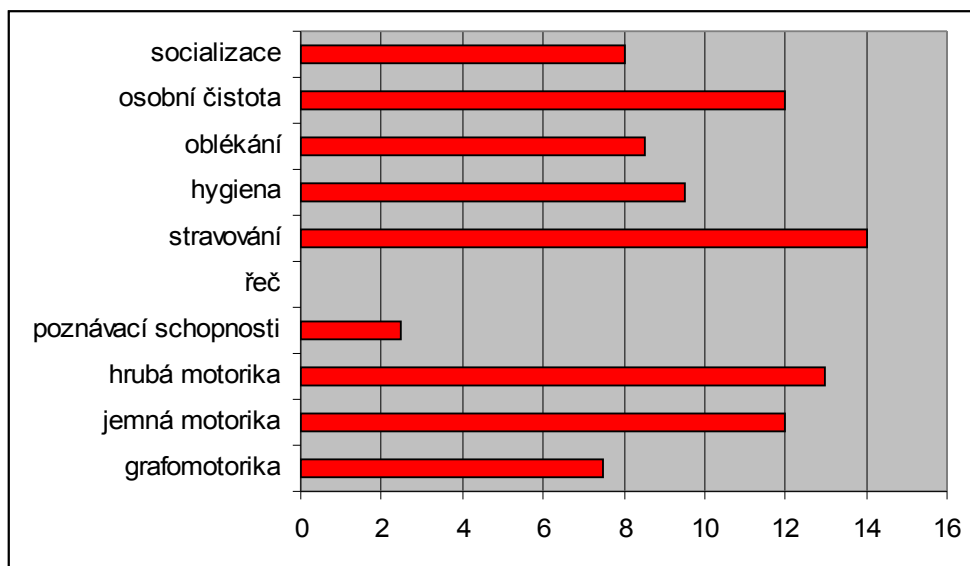

	<p>do kopce i z kopce jde samostatně, občas z nepozornosti zakopne. Patrná je horší koordinace pohybů. Chůzi do schodů zvládá s oporou, střídá nohy, ze schodů chodí s oporou, nestřídá nohy. Umí jezdit na dětském odstrkovadle i dětské tříkolce. Nedokáže ještě odhadnout míru nebezpečí, hrozí riziko úrazu. Umí koulet míčem, chytání se zatím nedaří. Do míče slabě kopne (pravou nohou). Hodí míčem obouručně, spodním obloukem.</p>
Poznávací schopnosti	<p>U chlapce je patrná krátkodobá pozornost, snadno odklonitelná. Je schopen kooperace s pedagogem cca 3-5 minut. Zasadí správný tvar do tříprvkové tabulky. Receptivně rozliší 1 barvu (ukáže na ni prstem) – červenou. Ukáže na jmenovaná domácí zvířata, jejich zvuky nenapodobí. Půlené obrázky k sobě nesloží. Nedaří se ani přiřazování stejných prvků k sobě, úkol plní na základě pokusu a omylu, často chybuje. Jmenované části těla ukáže na svém těle. Receptivně pozná svoje jméno, reaguje na vyslovení svého jména. Svůj věk na prstech neukáže správně, chybuje. Často úkol nedokončí a odchází od činnosti.</p>
Řeč	<p>V oblasti receptivní (porozumění řeči) Adámek reaguje na jednostupňové slovní pokyny. Na požádání podá míč, auto, panenku. Rozumí pokynům, ví, co se po něm chce. V oblasti expresivní řeči (verbálního vyjadřování) je patrné výrazné opoždění ve vývoji, jde o tzv. prodlouženou fyziologickou nemluvnost (možný i opožděný vývoj řeči). Chlapec na téma komunikace nereaguje spontánním jazykem. Dorozumívá se gesty, mimikou. Souhlas či nesouhlas vyjadřuje kývání hlavy.</p>
Stravování	<p>Adámek zvládá jíst sám lžící. Umí pít z hrnečku či skleničky. Čistotu při jídle nezachová, brání se však použití bryndáku (stáhne ho). Zvládne ukusovat chléb i tvrdé sušenky. Umí cucat tvrdé bonbóny. Zvládne se odsunout na židli od stolu, přisunout se neumí. Často něco rozlije – polévku nebo ji na sebe převrhne. Jí s chutí, většinou vše sní. Od stolu odchází vždy hodně ušpiněný – pusa, obličej, ruce, oblečení, i okolí místa, kde sedí.</p>
Hygiena	<p>Chlapec zvládá základy hygieny sám, chce všechno dělat sám. Pustí si vodu, často neodhadne míru otočení kohoutku a postříká se. Umí použít mýdlo, opláchnout si ruce a utřít se. Čistit zuby sám nezvládá, je nutná pomoc dospělé osoby. Při čištění zubů se brání, klade odpor, pusu si vypláchnout neumí, vodu polyká. Umí se sám vysmrkat, často ale pouze na pokyn dospělého, nevdá mu, že má plný nos.</p>
Oblékání	<p>Oblékání a svlékání zvládá chlapec částečně sám, chce si všechno dělat sám. Zvládne svlékání – stáhnout si kalhoty, sundat tričko. Oblékání se zatím příliš nedaří. Nerozezná přední a zadní díl oblečení, neumí rozepnout ani zapnout zdrhovadlo. Rozepínání a zapínání knoflíků se zatím nedaří. Pokouší si navlékat ponožky a nazout boty, většinou obráceně. Bačkorky si obuje, také ve většině případů obráceně levá – pravá. Dokáže si</p>

	nasadit čepici.
Osobní čistota	Chlapec má nacvičeno používání WC. Neumí však močit ve stoje „jako chlapeček“, na WC si sedne. Umí si stáhnout kalhoty, sednout si na WC, nesplochuje. Když má potřebu, neřekne (nemluví), ale jde. Občas se při spánku v mateřské škole a doma při nočním spánku přihodí nehoda. Přes den se již nepomocňuje. Při utírání toaletním papírem je nutná pomoc dospělého.
Socializace	V oblasti sociálního vývoje je Adámek schopen reagovat na sociální kontakt – úsměvem. Při odchodu matky ze třídy se u něho neprojeví separační úzkost. Krátkou dobu se účastní hry s dospělou osobou. Je schopen krátkodobé kooperace s pedagogem (3-5 minut). Chlapec si hraje sám (paralelní hra) vedle ostatních dětí. S dětmi interakci zatím nenavazuje. Během pobytu v mateřské škole se objevilo problémové chování. Když se mu něco nelíbí, strčí do druhého dítěte, zboří druhému stavbu, kopne, bouchne. V prostředí mateřské školy se jeví spokojený.

Sledované položky

Graf 4. C

Uspokojení potřeb

Záznamový arch 4. D

USPOKOJENÍ POTŘEB

POTŘEBA	Uspokojena zcela	Uspokojena částečně	Neuspokoj. částečně	Neuspokojena zcela
Potřeba správné výživy	XX			
Potřeba tekutin	XX			
Potřeba spánku		XX		
Potřeba vyprazdňování	XX			
Potřeba čistoty a hygieny	XX			
Potřeba pohybu a aktivity			XX	
Potřeba kyslíku		XX		
Potřeba jistoty a bezpečí	XX			
Potřeba lásky a sounáležitosti		XX		
Potřeba uznání a sebeúcty			XX	
Potřeba seberealizace		XX		
Potřeba stimulace		XX		

Problémy dítěte

- **Separáční úzkost** – po odchodu matky ze třídy mateřské školy se u chlapce neprojevila separáční úzkost.
- **Období vzdoru** – chlapec chce dělat všechno sám, případnou pomoc odmítá.
- **Egocentrismus** – hledá zejména vlastní uspokojení, zúžená citlivost vůči emočním prožitkům druhých lidí, nedostatečná zralost.
- **Krátkodobá pozornost, snadno odklonitelná** – při činnostech se chlapec nechá snadno rozptýlit vnějšími podněty (činnost druhého dítěte), pozornost je krátkodobá, nevydrží dlouho u činnosti, přechází od jedné hračky ke druhé, rozptýlená pozornost.
- **Nekooperuje s druhými dětmi** – nachází se v období paralelní hry, preferuje vlastní hru a strategii, je zaujatý vlastní hrou, pod vedením dospělé osoby dokáže chvíli kooperovat s druhým dítětem.
- **Nemluvnost** – chlapec verbálně nekomunikuje, nereaguje spontánním jazykem, vyjadřuje se gesty, mimikou, kýváním hlavy pro souhlas a nesouhlas, pokynům pedagoga rozumí (receptivní složka), ví, co se po něm chce.
- **Problémové chování vůči druhým dětem, agresivita** – chlapec je nepřátelský vůči druhým dětem, často jim zboří stavbu, zničí výtvar, kopne, strčí do druhého dítěte. Projevuje se nevhodnými způsoby chování.
- **V oblasti potřeb** se jeví nejvíce problematickou u chlapce potřeba pohybu a aktivity. Na jedné straně je třeba chlapce tlumit ve spontánním pohybu (je neposedný, hrozí riziko úrazu), na straně druhé se do pohybových aktivit zapojuje pouze pod vedením učitelky, nebo nechce, pouze pozoruje děti.

Analýza případu

PROBLÉM	ANALÝZA
Typ vazby matka – dítě	Vazba nejistá – úzkostná, vyhýbavá, chlapec nemá žádnou důvěru v matku v případě, že bude potřebovat pomoci (1. den v mateřské škole se na matku vůbec neobrátí, jako by tam nebyla). Spíše čeká, že bude odstrčen, odmítnut, je zvyklý žít bez podpory matky. Je nepřátelský vůči vrstevníkům, agresivní (strčí, kopne, zboří stavbu).
Typ rodinné výchovy	Zanedbávající výchova. Matka vychovává děti sama, úroveň stimulace ze strany matky je minimální. Chlapec nemá uspokojeny potřeby, je ponecháván sám sobě. Nemá dostatek vhodných podnětů v domácím prostředí.
Vymezení vlastního „Já“, vývoj sebepojetí	Chlapec se nachází v období vzdoru, chce dělat všechno sám „Já sám“. Narůstající vědomí vlastních kompetencí u chlapce a uvolňování ze závislosti na druhých lidech. Pokus o samostatnost, o vlastní řešení situace. Potřeba sebeprosazení.
Prodloužená fyziologická nemluvnost	Genetické předpoklady ze strany otce (opožděný vývoj řeči) a nepodnětné domácí prostředí. Chlapec nemá dostatek přiměřených řečových podnětů, úroveň stimulace je minimální. Matka se dítěti dostatečně nevěnuje (čtení pohádek, prohlížení knih apod.).
Paralelní hra	Chlapec si hraje sám, vedle druhých dětí. Nekooperuje s ostatními dětmi. Pod vedením pedagoga je schopen krátkodobé kooperace s druhým dítětem a krátkodobé kooperace s pedagogem.
Egocentrismus	Chlapec hledá zejména své vlastní uspokojení, nezralost, zúžená citlivost vůči emočním prožitkům druhých lidí.
Agresivita	Neuspokojení citových potřeb v rodině, frustrace.
Typ docházky – pravidelná, každodenní, polodenní (později celodenní)	Pravidelná, každodenní docházka do mateřské školy usnadnila adaptaci. Chlapec si zvykl na pravidelnost, režim, řád. Usnadnila adaptaci chlapce v prostředí mateřské školy. Chlapec se jeví v prostředí mateřské školy spokojený.
Deficitní oblasti (Graf 4. C) Řeč Poznávací schopnosti	Oblasti, kde se projevuje výrazný deficit (řeč, poznávací schopnosti) z důvodu nedostatku podnětů, nedostatečné stimulace v domácím prostředí. Matka se chlapci nevěnuje, úroveň stimulace ze strany matky je minimální.

Návrh intervence

Mateřská škola

- *Spolupráce s matkou, metodické vedení matky.*
- *Účast matky při edukaci chlapce v mateřské škole, ukázka vhodných aktivit, poskytnutí metodických materiálů, pracovních listů apod.*
- *Cíleně, vhodnou motivací prodlužovat u chlapce dobu soustředění na činnost, „vtahovat“ do hry nenásilnou formou.*
- *Ve zvýšené míře zajistit bezpečnost chlapce při pobytu ve třídě a při pobytu na vycházkách.*

Rodina

- *Zajistit pravidelnou, každodenní docházku chlapce do mateřské školy.*
- *Zapojit prarodiče do výchovy chlapce (babička, děda).*
- *Zajistit vhodný mužský vzor v rodině (dědeček, strýc, přítel).*
- *Změnit přístup matky k chlapci a způsob rodinné výchovy.*
- *Poskytovat dostatek přiměřených podnětů, vhodně chlapce stimulovat, zvyšovat jeho kompetence v dílčích oblastech.*
- *Poskytovat dostatek řečových podnětů, správný řečový vzor, rozvíjet slovní zásobu, motoriku mluvidel, dechová cvičení.*
- *Ve 3 letech věku chlapce zajistit komplexní vyšetření - dětský lékař, foniatr, neurolog, klinický logoped.*
- *Dodržovat v domácím prostředí pravidelný řád.*
- *Zavést v domácím prostředí rituály.*
- *Podporovat u chlapce samostatnost.*
- *Spolupracovat s mateřskou školou.*
- *Zajistit bezpečnost chlapce v domácím prostředí.*
- *Aktivní účast na dětských akcích, pravidelná návštěva dětského hřiště, Mateřského centra.*

Dítě

OBLAST	DOPORUČENÍ
Grafomotorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nacvičovat špetkový úchop psacího náčiní (trojhranný program, trojhranné pastelky).</i> • <i>Zařazovat grafomotorické uvolňovací cviky.</i> • <i>Vytvářet prostor a možnost ke kreslení a malování.</i> • <i>Využívat netradiční výtvarné techniky – kreslení prstem do písku, krupice, malování houbou, hadříkem, klacíkem, provázkem.</i> • <i>Zkoušet různé výtvarné techniky – modelování, trhání papíru, lepení, použití voskovek, fixů, prstových barev, obtiskování.</i>
Jemná motorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Práce se stavebnicemi, kostkami, skládankami, puzzlemi, mozaiky (nejdříve s většími korálky), zasouvání kolíčků do otvorů, hry s pískem.</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Rukodělné činnosti – navlékání korálků, provlékání šňůrek otvory nejrůznějších tvarů, vytrhávání z papíru, lepení, mačkání papíru – výroba větších a menších papírových koulí, modelování, šroubování dětským šroubovákem, šroubování maticky, zatloukání dětským kladívkem (nutný zvýšený dohled).</i> • <i>Malování prstovými barvami (později přecházet na vodové a temperové barvy).</i> • <i>Stříhání – zpočátku pouze přestříhnout proužek papíru, ustrížení rohu, zaměřit se na správné držení nůžek.</i> • <i>Rozvíjení hmatu – hmatové pytlíčky, dotýkání se předmětů z různých materiálů, poznávání materiálů hmatem (kamínky, knoflíky, korálky, přírodniny), každodenní činnosti – otevírání a zavírání dveří, zamykání, šroubování uzávěrů lahviček.</i>
Hrubá motorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Procvičovat přirozené pohyby chůze (do schodů, ze schodů, po mírně zvýšené rovině), běh, skákání, při vycházkách a hrách.</i> • <i>Dbát na bezpečnost, zvýšený dohled.</i> • <i>Napodobování pohybů zvířátek (čáp, pes..), pohybové hry.</i> • <i>Nacvičovat házení a chytání míče, zpočátku lehké nafukovací míče.</i>
Poznávací schopnosti	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zařazovat hry pro rozvoj zrakové percepce, pùlené obrázky, jednoduché puzzle (2-4 dílky), Kimovy hry s 2-4 předměty.</i> • <i>Vyvozovat základní barvy přiřazováním 2-3 předmětů k jednotlivé barvě, později vyhledávání barvy ve třídě, v přírodě (ukaz mi, přines), vše verbálně komentovat.</i> • <i>V oblasti sluchové percepce využívat básničky, písničky, říkadla, rozpočítadla, hledání budíka v místnosti.</i> • <i>Trvat na dokončení úkolu, vhodně motivovat, vést, povzbuzovat.</i> • <i>Vhodnou motivací prodlužovat dobu soustředění.</i>
Řeč	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Poskytovat správný řečový vzor.</i> • <i>Poskytovat dostatek přiměřených řečových podnětů.</i> • <i>Rozvíjet pasivní slovní zásobu – prohlížení knih, vyprávění pohádek, příběhů o zvířátkách.</i> • <i>Procvičovat motoriku mluvidel – procvičování pohyblivosti jazyka, olizování horního a dolního rtu, pohyb jazykem nahoru k nosu, dolů k bradě, pohybování vypláznutým jazykem jako kyvadlem hodin od jednoho koutku ke druhému, „otiskování“ jazyka do horního patra, olizování rtů kolem dokola, procvičování pohyblivosti rtů.</i> • <i>Zařazovat dechová cvičení – cvičení nádechu: nenásilné nadechování nosem, bez zvedání ramen (cvičit v leže, v sedě i ve stoje). Motivujeme přivoněním ke květině, mýdлу, koření. cvičení výdechu - cílem co nejpomalejší výdechová fáze;</i>

	<p><i>cvičení na usměrňování výdechového proudu - „foukání“ horké polévky, foukání na květinu, foukání do lehkých předmětů a hraček (peříčka, polystyrénové kuličky), dětský bublifuk, dětské foukací hračky, flétnička.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Logopedická a foniatrická péče.</i>
Stravování	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Poskytovat chlapci vzor při jídle a stravování.</i> • <i>Zvyšovat jeho samostatnost při jídle.</i> • <i>Vhodně motivovat, vést k zachování čistoty při jídle.</i> • <i>Zapojovat chlapce do přípravy stolování a prostírání ke stolování.</i>
Hygiena	<ul style="list-style-type: none"> • <i>S pomocí vhodné motivace nacvičovat čištění zubů – vybrat pastu, která chlapci chutná, vybrat si kartáček, který se mu líbí.</i> • <i>Poskytovat vhodný vzor.</i> • <i>Nácvik smrkání – viz. cvičení výdechu a nádechu, cvičit nosem.</i> • <i>Zvyšovat kompetence a podporovat samostatnost chlapce.</i>
Oblékání	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zvyšovat samostatnost chlapce, zejména při oblékání.</i> • <i>Nácvik oblékání začít jednoduchými částmi oděvů – tričko, tepláky.</i> • <i>Nacvičovat na modelech a velkých zdrhovadlech rozepínání a zapínání.</i> • <i>Nacvičovat rozepínání a zapínání knoflíků, začínat velkými knoflíky, později trénovat na oblečení a knoflíky zmenšovat.</i>
Osobní čistota	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zajistit mužský vzor v rodině a nacvičovat močení ve stoje jako chlapeček.</i> • <i>Vhodně motivovat, chválit.</i> • <i>Zvyšovat samostatnost chlapce.</i>
Socializace	<ul style="list-style-type: none"> • <i>V případě problémového chování vůči druhým dětem (zboří stavbu, kopne, strčí do druhého dítěte) využívat prvky sociálního učení – zpevňování, využití odměny, trestu, pochvaly, uznání, povzbuzení, tresty – projevy nesouhlasu, zamítnutí.</i> • <i>Vhodnou motivací předcházet nevhodnému chování chlapce.</i> • <i>Nenásilnou formou zapojovat do společných aktivit s druhými dětmi, vhodně motivovat.</i> • <i>Navazovat kamarádské vztahy ve skupině dětí mateřské školy.</i> • <i>Těšit se ze společných aktivit, pozitivně dítě vést a motivovat.</i> • <i>Nastavit jasná pravidla - „co se smí“ a „co se nesmí“.</i>

5. A. KAZUISTIKA

Základní údaje

Jméno: Janička

Věk: 2,8 let

Datum diagnostiky: leden - únor 2011

Anamnéza

Rodinná anamnéza

Typ rodiny – rodina úplná, otec a matka, spojená manželským svazkem.

Základní údaje o matce

Věk: 42 let

Vzdělání: SŠ

Zaměstnání: mateřská dovolená

Další údaje: matka plánuje ve 3 letech návrat do zaměstnání, matka lpí na dceři, která je nejmladším dítětem, matka je hlavou rodiny, má rozhodující slovo v rodině.

Základní údaje o otci

Věk: 41 let

Vzdělání: vyučen bez maturity

Zaměstnání: řidič kamionu, turnusy

Další údaje: otec turnusové služby, týden v zaměstnání, týden doma, podřizuje se manželce.

Sourozenci: 2 starší bratři, 17 let a 14 let

Osobní anamnéza

Dívka ze 3. těhotenství matky, starší matka, rizikové těhotenství z důvodu vyššího věku matky a těhotenské cukrovky, porod tzv. císařským řezem, psychomotorický vývoj do 2 let probíhal bez potíží.

Zdravotní stav dívky – dívka zdravá, drobnější postavy.

Socializace v rodině do 2 let – dívka je nejmladším dítětem v rodině, „mazánek“ matky, matka si velmi přála narození dcery. Vyrůstala se 2 staršími bratry, kteří si s ní však příliš nehrají (mají již jiné zájmy). Je spíše zvyklá na dospělé osoby, matka zkoušela

s dívkou chodit mezi děti (Mateřské centrum), ale dívka všude brečela, i v přítomnosti matky.

Současný stav dítěte

Explorace matky – matka uvedla, že ve 3 letech dívky nastupuje do zaměstnání. Přihlásila dívku do mateřské školy, protože chce, aby se adaptovala. Ve třídě mateřské školy má bratrance (5 let), kterého dobře zná a s jehož rodinou se navštěvují. Není příliš zvyklá být mezi dětmi, ale je zvyklá spíše na společnost dospělých lidí, nejbližší rodinu, babičku, dědu.

Pozorování dítěte v prostředí MŠ

5. B. Průběh adaptace

Typ docházky: nepravidelná (1 - 2 krát týdně), dopolední,

po dosažení 3 roku věku pravidelná, každodenní, celodenní.

6 krát před nástupem do MŠ navštívila v průběhu roku „hravé odpoledne“ v MŠ.

1. TÝDEN

1. den přišla do mateřské školy s Janičkou matka. Ačkoliv dívka již docházela s matkou na „hravé odpoledne“ a zná prostředí mateřské školy, byl na ni patrný ostych a strach. Tulila se k matce a držela se v její blízkosti. Matka byla přítomna po celou dobu pobytu ve třídě. Dívka působila poněkud vystrašeným dojmem - „co se bude dít“. Poté si sedla s matkou ke stolu a kreslila pastelkami. Ve skupině byl přítomen i její bratranec (5 let), toho si však příliš nevšímala. Seděla celou dobu s maminkou u stolu, kreslila a občas pozorovala děti ve třídě. Při ranním cvičení se nezapojila, seděla matce na klíně a pozorovala děti.

Hygiena – proběhla za asistence matky, matka se snažila dívce vše udělat, upravuje jí, češe, podá ručník, pověsí.

Svačinka – při svačince dívka nechtěla sama jíst. Matka si sedla vedle ní a krmila ji, přesto téměř nic nesnědla.

Řízené činnosti – v kruhu na koberci probíhala chvilka čtení, pohádka „O dvou sněhulácích“. Janička seděla mezi dětmi mamince na klíně. Po poslechu pohádky měly děti za úkol nakreslit hlavní postavy pohádky. Janička si sedla ke stolu, kreslila však svůj námět (maminka seděla vedle ní). Před pobytem venku odešly domů.

1. MĚSÍC

Dívka docházela do mateřské školy nepravidelně (1 - 2 krát týdně). Matka chtěla, aby se postupně osamostatňovala a předávala dívku učitelce vždy ve dveřích třídy. Janička plakala. Její pláč během pobytu ve třídě nebyl intenzivní, hlučný, ale byl vytrvalý. Učitelka se snažila dívku verbálně motivovat, dívka však plakala dál. Jediný, na koho reagovala, byl bratranec Jakub (5 let). Držela se v jeho blízkosti,

chodila s ním za ruku. Na otázku pedagoga reagovala stydlivými gesty – uculením. Do společných činností se zapojovala stylem, že stála vedle bratrance a pozorovala děti. Její pláč trval většinou cca 30 minut po odchodu matky ze třídy, poté působila rozmrzelým dojmem, neusmála se, nekomunikovala. Interakci s pedagogem ani ostatními dětmi nenavazovala. V případě, že se učitelka snažila o kooperaci s dítětem, dívka „utekla“ za bratrancem. Pokud někdo z větších dětí dívku nechtěně strčil (např. v umývárně), dívka začala okamžitě plakat a volat matku. Největší intenzita pláče probíhala vždy při předávání matkou učitelce (ráno) a při odchodu dítěte domů (v poledne) a předávání dítěte učitelkou. Její citový výlev nabral vždy před matkou na intenzitě a pokračoval před matkou i v šatně. V oblasti stravování nechtěla jíst, při pokusu o krmení začala plakat.

Rozhovor matka - učitelka – matka vyjádřila nespokojenost s průběhem adaptace své dcery. Citové výlevy dívky nabíraly před matkou na intenzitě, během pobytu ve třídě se dokázala částečně zklidnit. Maminka zcela podlehla citovým výlevům své dcery a nebyla ochotná připustit svoje pochybení ve výchově (rozmazlování).

Po 14 dnech si matka nechala dívku doma a přestala s pedagogy komunikovat.

2. MĚSÍC

Učitelky se snažily s matkou dále komunikovat a pozvaly ji do mateřské školy. Snažily se matce vysvětlit, že Janička intenzivně pláče pouze před ní, dělá povyk, po odchodu matky ze třídy se dokáže zklidnit a hrát si s bratrancem, kterého zná. Doporučujeme matce docházku dívky zpočátku na 1 hodinu, s prodlužováním pobytu ve třídě, bez přítomnosti matky ve třídě. Adaptace začíná znova od začátku.

Janička docházela do mateřské školy nepravidelně (1 - 2 krát týdně). Už v šatně intenzivně plakala a prosila matku, aby nemusela jít do školky. Dívka se snažila s maminkou manipulovat. Při loučení ve dveřích třídy se intenzita pláče zvyšovala. Na matce byla patrná nejistota, nedůvěra v pedagogy mateřské školy. Jako by si nebyla jistá, zda dělá pro svoji dceru „to nejlepší“ a zda je pro ni tato školka „dost dobrá“. Po odchodu matky ze třídy dívka ještě chvíli plakala, pak se zklidnila. Většinou si šla kreslit ke stolečku v přítomnosti svého bratrance, kterého si přivedla za ruku ke stolu. S chlapcem verbálně komunikuje, občas mu něco šeptá. Na verbální pokyn pedagoga reaguje „uculením“, stydí se.

Hygiena – dívka jde nejčastěji v doprovodu svého bratrance, sama se svlékne, vykoná potřebu, natáhne si kalhoty. Nesplachuje (doma dělá vše matka). Umyje si ruce a utře se.

Svačinky, obědy – dívka odmítá cokoli jíst, většinou dostane oběd sebou domů, sedí nad talířem, odmítá krmení, někdy se i rozbere, aby nemusela jíst („až doma“).

Řízené činnosti – do rušnějších činností se dívka nezapojuje, bojí se a drží se za ruku se svým bratrancem, většinou pozoruje dění ve třídě.

Pobyt venku – při pobytu venku na školní zahradě kooperuje se svým bratrancem, hraje si se sněhem, běhají, při vycházkách chodí s bratrancem za ruku.

Předávání dítěte matce – při předávání matce dívka většinou začne plakat, nebo pláče později před matkou v šatně.

DIAGNOSTIKA

Záznamový arch 5. C

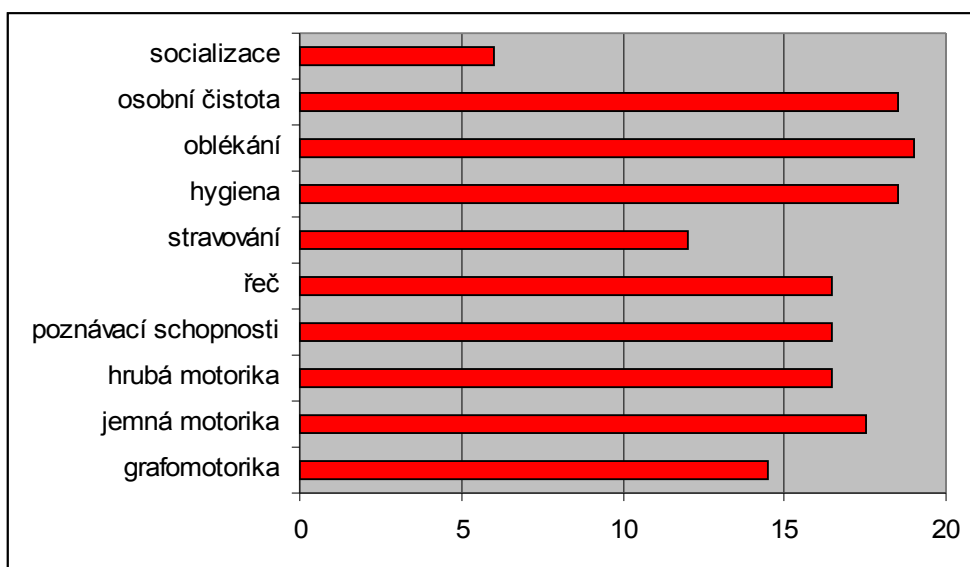
OBLAST	DÍTĚ
Grafomotorika	Lateralita ruky se jeví jako vyhraněná – dívka upřednostňuje pravou ruku. Vynořuje se poměrně dobrý špetkový úchop psacího náčiní. Kresba má charakter obsažné čáranice, objevují se spojené ovály, klubka, svislé a vodorovné čáry. Dívka vkládá do obrázků obsah. Zvládne napodobit čáru vodorovnou i svislou, spojí 2 body čarou. Daří se i napodobení křížku. Umí nakreslit „sluníčko“ – uzavřený ovál doplněný čarami (počátky znakové kresby). Dívka ráda experimentuje s barvami, kreslí a maluje.
Jemná motorika	Při činnosti zaměřené na manipulaci s předměty se objevuje kooperace obou rukou, přendává předměty z ruky do ruky, manipuluje s nimi. Navlékne korálky na dřevěný trn i plyšový drátek (vedoucí ruka pravá). Zvládá techniku střihání nůžkami - přestřihne proužek papíru. Přeloží list papíru s menší nepřesností. V knize a časopisech zvládá otáčet jednotlivé stránky. Daří se vkládání tvarů do sebe, zasadí kolíčky do dírkované desky. Při práci s modelínou zvládá tvarování válečků. Při činnostech upřednostňuje pravou ruku.
Hrubá motorika	Dívka zvládá samostatnou chůzi. Chůzi po nerovném terénu do kopce a z kopce s přídržením (bojí se). Chodí do schodů s oporou, střídá nohy, ze chodů s oporou, nestřídá nohy. Nakročí na chodník – pravou nohou. Umí kutálet míč, hodí ho obouruč, bočním obloukem. Zvládá chytání míče. Na průlezku nevyleze (bojí se). Kotoul vpřed s pomocí zatím neumí. Při pohybových hrách je patrná snadná a rychlá unavitelnost dívky. Dívka je velmi opatrná (bojí se).
Poznávací schopnosti	Pokud činnost dívku zaujme, je schopna kooperace s dospělou osobou. Pracuje v dyádě s pedagogem cca 5-10 minut. Správně vloží tvar do tříprvkové tabulky, složí půlené obrázky i jednoduché puzzle (2-4 dílků). Zraková diferenciacie je na dobré úrovni. Adekvátní označení – pojmenování pro základní barvy používá aktivně. Rozezná červenou, žlutou, modrou a zelenou barvu. Přiřadí k sobě 2 stejné předměty, rozezná co je malé, co je velké. Poznává domácí zvířata, ví, jaké dělají zvuky a napodobí je. Prostorová orientace se zatím nedaří. Zná své jméno (příjmení ne), dokáže ukázat svůj věk na prstech ruky. Pojmenuje předměty denní potřeby (hřeben, hrnek, lžice) a ví, k čemu se používají. Části těla na svém těle neukáže (stydí se). Pracuje pomalu a správně, úkol se snaží dokončit.
Řeč	V oblasti receptivní (porozumění řeči) reaguje na jednostupňové až dvoustupňové slovní pokyny. V oblasti expresivní řeči (verbálního vyjadřování) se u dívky po nástupu do mateřské školy projevil tzv. elektivní mutismus, dívka nekomunikovala

	<p>s pedagogy, pouze s chlapcem, kterého znala. Po 1. měsíci začala verbálně komunikovat, zejména jednoslovně, stroze, spíše šeptala. U dívky je zřejmá fyziologická paralalie (nahrazování hlásek) sykavek obou řad S, C, Z x Š, Č, Ž, dále C za K, Z za D. Dále vynechávání vývojově nejtěžších hlásek R, Ř. Oční kontakt dívka navazuje sporadicky (stydí se). Skládá slova do vět, umí správně vyjádřit zápor. Rychle si osvojuje nová slova. Nová slova procházejí prahem pochopení (ví, co slovo znamená) i prahem proslovení (používá nová slova). V oblasti verbální komunikace je velmi stydlivá a ostýchavá.</p>
Stravování	<p>V oblasti stravování se vyskytují potíže s nechutenstvím dívky. Při svačince většinou jen ochutná, oběd však nechce vůbec jíst a odnáší si ho domů. Sedí u stolu a pláče, krmení odmítá. Dívka zvládá jíst sama lžící, pít z hrnečku či skleničky. Při stolování zachová čistotu, není třeba použít bryndák. Neumí ukusovat chléb ani tvrdé sušenky. Cucat tvrdé bonbony neumí. V domácím prostředí často matka používá k motivaci dívky sladkosti, místo hlavního jídla jí sladkosti. V jídle je velmi vybíravá. Ke stolu si sedne stylem, že si přisune židličku a sedne si na ní. Odsunout od stolu se zvládá.</p>
Hygiena	<p>Dívka zvládá základy hygieny samostatně s menší dopomocí dospělého. Umí si pustit vodu (někdy ji to nejde, když je více utážen kohoutek), umyje si ruce mýdlem, opláchne se a utře se. Je velmi pečlivá v tom, že nesnese jakkoliv ušpiněné ruce (např. při malování). Často se pozoruje v zrcadle, snaží se učesat a urovnat si vlasy. Částečně zvládá čištění zubů, pozná si svůj kartáček, vloží ho do úst a snaží se čistit zuby. Je nutná pouze menší dopomocí dospělé osoby (brání se). Pusu vyplachovat neumí, vodu polyká. Umí se sama vysmrkat.</p>
Oblékání	<p>Dívka zvládá sama svlékání a oblékání jednoduchých částí oděvů – tričko, tepláky, bačkorky. Poznává na oblečení přední a zadní stranu. Zvládne rozepnout zdrhovadlo, zapínání se zatím příliš nedaří. Rozepne středně velké knoflíky, zapínání zatím nezvládá. Umí si pověsit oblečení na věšák, je velmi pečlivá v uložení věcí (přesně na místo). Nazuje si boty bez zavazování i navlékne ponožky.</p>
Osobní čistota	<p>Dívka nepotřebuje pleny přes den ani během spánku. V mateřské škole se nikdy nepomočila. Oznamí potřebu dospělému (pošeptá) a v doprovodu chlapce, kterého zná, nebo pedagoga, jde na WC (nechce jít sama). Sama se svlékne, vykoná potřebu, oblékne se. Použití toaletního papíru neumí (ani při malé ani při velké potřebě), je nutná dopomocí dospělého. Nesplachuje ani po upozornění pedagogem (uculí se). Po vykonání potřeby si umyje ruce a utře se.</p>
Socializace	<p>Po odchodu matky ze třídy se u dívky objevila separační úzkost. Citové projevy se stupňovaly vždy v přítomnosti matky – při příchodu do třídy (ráno) a při odchodu ze třídy (v poledne).</p>

	<p>Dívka citově s matkou manipuluje a ovládá ji. Po odchodu matky byla dívka schopna se po určité době zklidnit a separační úzkost se již neprojevila. Dívka však působila po celou dobu úzkostně. Aktivně reaguje na osoby, které zná (bratranec). Je schopna kooperace s pedagogem. S ostatními dětmi interakci zatím nenavazuje. V oblasti volné hry si hraje nejvíce sama (paralelní hra). Začíná se vynořovat kooperativní hra s chlapcem, kterého zná. Obsahový námět her je účelový, vychází ze zájmů dívky (pouze to, co ji zajímá). Dívka si začíná osvojovat základní sociální dovednosti (pozdravit, poděkovat, poprosit) při kontaktu s lidmi v nejbližším prostředí. Kouzelná slova (děkuji, prosím) neužívá spontánně, aktivně je používá po připomenutí.</p>
--	---

Sledované položky

Graf 5. C

Uspokojení potřeb

Záznamový arch 5. D

USPOKOJENÍ POTŘEB

POTŘEBA	Uspokojena zcela	Uspokojena částečně	Neuspokoj. částečně	Neuspokojena zcela
Potřeba správné výživy				XX
Potřeba tekutin				XX
Potřeba spánku	---	---	---	---
Potřeba vyprazdňování	XX			
Potřeba čistoty a hygieny	XX			
Potřeba pohybu a aktivity		XX		
Potřeba kyslíku	XX			
Potřeba jistoty a bezpečí			XX	
Potřeba lásky a sounáležitosti			XX	
Potřeba uznání a sebeúcty			XX	
Potřeba seberealizace			XX	
Potřeba stimulace			XX	

Problémy dítěte

- **SeparáčnÍ úzkost** – po odchodu matky ze třídy mateřské školy se u dívky objevila separáčnÍ úzkost. SeparáčnÍ úzkost byla částečně překonána během pobytu ve třídě, dívka reagovala na verbálnÍ ujÍštění pedagoga a na verbálnÍ ujÍštění chlapce, kterého zná.
- **Strach, úzkost** – u dívky je během pobytu v mateřské škole patrný strach a úzkost, nejistota. V přímé souvislosti se strachem a úzkostí se objevily další neurotické projevy (nechutenství, elektivní mutismus).
- **Elektivní mutismus** – dívka 1. měsíc po nástupu do mateřské školy nekomunikovala s pedagogy mateřské školy, ačkoliv se verbálně v domácím prostředí vyjadřuje. Na verbálnÍ pokyn pedagoga reagovala uculením. Později začala komunikovat šepem, učitelce pošeptala do ucha. Je bázlivá, stydí se.
- **Egocentrismus** – hledá zejména vlastní uspokojení, zúžená citlivost vůči emočním prožitkům druhých lidí, nedostatečná zralost.
- **Krátkodobá pozornost** – pozornost dívky je zatím krátkodobá, nedokáže se déle soustředit na činnost.
- **Nechutenství** – u dívky se během pobytu v mateřské škole vyskytlo nechutenství, nechtěla jíst - „až doma“.
- **Neschopnost půjčit druhému dítěti svoji hračku** – souvisí s egocentrismem, dívka nechce žádnému dítěti půjčovat hračku (ani na ni nesmí sáhnout), brání si svoje hračky před druhými dětmi.
- **Nekooperuje s druhými dětmi** – nachází se v období paralelní hry, preferuje vlastní hru a strategii, je zaujata vlastní hrou, pod vedením dospělé osoby dokáže chvíli kooperovat s druhým dítětem. Obsahový námět hry je účelový, vychází ze zájmu dívky.
- **Uspokojení potřeb** – dívka nemá v MŠ uspokojeny základní fyziologické potřeby – z důvodu nechutenství nejí a nepije. Psychické potřeby a jejich neuspokojení souvisí s celkovým vývojovým profilem dívky, její úzkostností.
- **Snadná unavitelnost dívky** – při pohybových aktivitách se objevuje rychlá a snadná unavitelnost dívky, nezvládá dlouhé vycházky, je to pro ni příliš náročné.

Analýza případu

PROBLÉM	ANALÝZA
Typ vazby matka – dítě	Vazba jistá – matka adekvátně reaguje na signály dítěte. Je mu k dispozici a pomáhá mu v situacích, kdy je třeba překonávat nějaké překážky. Dítě se samo pouští do vzdalování od matky. V tomto případě matka neumožňuje vzdalování, snaží se mít dítě zcela pod kontrolou, dělá vše za dívku.
Typ rodinné výchovy	Rozmazlující výchova – matka nezdravě lpí na dívce, narodila se jí ve starším věku, je to tzv. „vymodlené dítě“. Neumožňuje dítěti postupně se osamostatnit a to ani v oblastech, kde vykazuje příslušné vývojové kompetence. Dívka svými náladami matku zcela ovládá a ta jí posluhuje. Nepředává dívce pocit jistoty a sebedůvěry. Závislost.
Vymezení vlastního „Já“, vývoj sebepojetí	Autoritativní matka brání citovému rozvoji a zrání dítěte a jeho osamostatňování. Dívce chybí samostatnost a vědomí vlastní hodnoty. Dívka je pasivní a závislá, matka ji chce mít neustále pod dohledem a kontrolovat ji. Brání plnému rozvoji a vymezení sebepojetí.
Osobní identita a osobní vlastnictví	Dívka nechce půjčovat druhým dětem svoje hračky. Vymezuje si osobní identitu vůči světu, brání svoje hračky, hračky považuje za součást svojí bytosti, rozvíjí si sebepojetí.
Paralelní hra	Souvisejí s vývojovým profilem dívky. Nejčastěji si hraje sama vedle druhých dětí. Dívka si osvojuje sociální kompetence a učí se kooperovat s druhými dětmi za účasti dospělé osoby. Učení nápodobou, pozoruje druhé děti a napodobuje je.
Krátkodobá pozornost	Znalosti dítěte jsou útržkovité, chybí vzájemné propojení a pochopení obecně platných norem
Elektivní mutismus	Je vázán pouze na pedagogy v mateřské škole. Dívka nemluví, neodpovídá na otázky pedagogů. V domácím prostředí komunikace v pořádku. Přecitlivělost a úzkostnost dívky. Souvisí s nástupem do mateřské školy.
Nechutenství	Neuropsychický projev dívky v souvislosti s probíhající adaptací. Spojitost s úzkostí a strachem u dívky, zvýšená citlivost dívky, úzkostnost a submisivita.
Strach	Je spojen s typickými vývojovými změnami v období vývoje, ve kterém se dívka nachází. Je spojen s pocitem nejistoty. Nevhodné vedení dítěte v domácím prostředí (rozmazlující výchova), která v něm vyvolává nejistotu a nerespektuje vývojové psychosociální potřeby. Úzkostnost dívky.
Typ docházky	Nepřavidelná docházka (1 - 2 krát týdně) znesnadňovala

	adaptaci dívky. Chybí pravidelnost, rytmus a řád.
Deficitní oblasti (Graf 5. C) socializace	Nevhodný typ rodinné výchovy, který dívku zúzkostňuje, vyvolává v ní pocity nejistoty, vede k problémům v socializaci dívky. V přímé souvislosti s úzkostí jsou neuropsychické stavy (nechutenství, elektivní mutismus) vyskytující se u dívky v prostředí mateřské školy. Emoční nestabilita a úzkostnost.

Návrh intervence

Mateřská škola

- *Citlivý přístup k dítěti.*
- *Respektování individuálních potřeb dítěte.*
- *Vhodně motivovat, povzbuzovat, chválit.*
- *Posilovat sebevědomí dívky.*
- *V prostředí mateřské školy využívat formu sociálního učení – zpevňování, využití odměny, pochvaly, uznání, povzbuzení, tresty.*

Rodina

- *Zajistit pravidelnou docházku do mateřské školy, na kratší časový úsek.*
- *Změnit přístup matky k dítěti.*
- *Omezit autoritativní výchovný styl.*
- *Důslednost ve výchově, klidné rodinné prostředí.*
- *Využívat z výchovných prostředků zejména vlastní příklad a domluvu.*
- *V rodinném prostředí poskytovat pocit jistoty a bezpečí.*
- *Zvýšit zapojení otce do výchovy dívky.*
- *Zavedení rituálů v domácím prostředí.*
- *Dodržování pravidelného řádu.*
- *Poskytovat dostatek prostoru pro samostatnost dítěte, podporovat samostatnost dívky.*
- *Aktivní účast na dětských akcích, v Mateřském centru, návštěva zařízení – dětská hřiště, divadlo, cirkus.*
- *Těšit se ze společných aktivit, pozitivně dítě vést, motivovat.*
- *Zvyšování kompetencí v jednotlivých dílčích oblastech.*

Dítě

OBLAST	DOPORUČENÍ
Grafomotorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Fixovat správný (špetkový) úchop psacího náčiní.</i> • <i>Zařazovat grafomotorické uvolňovací cviky.</i> • <i>Vytvářet prostor pro kreslení a malování, podporovat tvořivost a fantazii.</i> • <i>Využívat různé výtvarné techniky – trhání, lepení, modelování, obtiskování.</i> • <i>Využívat netradiční výtvarné techniky – kreslení prstem do písku, krupice, malování houbou, hadříkem, klacíkem,</i>

	<p>provázkem namočeným v barvě.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zkoušet různé výtvarné techniky – modelování, trhání papíru, lepení, použití voskovek, fixů, prstových barev, obtiskování.
Jemná motorika	<ul style="list-style-type: none"> • Zaměřit se na práci se stavebnicemi, kostkami, skládkami, puzzlemi, mozaikami, nejdříve mozaiky s většími korálky. • Rozvoj hmatu – poznávání různých materiálů hmatem (luštěniny, korálky, knoflíky, obilí). • Hry s pískem, „kreslení“ do písku dřívkem, prstem, hry s přírodninami (sestavování obrázků). • Experimentování s vodou – nabírání, přelévání, čerání rukou, prstem. • Hry s nafukovacími balónky – pinkání, házení. • Procvičovat a zdokonalovat techniku stříhání, stříhání po čáře, obstřížení obrázku. • Prstová cvičení, tzv. „povídání s prsty“.
Hrubá motorika	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičovat přirozené pohyby chůze (ze schodů, do schodů, po mírně zvýšené rovině), běh, skákání, při vycházkách a hrách. • Využívat prvky nápodoby (napodobování pohybů zvířátek). • Poskytovat dostatek času na relaxaci, odpočinek, nepřetěžovat dívku. • Podporovat samostatnost při pohybových činnostech, odvahu.
Poznávací schopnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Zařazovat hry pro rozvoj zrakové percepce – hledání dvou rozdílů, odlišit od sebe dva překrývající se obrázky, využívat dětské knihy a časopisy, půlené obrázky, puzzle o 2-4 dílcích, Kimovy hry s 2-4 předměty. • Hry pro rozvoj sluchové percepce – určit, co vydává určitý zvuk (zvoneček, trhání papíru, přelévání vody, tleskání), při pobytu venku určíme zdroj zvuku z přírody. • Vyvozovat doplňkové barvy – nejprve pokusy s barvou (míchání, zapouštění barev, pozorování mísení barev ve sklenici s vodou), hra s barevným „kobercem“, příkládání předmětů, hraček ke stejné barvě, později vyhledávání barvy v prostoru třídy, v přírodě. • Vybarvování jednoduchých omalovánek podle předlohy. • Vyvozování nadřazených a podřazených pojmů, využití obrázků. • Procvičování orientace v prostoru pomocí didaktických her.
Řeč	<ul style="list-style-type: none"> • Nenutit dívku mluvit, ale nenásilně, hravou formou ji vtahovat do komunikačních situací, podněcovat chuť dítěte komunikovat verbálně i neverbálně. • Poskytovat dobrý mluvní vzor. • Pro rozvoj řeči je vhodné zařazovat prohlížení knih, čtení pohádek, povídání o zvířátkách, vyprávění podle obrázků.

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zařazovat dechová cvičení, cvičení vdechu a výdechu.</i> • <i>Zařazovat zpěv písní a reprodukci jednoduchých říkanek.</i> • <i>Procvičovat motoriku mluvidel – procvičování pohyblivosti jazyka, vysouvání a zasouvání jazyka, olizování horního a dolního rtu, pohyb jazyka nahoru k nosu, dolů k bradě, pohybování vypláznutým jazykem jako kyvadlem hodin od jednoho koutku ke druhému, napodobování čertíka blbl, konička – mlaskání o horní patro, „otiskování“ jazyka do horního patra, olizování rtů kolem dokola, procvičování pohyblivosti rtů.</i>
Stravování	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nenutit dítě do jídla.</i> • <i>Využít formu sociálního učení v kolektivu dětí mateřské školy.</i> • <i>Pozitivně motivovat, chválit.</i> • <i>Zapojovat dívku do přípravy stolování, prostírání.</i> • <i>Předkládat jídla, která má dívka oblíbená.</i> • <i>Poskytovat dobrý vzor a příklad.</i> • <i>Využít přirozenou motivaci v kolektivu dětí mateřské školy.</i> • <i>Zvyšovat samostatnost dívky.</i>
Hygiena	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zvyšovat samostatnost dívky při hygieně.</i> • <i>Nacvičovat správné používání zubního kartáčku.</i>
Oblékání	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Podporovat u dívky samostatnost při svlékání a oblékání.</i> • <i>Nacvičovat zapínání zipu, nejdříve na větších modelech.</i> • <i>Nacvičovat zapínání knoflíků, nejdříve velké knoflíky, později zmenšovat.</i> • <i>Upevňovat pravo – levou orientaci, pravá – levá bota.</i>
Osobní čistota	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nacvičovat splachování WC.</i> • <i>Nacvičovat techniku používání toaletního papíru.</i> • <i>Podporovat samostatnost dívky.</i>
Socializace	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nenásilnou formou zapojovat do společných aktivit s druhými dětmi, vhodně verbálně vést, motivovat .</i> • <i>Navazovat kamarádké vztahy ve skupině dětí mateřské školy.</i> • <i>Těšit se ze společných aktivit, pozitivně dítě vést a motivovat.</i> • <i>Fixovat základní sociální dovednosti při kontaktu s nejbližšími lidmi v okolí (pozdravit, poprosit, poděkovat).</i> • <i>Prodlužovat dobu kooperace s druhým dítětem.</i> • <i>Využívat formu sociálního učení – zpevňování, využití odměny, pochvaly, uznání.</i>

6. A. KAZUISTIKA

Základní údaje

Jméno: Jakub

Věk: 2,8 let

Datum diagnostiky: leden – únor 2011

Anamnéza

Rodinná anamnéza

Typ rodiny – rodina úplná, otec a matka, spojená manželským svazkem.

Základní údaje o matce

Věk: 31 let

Vzdělání: vyučena

Zaměstnání: OSVČ, kadeřnice

Další údaje: matka byla na MD do 2 let věku dítěte, od 2 let pracuje 2 - 3 krát týdně + střídavě soboty a neděle, chlapec v tyto dny v péči babičky, o víkendech hlídá otec, matka přívětivá, klidná, perfekcionistická (organizuje dítěti každou minutu), vše má přesně naplánované a zorganizované, citově chladnější .

Základní údaje o otci

Věk: 32 let

Vzdělání: vyučen

Zaměstnání: traktorista

Další údaje: pěkný vztah k synovi, klidný, mírný.

Sourozenci : 0

Osobní anamnéza

Chlapec z 1. těhotenství matky, těhotenství bez potíží, porod spontánní v termínu, psychomotorický vývoj do 2 let bez potíží.

Zdravotní stav chlapce – chlapec zdravý, slabší imunita, častěji nemocen, časté rýmy.

Socializace v rodině do 2 let – chlapec vyrůstal v prostředí širší rodiny – otec, matka a prarodiče. Sourozence zatím nemá. Rodiče i prarodiče mají velmi pěkný vztah k dítěti, ale nerozmazlují ho. Chodí z chlapcem mezi děti na dětské hřiště a na dětské akce.

Matka se snaží organizovat každou minutu života rodiny a chlapce, vše je pečlivě naplánované a připravené.

Současný stav dítěte

Explorace matky – matka uvedla, že se vrátila ve 2 letech věku chlapce do zaměstnání, pracuje nepravidelně, 2 - 3 krát týdně + střídavě soboty, podniká, v týdnu se o chlapce starala babička, o víkendech otec, ve volném čase, když matka není v zaměstnání, se snaží chlapci věnovat a chodí s ním mezi děti a na různé dětské akce. Vše má pečlivě naplánované a zorganizované. Snaží se chlapci zorganizovat volný čas, aby se nenudil a „rozdíjel“.

Pozorování dítěte v prostředí MŠ

6. B. Průběh adaptace

Typ docházky: nepravidelná (1 - 3 krát týdně), celodenní.

Před nástupem do mateřské školy nenavštěvovali „hravé odpoledne“, ale byli se několikrát podívat během roku v mateřské škole dopoledne, cca vždy na 1 hodinu, chlapec s matkou.

1. TÝDEN

1. den přivedl do mateřské školy chlapce otec. Matka jim vše pečlivě připravila, zorganizovala, naplánovala. Otec předal chlapce učitelce s veškerými instrukcemi – co má mít na sebe ven atd. Paní učitelka si vzala chlapce za ruku. U chlapce se po odchodu otce ze třídy projevila separační úzkost. Plakal, ale nekřičel. Držel se učitelky za ruku. Paní učitelka se snažila chlapce zabavit. Chlapec se chvíli zabavil, ale po 15 minutách začal znovu plakat. Držel se v blízkosti učitelky, chodil s ní za ruku. Při nabídce nové neokoukané hračky nebo pomůcky se vždy chvíli zabavil, ale po chvíli začal opět znovu plakat. Jeho emoční reakce byly spíše mírné, plakal, ale nekřičel.

Hygiena – Jakub jde do umývárny s paní učitelkou za ruku. Sám si stáhne kalhoty, vykoná potřebu (jako chlapec), je nutný zvýšený dohled, aby močil do WC. Nesplachuje. Snaží se sám natáhnout tepláky. Umí si pustit vodu a umýt si ruce. Všechny úkony dělal bázlivě, s ostychem, hlídá si učitelku a drží se v její blízkosti.

Svačinka – chlapec seděl u stolu a díval se na ostatní děti. Seděl a nejedl. Učitelka si k němu sedla a začala ho krmit. Chlapec nejdříve odmítal (nechtěl kůrky), po úpravě chleba se nechal krmit, jedl však s nechutí, mračil se, smlouval o každé sousto.

Řízené činnosti – při řízených aktivitách se chlapec nezapojoval, seděl vedle učitelky a pozoroval děti. Při rušnějších činnostech se držel učitelky za ruku, patrný byl

na něm strach, nejistota a ostych.

Pobyt venku – při pobytu venku (hry se sněhem na školní zahradě) stál vedle učitelky a pozoroval ostatní děti. Po verbální výzvě pedagoga byl schopen krátkodobé kooperace s dospělou osobou - koulení sněhových koulí. Na chlapci je patrný ostych a nejistota.

Oběd – chlapec seděl u oběda a nejedl. Pozoroval ostatní děti. Na výzvu pedagoga vzal do ruky lžíci a nabíral polévku pomalým tempem. Po chvíli seděl a pozoroval děti. Učitelka chlapce krmila, ten s nechutí a velkým přemlouváním snědl alespoň menší část oběda. Pozitivně reagoval na verbální pokyny pedagoga.

Ložnice – spánek – Jakoubek se držel stále v blízkosti učitelky. S pomocí pedagoga se svlékl. Oblékání zatím nezvládá. Na lehátko si lehl sám, bez nucení. Během pohádky byl na chlapci patrný jistý neklid. Paní učitelka chtěla jít s chlapcem ještě před usnutím znovu na WC a zjistila, že chlapec se během pohádky pokakal. Po umytí, kdy chlapec plakal, ulehl znovu na lehátko. Během spánku se chlapec pomočil.

Odpolední činnosti – při odpolední svačince je nutné chlapce znovu krmit (jí s nechutí). Po svačince se držel v blízkosti učitelky a vyčkával příchodu matky.

1. MĚSÍC

Chlapec docházel do mateřské školy nepravidelně (1 - 3 krát týdně). Většinou přicházel s otcem a odcházel s matkou. Ostatní dny, kdy není v mateřské škole, je v péči babičky. Po odchodu otce ze třídy se u chlapce projevuje menší separační úzkost, která je však překonána verbálním ujištěním pedagoga. Chlapec se jeví jako klidný, tichý, úzkostný. Působí nejistě. Potíže se objevují při stravování, kdy nechce jíst sám, sedí a pozoruje ostatní děti. Pokud je krměn, jí s odporem, s nechutí, z „donucení“, smlouvá „o každé sousto“. Je fixován na učitelku, drží se v její blízkosti, chce s ní chodit za ruku. V oblasti volné hry si hraje sám (paralelní hra), je schopen krátkodobé kooperace s pedagogem. Chlapec se bojí starších kluků, je velmi citlivý, bojácný. V případě, že se stane středem pozornosti nějakého dítěte, zčervená. Během dne se nepomocuje, ale na lehátko má časté nehody (pokaká se), neřekne si, během spánku se často pomočí. S ostatními dětmi zatím interakci nenavazuje, oblíbila si ho starší holčička, která mu pomáhá se strojením a vede ho na vycházkách. Při rušnějších činnostech ve třídě je na chlapci patrná nejistota a strach.

2. MĚSÍC

Chlapec se začal zapojovat zejména do klidnějších činností – malování, kreslení apod. Při rušnějších činnostech je patrný ostych a nejistota. Chlapec působí bázlivým dojmem. Drží se v blízkosti učitelky. Začal se častěji pomočovat i během dne. Interakci s druhými dětmi nenavazuje. Z velkých kluků má strach, vyhýbá se jim. Před druhými dětmi se velmi stydí. U chlapce se začalo objevovat „zadrhávání“ v řeči. Chce něco říci, zčervená, zpotí se a nemůže se vyjádřit. Objevuje se opakování první slabiky, jeho řeč má nevyrovnané tempo. Problémy se stravováním pokračují, bojujeme o každé snědené sousto. Po odchodu otce ze třídy a předání učitelce se objevuje stále menší separační úzkost, která je překonána verbálním ujištěním pedagoga. Velmi pozitivně reaguje na pochvalu a motivaci pedagogem. Adekvátně

reaguje na pokyny pedagoga, je poslušný, chce udělat všechno naprosto nejlépe, jak umí (perfektně). Pracuje pomalu a správně.

DIAGNOSTIKA

Záznamový arch 6. C

OBLAST	DÍTĚ
Grafomotorika	<p>Lateralita je v současné době nevyhraněná – při složitějších činnostech upřednostňuje pravou ruku. Vynořuje se poměrně dobrý špetkový úchop psacího náčiní, zatím poněkud křečovitý. Kresba má charakter pojmenované čáranice, objevují se klubka, kruhová čáranka a uzavřené ovály. Do kresby vkládá obsah, který často mění. Umí napodobit čáru vodorovnou a svislou, spojí 2 body čarou. Kreslí velmi slabé čáry s minimálním přitlakem psacího náčiní.</p>
Jemná motorika	<p>Při činnosti zaměřené na manipulaci s předměty se u chlapce objevuje kooperace obou rukou – přendává předměty z ruky do ruky, prozkoumává je, manipuluje s nimi. Navlékne korálky na dřevěný trn i plyšový drátek, střídá ruce. Pracuje pomalým tempem, ale správně. Přeloží list papíru (s nepřesností). Daří se zasouvání kuliček do perforované desky i vkládání tvarů do sebe. Zvládá otáčet jednotlivé stránky knihy a dětského časopisu. Techniku stříhání zatím nezvládá ani techniku modelování (uždibuje).</p>
Hrubá motorika	<p>Chlapec zvládá samostatnou chůzi. Po nerovném terénu do kopce a z kopce jde s přidržením (bojí se). Chodí do schodů a ze schodů s oporou, střídá nohy. Umí hodit míčem spodním obloukem, slabě do míče kopne (střídá nohy). Chytání míče se zatím nedaří. Chlapec je při pohybových aktivitách velmi bojácný. Na průlezku nevyleze. Umí jezdit na dětské tříkolce. Kotoul vpřed neudělá, bojí se. Patrná je menší rychlost v provedení pohybů.</p>
Poznávací schopnosti	<p>U chlapce je patrná krátkodobá pozornost. Nenechá se však snadno odklonit vnějšími podněty. Je schopen kooperace s pedagogem 5-10 minut. Pracuje pomalu a správně. Správně vloží tvary do tříprvkové tabulky. Složí půlené obrázky a jednoduché puzzle (zraková diferenciací). Na vyzvání ukáže části těla na svém těle. Rozliší základní barvy – červenou, žlutou, modrou, zelenou. Poznává domácí zvířata, ví, jaké zvuky dělají a napodobí je. Zná své jméno (příjmení ne), ukáže svůj věk na prstech ruky. Úkol vždy začne a snaží se ho dokončit. Pojmenuje předměty denní potřeby (hrnek, hřeben) a ví, k čemu slouží. Prostorová orientace se zatím nedaří.</p>

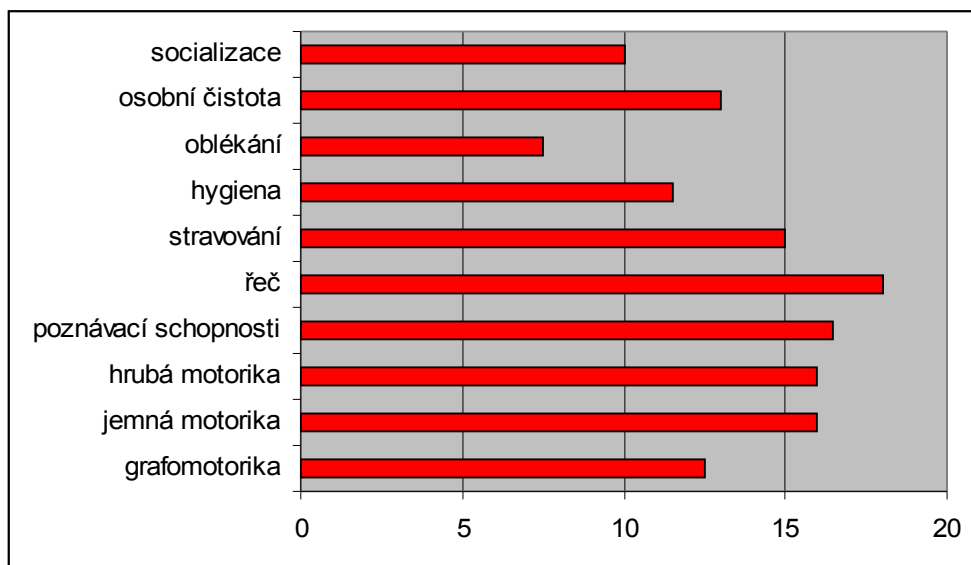

Řeč	V oblasti receptivní (porozumění řeči) chlapec reaguje na jednostupňové slovní pokyny. Na pokyn podá jmenované předměty – auto, kostku, pastelku. V oblasti expresivní (verbální vyjadřování) je u chlapce patrná mnohočetná fyziologická dyslalie. Chlapec má zrychlené tempo řeči, po nástupu do mateřské školy se u něho začalo objevovat zadržávání v řeči, fyziologická koktavost (balbuties). Chlapec zčervená v obličeji a opakuje první slabiku slova. Skládá slova do jednoduchých vět. Vokálně napodobí zvuky zvířat, zná několik jednoduchých rýmů dětských říkanek.
Stravování	V oblasti stravování se vyskytují v mateřské škole menší potíže. Chlapec zvládá jíst sám lžící, čistotu při jídle zatím nezachová. Umí pít sám z hrnečku či skleničky. Při stravování v mateřské škole nechce jíst, sedí u stolu a pozoruje děti. Musí být krmen, při každém soustu „smlouvá“. Jí s nechutí. Chlapec zvládá ukusovat chléb (nejí však kůrky), umí jíst tvrdé sušenky. Cucat tvrdé bonbony neumí. V domácím prostředí se učí napichovat jídlo na vidličku. Na židličce se umí odsunout od stolu, přisunout s dopomocí dospělé osoby.
Hygiena	Chlapec zvládá sám základy hygieny. Umí si pustit vodu (vše dělá velmi opatrně), umyje si ruce mýdlem a utře se. Při mytí obličeje se brání – špinavá pusa. Pozná si svůj kartáček, ale používat ho neumí. Po vložení kartáčku do úst olízne pastu a kartáček kouše. Vyplachovat pusku ani vyplivnout vodu neumí, vše polyká. Snaží se vysmrkat s pomocí dospělé osoby, ale neumí fouknout nosem.
Oblékání	Chlapec zvládá samostatně svlékání jednoduchých částí oděvu – tričko, tepláky, ponožky. Samostatné oblékání se zatím nedaří, je nutná pomoc dospělé osoby. Přední a zadní část oblečení nerozezná. Nedaří se rozpoznání pravé a levé bačkorky – obléká si je obráceně. Neumí rozepínat ani zapínat velké zdrhovadlo, nedaří se ani rozepínání knoflíků. Dokáže si nasadit čepici na hlavu.
Osobní čistota	Chlapec má nacvičeno používání dětského WC. Umí močit ve stoje jako „chlapeček“. Umí si stáhnout kalhoty, vykoná potřebu a snaží se kalhoty natáhnout. Po vykonání potřeby spláchne WC po připomenutí. Umyje si ruce a utře se. Samostatné použití toaletního papíru zatím nezvládá. Během pobytu v mateřské škole se téměř vždy pomočil ve spánku, někdy i během dne. Několikrát se stala před spánkem „nehoda“, neřekl si, že potřebuje na „velkou“ potřebu.
Socializace	Při nepřítomnosti matky v mateřské škole se u chlapce projevovala menší separační úzkost, kterou se však dařilo překonat verbálním ujištěním pedagoga. Chlapec navázal interakci s učitelkou, drží se v její blízkosti. V prostředí mateřské školy se jeví jako velmi stydlivý a bojácný. Bojí se starších chlapců, vyhýbá se jim. V oblasti volné hry si hraje sám

(paralelní hra), je schopen i krátkodobé kooperace s druhým dítětem pod vedením pedagoga. Je schopen pracovat v dyádě s pedagogem. Začíná se učit základním sociálním dovednostem (poprosit, poděkovat, pozdravit) při kontaktu s druhými lidmi. S druhými dětmi zatím interakci nenavazuje.

Sledované položky

Graf 6. C

Uspokojení potřeb

Záznamový arch 6. D

USPOKOJENÍ POTŘEB

POTŘEBA	Uspokojena zcela	Uspokojena částečně	Neuspokoj. částečně	Neuspokojena zcela
Potřeba správné výživy			XX	
Potřeba tekutin			XX	
Potřeba spánku		XX		
Potřeba vyprazdňování		XX		
Potřeba čistoty a hygieny		XX		
Potřeba pohybu a aktivity			XX	
Potřeba kyslíku		XX		
Potřeba jistoty a bezpečí			XX	
Potřeba lásky a sounáležitosti			XX	
Potřeba uznání a sebeúcty			XX	
Potřeba seberealizace			XX	
Potřeba stimulace			XX	

Problémy dítěte

- **Separáční úzkost** – po odchodu matky, otce ze třídy mateřské školy se u chlapce projevila separáční úzkost. Částečně byla překonána verbálním ujištěním pedagoga. Chlapec však působil smutným a nejistým dojmem.
- **Neurotické projevy** – psychosomatické potíže v souvislosti s nástupem do mateřské školy a přetěžováním dítěte, chlapec se začal pomočovat v prostředí mateřské školy, někdy i velká „nehoda“.
- **Koktavost, zadrhávání** – po nástupu do mateřské školy se začalo objevovat zadrhávání v řeči, chlapec chce něco říci, zčervená, zatne pěstičky a dojde k opakování prvních slabik slova.
- **Egocentrismus** – hledá zejména vlastní uspokojení, zúžená citlivost vůči emočním prožitkům druhých lidí, nedostatečná zralost.
- **Krátkodobá pozornost** – pozornost chlapce je zatím krátkodobá, nedokáže se déle soustředit na činnost. Přechází od jedné činnosti ke druhé.
- **Nechutenství** – u chlapce se během adaptace v mateřské škole vyskytlo nechutenství, při krmení „smlouval“ nad každým soustem.
- **Citlivost chlapce** – chlapec je velmi citlivý, špatně snáší změny.
- **Nekooperuje s druhými dětmi** – nachází se v období paralelní hry, preferuje vlastní hru a strategii, je zaujatý vlastní hrou, pod vedením dospělé osoby dokáže chvíli kooperovat s druhým dítětem. Obsahový námět hry je účelový, vychází ze zájmu chlapce.
- **Uspokojení potřeb** – nejvíce problematickými se jeví potřeba správné výživy a tekutin a pak také všechny psychické potřeby. Souvislost s neurotizací chlapce.

Analýza případu

PROBLÉM	ANALÝZA
Typ vazby matka – dítě	Vazba nejistá – úzkostná, vzdorující, matka dokonale uspokojuje potřeby fyzické, ale nedostatečně reaguje na citové potřeby chlapce, dítě nemá pocit jistoty a bezpečí. Citové připoutání chlapce k otci, ten mu poskytuje pocit bezpečí, jistoty a citové zázemí. Vztah k otci se jeví primárním.
Typ rodinné výchovy - perfekcionista	Matka se nadměrně snaží o dokonalost chlapce, vše má pečlivě naplánované, každou minutu života dítěte. Vede k permanentnímu přetěžování dítěte a jeho neurotizaci. Matka podniká, zajištění finanční, ale ne zcela citové. Neposkytuje chlapci zcela pocit jistoty a bezpečí.
Vymezení svého „Já“, vývoj sebepojetí	Chlapec má velmi dobře navázaný vztah s otcem, vzájemná identifikace. Chlapec je na otce citově vázán, otec zajišťuje chlapci citové zázemí, citové bezpečí. Fixace na otce. Vztah k otci se jeví primárním. Usnadňuje separaci z vazby na matku. Pomáhá vymezovat vlastní „Já“.
Vývojová křivost Balbuties	Objevila se po nástupu do mateřské školy, v důsledku změny. Neurotizace chlapce nevhodným typem rodinné výchovy v souvislosti se slabším typem nervové soustavy chlapce. Trauma, stres vyvolaný změnou prostředí a nástupem do mateřské školy. Špatné hospodaření s dechem u chlapce.
Nechutenství	Z důvodu neurotizace chlapce. Chlapec úzkostný.
Emoční a sociální nezralost chlapce	Chlapec má slabší typ nervové soustavy, nedostatečná zralost, citlivost
Paralelní hra	Souvisí s vývojovým profilem chlapce. Nejčastěji si hraje sám vedle druhých dětí. Chlapec si osvojuje sociální kompetence a učí se kooperovat s druhými dětmi za účasti dospělé osoby. Učení napodobou, pozoruje druhé děti a napodobuje je.
Typ docházky do mateřské školy - nepravidelná, celodenní	Nepravidelná docházka znesnadňuje adaptaci, chlapec nemá pravidelný řád. Problematická v kombinaci se střídáním pečovatelských (jednou hlídá matka, jednou babička, jednou otec).
Deficitní oblasti (Graf 6. C)	Chlapec je nesamostatný při oblékání, čeká, až mu někdo pomůže.
Oblékání Socializace	V oblasti socializace považují za pozitivní navázání interakce mezi chlapcem a učitelkou. V prostředí mateřské školy je bojácný, úzkostný. Silné pocity viny.

Návrh intervence

Mateřská škola

- *Respektování individuálních potřeb dítěte.*
- *Citlivě k chlapci přistupovat.*
- *Zvyšovat jeho sebevědomí, posilovat důvěru ve vlastní schopnosti.*
- *Poskytovat dostatek prostoru pro vlastní hru dítěte, manipulaci a experimentaci.*
- *V prostředí mateřské školy využívat formu sociálního učení – zpevňování, využití odměny, pochvaly, uznání, povzbuzení.*

Rodina

- *Zajistit pravidelnou, každodenní docházku do mateřské školy, pozvolná adaptace (zkrátit pobyt na dopolední a postupně prodlužovat).*
- *Změnit přístup matky k chlapci, chlapce nepřetěžovat .*
- *Poskytovat chlapci zejména citovou podporu, citové zázemí a bezpečí s ohledem na jeho citlivost.*
- *Zajistit dodržování pravidelného režimu, pravidelný řád.*
- *Aktivní účast na akcích školy, divadla, výlety.*
- *Aktivní návštěvy akcí dětí, dětská hřiště.*
- *Těšit se ze společných aktivit.*
- *Zvyšovat sebevědomí chlapce.*
- *Pozitivně motivovat, chválit, povzbuzovat.*
- *Zavést v domácím prostředí rituály.*

Dítě

OBLAST	DOPORUČENÍ
Grafomotorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nacvičovat a fixovat správný, špetkový úchop psacího náčiní, využívat trojhranný program, trojhranné pastelky.</i> • <i>Zařazovat grafomotorické uvolňovací cviky, zejména na větším formátu, později formát zmenšovat.</i> • <i>Vytvářet prostor a možnost ke kreslení a malování.</i> • <i>Využívat netradiční výtvarné techniky – kreslení prstem do písku, krupice, malování houbou, hadříkem, klacíkem.</i> • <i>Zkoušet různé výtvarné techniky - modelování, trhání papíru, lepení, použití voskovek, fixů, prstových barev, obtiskování.</i>
Jemná motorika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zaměřit se na práci se stavebnicemi, kostkami, skládkami, puzzlemi, mozaikami, nejdříve mozaiky s většími korálky.</i> • <i>Procvičování navlékání korálků na tkaničku, plyšový drátek.</i> • <i>Provlékání šňůrek nejrůznějšími otvory, vytrhávání z papíru, lepení, mačkání papíru - výroba větších i menších koulí, šroubování maticek, šroubování dětským šroubovákem.</i> • <i>Rozvoj hmatu - poznávání různých materiálů hmatem</i>

	<p>(luštěniny, korálky, knoflíky, obilí), hmatové pytlíčky.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Každodenní činnosti - otevírání a zavírání dveří, zamykání, šroubování uzávěrů lahvíček. • Hry s pískem, „kreslení“ do písku dřívkem, prstem, hry s přírodninami (sestavování obrázků), přebírání, třídění. • Experimentování s vodou - nabírání, přelévání, čerání rukou, prstem. • Nacvičovat a fixovat správnou techniku stříhání. • Zkoušet techniku modelování (váleček, kulička), vykrajování.
Hrubá motorika	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičovat přirozené pohyby chůze (ze schodů, do schodů, po mírně zvýšené ploše, po čáře, přes překážku), běh, skákání. • Poskytovat dostatek volného pohybu. • Využívat prvky nápodoby – napodobování pohybů zvířátek, pohybové hry. • Povzbuzovat chlapce a zvyšovat jeho sebevědomí, chválit.
Poznávací schopnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Zařazovat hry pro rozvoj zrakové percepce, púlené obrázky, jednoduché puzzle (2-4 dílky), Kimovy hry s 2-4 předměty. • Fixovat základní barvy formou her. • Vyvozovat doplňkové barvy přiřazováním 2-3 předmětů k jednotlivé barvě, později vyhledávání barvy ve třídě, v přírodě (ukaz mi, přines), vše verbálně komentovat. • V oblasti sluchové percepce využívat básničky, písničky, říkadla, rozpočítadla, hledání budíka v místnosti. • Trvat na dokončení úkolu, vhodně motivovat, vést, povzbuzovat. • Vhodnou motivací prodlužovat soustředění.
Řeč	<ul style="list-style-type: none"> • Poskytovat dítěti dobrý mluvní vzor. • Neopravovat chlapce při mluvení. • Nepřetěžovat chlapce nepřiměřenými podněty. • Chválit chlapce za jakoukoliv snahu. • Vyhybat se situacím, kdy chlapec hůře mluví a které mu působí stres. • Spolupráce s klinickým logopedem, eventuálně i dětským psychologem. • V oblasti mluvních dovedností, pro rozvoj řeči je vhodné zařazovat prohlížení knih, čtení pohádek, povídání o zvířátkách, vyprávění podle obrázků, podněcovat chuť dítěte komunikovat, nenutit dítě mluvit, ale vtahovat je do komunikačních situací hravou formou, vhodné je zařazovat dechová cvičení, mluvení šeptem, zpěv dětských písní. • Cvičení pro posílení výdechového proudu – cílem je co nejpomalejší výdechová fáze. Cvičení vdechu – vdechnout nenásilně nosem, bez zvedání ramen (cvičit vleže, v sedě i ve stoje). Motivujeme

	<p>řivoněním ke květině, mýdлу, parfěmu, koření. Cvičení výdechu – motivujeme vítr fouká řifřifř, vlak houká řúúúúúú, ovce bečí měééééé, kráva bučí řúúúúúú, řumivý vitamín řřřřřřřř, moucha bzzzzzzz.</p> <p>Cvičení na usměřňování výdechového proudu – cvičení motivujeme dýchání na zmrzlé ruce (teplý výdech, zahříváme), foukání horké polévky (studený výdech), foukání na květinu – odkvetlá pampeliška, vánek, věřřík, řfoukáváme svíčku, foukání do lehkých řředmětů a hraček (na stole, na zemi) – foukání do řříčka, vatové kuličky, polystyrénové kuličky.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Využití bublifuku a děřřských foukacích hraček, řřlětnička.
Stravování	<ul style="list-style-type: none"> • Nenutit chlapce do řřidla. • Pozitivně chlapce véřřt, řřhodně motivovat, využít řřpřirozený kolektiv dětí mateřřské řřkoly. • Zvyšovat samostatnost chlapce řři stolování. • Chválit chlapce a povzbuzovat.
Hygiena	<ul style="list-style-type: none"> • Pro nácvik smrkání využít dechová cvičení a cvičení vdechu, výdechu a výdechového proudu. • Zvyšovat samostatnost chlapce řři úkonech hygieny. • Poskytovat chlapci dobrý vzor. • Nacvičovat techniku řřiřřění zubů.
Oblékání	<ul style="list-style-type: none"> • Zvyšovat kompetence chlapce řři oblékání, véřřt k samostatnosti, nacvičovat nejdřříve oblékání jednoduchých řřástí oděvů – řřepice, tričko. • Za každou snahu chválit, povzbuzovat. • Na modelech nacvičovat techniku rozepínání a zapínání zdrhovadla, později řřejít na oblečení. • Nacvičovat techniku rozepínání a zapínání knoflíků, nejdřříve velké knoflíky, později knoflíky zmenřřovat. • Upeňňovat pravo – řřlevou orientaci, řřpravá – řřlevá bota.
Osobní řřistota	<ul style="list-style-type: none"> • Netrestat chlapce za řřpřipadné „nehody“, nepřipomínat. • Pozitivně verbálně véřřt, motivovat. • Nacvičovat řřprávné používání WC, řřsplachování. • Véřřt chlapce k samostatnosti.
Socializace	<ul style="list-style-type: none"> • Nenásilnou formou zapojovat do společných aktivit s druhými dětmi, řřhodně verbálně véřřt, motivovat. • Navazovat kamaráďřřské vřřztahy ve skupině dětí mateřřské řřkoly. • Těřřšit se ze společných aktivit, pozitivně dítě véřřt a motivovat. • Fixovat základní sociální dovednosti řři kontaktu s nejbliřřšími lidmi v okolí (pozdravit, poprosit, řřpoděkovat). • Prodluřřovat dobu kooperace s druhým dítětem. • Vyuřřívat formu sociálního učení – zpevnování, využití odměny, pochvaly, uznání.

SOUHRNNÁ TABULKA – PŘÍPADOVÁ STUDIE č. 1 – č. 6 (Tab. 5)

DÍTĚ	TYP VAZBY MATKA - DÍTĚ	TYP RODINNÉ VÝCHOVY	TYP DOCHÁZKY	PRŮBĚH ADAPTACE
1. DANEČEK	Vazba nejistá, úzkostná, vzdorující.	Úzkostná výchova, úzkostná matka.	Nepravidelná, 1 - 3 krát týdně, polodenní.	Adaptace nebyla možná, odložení docházky do mateřské školy.
2. VERONIKA	Vazba jistá + dobrý vztah s otcem.	Pozitivní rodinná výchova, důsledná.	Pravidelná, každodenní, celodenní.	Adaptace proběhla s menšími problémy.
3. MONIČKA	Vazba jistá + dobrý vztah s otcem.	Pozitivní rodinná výchova, aktivní zapojení prarodičů.	Pravidelná, každodenní, celodenní.	Adaptace proběhla bez problémů.
4. ADÁMEK	Vazba nejistá, úzkostná, vyhýbavá.	Zanedbávající rodinná výchova, chybějící otec.	Pravidelná, každodenní, polodenní.	Adaptace proběhla bez problémů.
5. JANIČKA	Vazba jistá.	Rozmazlující výchova.	Nepravidelná, 1 - 2 krát týdně, polodenní.	Adaptace proběhla s většími problémy.
6. JAKUB	Vazba nejistá, úzkostná, vzdorující + dobrý vztah s otcem (primární).	Perfekcionistická výchova matky.	Nepravidelná, 1 - 3 krát týdně, celodenní.	Adaptace proběhla s většími problémy.

Průběžný závěr:

Hypotéza H10 se potvrdila. Z analýzy uvedených případových studií č. 1 – č. 6 je patrné, že průběh adaptace ovlivňuje souhrn vlivu zejména těchto faktorů:

- typ vazby matka – dítě;
- typ rodinné výchovy;
- typ docházky do mateřské školy;
- vliv pohlaví;
- vliv věkových zvláštností (specifika věku).

FAKTOR	HODNOCENÍ VLIVU NA ADAPTACI
Typ vazby matka - dítě	<p>Pozitivním faktorem se jeví vazba jistá. Děti s jistou vazbou se snáze separují od matky, jsou aktivní v prozkoumávání okolí. Tyto děti se jeví jako vnitřně stabilní a sociabilní – případ 2 a 3. Tento typ vazby jim poskytuje pocit jistoty a bezpečí. Dalším pozitivním faktorem se ukazuje pozitivní vztah s otcem – případ 2, 3 a také 6. V případě 6 vazba otec - syn působila kompenzačně a nahrazovala neuspokojivý vztah s matkou.</p> <p>Negativním faktorem se jeví vazba nejistá, úzkostná, vzdorující – případ 1 a 6. Děti se jeví jako úzkostné, s vážnými problémy při separaci, v případě 1, kde nebyl vytvořen ani dobrý vztah s otcem, nebyla adaptace v MŠ možná.</p>
Typ rodinné výchovy	<p>Pozitivním faktorem se jeví pozitivní výchovný styl rodičů, důsledný, s jasně nastavenými pravidly – případ 2 a 3. „Pozitivním“ vlivem na adaptaci se ukázala také výchova zanedbávající – případ 4. Dalším pozitivním faktorem se jeví aktivní zapojení prarodičů do výchovy – případ 3.</p> <p>Negativním faktorem se jeví úzkostná výchova – případ 1, rozmazlující výchova – případ 5, perfekcionistická výchova – případ 6. Všechny tyto nevhodné typy rodinné výchovy nepředávají dítěti pocit jistoty a sebedůvěry, který je nezbytný pro úspěšné plnění sociálních rolí.</p>
Typ docházky do MŠ	<p>Pozitivním faktorem se jeví pravidelná, každodenní docházka do mateřské školy, ať už polodenní, nebo celodenní. U celodenní docházky se více projevuje větší unavitelnost. Dítě si zvykne na pravidelný rytmus a řád, který mu dodává pocit jistoty a bezpečí.</p> <p>Negativním faktorem se jeví nepravidelná docházka</p>

	do mateřské školy, ať už polodenní, nebo celodenní (zde opět větší unavitelnost dítěte). Dítě tak v podstatě začíná při adaptaci stále znovu.
Vliv pohlaví	Pozitivní faktor – mírně pozitivním faktorem se jeví dívčí pohlaví. U dívek je patrná větší zralost, větší odolnost, lepší intuice a lepší verbalizační schopnosti než u chlapců.
Věkové zvláštnosti (specifika věku)	<p>Pozitivním faktorem se jeví:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učení nápodobou – dítě napodobuje takové chování, které jej zaujalo, nejčastěji chování rodičů a také chování ostatních dětí. • Identifikace – ztotožnění s rodičem, nejčastěji stejného pohlaví, dítě si chce uchovat lásku a bezpečí. <p>Problémovými faktory se jeví:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Separční úzkost – dítě si chce potvrdit vztah s matkou, odpoutávání od matky - souvislost s typem vazby matka – dítě. • Strach, úzkost – v tomto období spojen s typickými vývojovými změnami, spojen s pocity nejistoty. • Batolecí egocentrismus – pro dítě je významné pouze vlastní uspokojení, nedostatečná zralost. • Potřeba sebeprosazení, vymezení svého „Já“, období vzdoru – dítě chce uskutečňovat svoje nápady, mnohdy v opozici, buď „Já sám“, kdy se pokouší o samostatnost, vlastní řešení situace, nebo „Já chci“, odráží vědomí sebe sama. • Negativismus – projev nezralé dětské vůle, uspokojení z potvrzení vlastní moci a posilování dětského sebevědomí. • Předkonvenční stadium morálního vývoje – dítě ví, jak by se mělo chovat, ale ne vždy takto reaguje. • Paralelní hra – dítě nedovede ještě spolupracovat s druhými dětmi, pravidla her chápe egocentricky. • Citová a emoční nezralost. • Neschopnost autoregulace. • Krátkodobá, snadno odklonitelná pozornost – doba soustředění u dítěte je krátká, snadno ho vyruší vnější podněty. • Rozptýlená pozornost – dítě rychle přechází od jedné činnosti ke druhé, od jedné hračky ke druhé, u žádné nevydrží delší dobu. • Snadná unavitelnost.

Tab. 6 Hodnocení vlivu faktorů na adaptaci

2.6. Ověření hypotéz

Závěry:

Výzkum se uskutečnil na 3 výběrových souborech:

1. Výběrový soubor – 51 mateřských škol okresu Ústí nad Orlicí

2. Výběrový soubor – 24 rodičů z vybrané mateřské školy

3. Výběrový soubor – 6 dětí mladších 3 let

a prokázal následující skutečnosti:

82 % mateřských škol a 75 % rodičů se domnívá, že ideálním věkem nástupu dítěte do mateřské školy jsou 3 roky věku. 18 % mateřských škol a 17 % rodičů považuje za ideální věk 4 roky. Žádná mateřská škola a pouze 8 % rodičů považuje za ideální věk nástupu do mateřské školy 2 roky věku. Hranice 3 let věku je tedy stále uznávanou hranicí, od kdy by dítě mělo nastoupit do mateřské školy.

51 % mateřských škol nepřijalo ve školním roce 2010/2011 žádné dítě mladší 3 let, 25 % mateřských škol přijalo všechny přihlášené děti mladší 3 let a 24 % mateřských škol přijalo pouze děti mladší 3 let, jejichž matky nastupovaly do zaměstnání. Výzkum nesledoval přesný počet přijatých dvouletých dětí, tzn. že i v případě 1 přijatého dítěte mladšího 3 let již škola vykazovala přijaté dítě mladší 3 let. Vyšší procento mateřských škol, které přijímají děti mladší 3 let si vysvětlují tím, že v oblasti Ústí nad Orlicí se vyskytuje velký počet vesnických 1 třídních a 2 třídních škol, které dvouletými dětmi doplňují počty dětí ve třídách. U mateřských škol, které nepřijímají děti mladší 3 let, je v 92 % hlavním důvodem nedostatečná kapacita zařízení a u 8 % chybějící požadavek od rodičů.

Z mateřských škol, které přijaly ve školním roce 2010/2011 děti mladší 3 let, má nastavena kritéria pro přijímání těchto dětí 72 % mateřských škol, 28 % mateřských škol kritéria nastavená nemá. Nejčastějším kritériem je požadavek, aby dítě bylo bez plen.

63 % mateřských škol považuje podmínky mateřské školy a jejich nastavení za nevyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let, 37 % považuje podmínky mateřské školy a jejich nastavení za vyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let.

86 % mateřských škol a 92 % rodičů považuje současnou učitelku mateřské školy za kompetentní pro edukaci dětí mladších 3 let, 14 % mateřských škol a 8 % rodičů nepovažuje současnou učitelku za kompetentní pro edukaci dětí mladších 3 let.

Za nejvíce problematickou při edukaci dětí mladších 3 let v běžné třídě mateřské školy (heterogenní skupina, 24 dětí) považují učitelky mateřských škol otázku edukace a přípravy dětí, které v následujícím školním roce nastoupí do základní školy.

100 % mateřských škol se domnívá, že při edukaci dětí mladších 3 let by měl být snížen počet dětí na třídu mateřské školy. Z toho se 67 % domnívá, že maximální počet dětí na třídu mateřské školy by neměl přesáhnout počet 15, 21 % se domnívá, že počet dětí na třídu by neměl přesáhnout 12, 8 % 10 dětí, 2 % 18 dětí a 2 % 20 dětí.

55 % mateřských škol a 71 % rodičů považuje za vhodnější typ edukace dětí mladších 3 let heterogenní skupinu (třídu), 45 % mateřských škol a 29 % rodičů považuje za vhodnější homogenní třídu mateřské školy.

73 % mateřských škol uvedlo, že jejich škola má adaptační program a 27 % mateřských škol uvedlo, že adaptační program nemá.

Počet mateřských škol a rodičů, kteří připouští vliv uvedených faktorů na adaptaci, shrnuje následující tabulka:

Faktory ovlivňující adaptaci	MŠ (v %)	Rodiče (v %)
Typ docházky do MŠ	100	79
Vliv pohlaví	59	41
Vliv rodinné výchovy	100	100
Vliv věkových zvláštností	57	58

Tab. 7 Faktory ovlivňující adaptaci

Případové studie č. 1 – č. 6 taktéž potvrdily vliv uvedených faktorů na adaptaci.

3. NÁVRH ADAPTAČNÍHO PROGRAMU PRO DĚTI MLADŠÍ 3 LET

Z hlediska specifík věkových zvláštností (2-3 let) považuji za **VHODNÉ** pro optimální průběh adaptace:

z hlediska legislativního

- snížit počet dětí na třídu mateřské školy (do 15);
- upravit ŠVP podle potřeb dětí mladších 3 let.

z hlediska personálního

- zvyšovat kompetence učitelek MŠ formou vzdělávání zaměřeného na batolecí věk (2-3 roky);
- zajistit ve větší míře bezpečnost dětí (další pracovník), a to zejména v průběhu pobytu venku.

z hlediska organizačního

- zajistit dostatek vhodných didaktických pomůcek pro věkovou skupinu dětí mladších 3 let (zaměřené na rozvoj zrakového a sluchového vnímání, hmatu, jemné a hrubé motoriky, grafomotoriky, řeči, sebeobsluhy, koordinace pohybů);
- zajistit vhodné hračky pro věkovou skupinu dětí mladších 3 let (hračky podporující jednoduchou manipulaci, experimentaci a exploraci – manipulační hračky, hračky rozvíjející všechny smysly a řeč);
- úprava režimu dne podle potřeb dětí mladších 3 let.

Respektování specifík věku dětí mladších 3 let.

Zásady:

- *vždy vycházet z podmínek konkrétní mateřské školy;*
- *vždy respektovat individualitu dítěte;*
- *opatření k minimalizaci adaptačních problémů;*
- *postupovat v triádě dítě - rodina - MŠ.*

MŠ

Otevřená mateřská škola: pokud to umožňují podmínky konkrétní mateřské školy, umožnit rodičům s dítětem kdykoliv v průběhu roku návštěvu během otevírací doby MŠ (po předchozí domluvě). Toto je možné zejména na vesnických školách, kde se všichni

znají. Rodič s dítětem má tak možnost během celého roku poznávat přirozený chod mateřské školy.

Hravá odpoledne: vymezit 1-2 krát týdně (1-2 hodiny) pro možnost návštěvy tzv. „hravého odpoledne“ v mateřské škole. Dítě má opět možnost poznávat přirozenou cestou prostředí mateřské školy. Učitelka také může na základě pozorování a rozhovoru s rodičem poznávat dítě.

Účast na akcích školy: umožňovat rodičům s dítětem účast na všech akcích školy – karneval, výlety, divadla, pohádky, besídka, Vánoce a Velikonoce, vynášení Morény atd.

Den otevřených dveří: pokud není možné otevřít mateřskou školu v průběhu celého roku, pořádat dny otevřených dveří, kdy si rodiče s dítětem mohou prohlédnout interiéry školy, zahradu atd.

Schůzka s rodiči nových dětí: na konci školního roku uspořádat schůzku pro rodiče nových dětí. Řízeným rozhovorem poskytnout informace o mateřské škole, o stravování v MŠ, denním režimu, co dítě bude potřebovat do mateřské školy, příchody a odchody.

Písemné informace o mateřské škole: formou letáků poskytnout informace o mateřské škole, provozu a doporučení.

Možnost pobytu rodiče s dítětem v mateřské škole: zejména na počátku adaptačního období.

Doporučení

RODINA

- *Chodit s dítětem co nejvíce mezi děti, na dětské akce, hřiště.*
- *Svěřovat dítě na kratší dobu do péče prarodičů, známých, aby si zvyklo i na druhé dospělé.*
- *Trénovat sebeobsluhu, hygienu, oblékání, stravování.*
- *Poskytovat dítěti dostatek času a prostoru na úkon, nespěchat.*
- *Udělat si čas na každodenní společnou hru s dítětem.*
- *Nastavit dítěti jasná pravidla a hranice - „co se smí“ a „co se nesmí“.*
- *Důslednost ve výchově.*
- *Poskytovat dítěti citovou stabilitu, jistotu a pocit bezpečí v rodině.*

- *Za snahu dítě chválit, pozitivně motivovat.*
- *Nevhodné chování jasně odmítnout.*
- *Nestrašit školkou, ale ani ji příliš nevychvalovat (předejdeme tím zklamání dítěte).*
- *Pozitivní výchovný styl v rodině.*
- *Zavedení rituálů v rodinném prostředí.*
- *Úzká spolupráce rodina – škola.*

DÍTĚ

- *Důraz na pozvolnou adaptaci dítěte, postupně prodlužovat dobu pobytu v mateřské škole.*
- *Zajistit každodenní, pravidelnou docházku do mateřské školy.*
- *Začít docházku na kratší časový úsek, pozvolna prodlužovat.*
- *Vhodně dítě motivovat, povzbuzovat.*
- *Zvyšovat jeho sebevědomí.*
- *Podporovat dětská přátelství.*
- *Citlivě k dítěti přistupovat.*
- *Respektování individuálních věkových zvláštností dětí (specifika věku 2-3 let).*

4. ZÁVĚR A DISKUSE

Výzkumná práce potvrdila platnost **hypotéz H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8 a H10.**

Ukázalo se, že hranice 3 let věku je stále vnímána jako pomyslná hranice, do kdy by dítě mělo být převážně v péči matky, respektive rodiny. Ve vyjádření mnoha mateřských škol se objevila skutečnost, že by byly rády, kdyby tyto malé děti nemusely přijímat. Některé mateřské školy se vyjádřily ve smyslu, že přijímají tyto děti pouze proto, že chtějí rodinám pomoci (matka nastupuje do zaměstnání) a také z důvodu doplnění počtu dětí v zařízení. V souladu s tím také velká část mateřských škol nepovažuje podmínky v současné mateřské škole za vyhovující pro edukaci dětí mladších 3 let. Nejpalčivější otázkou se zdá být vysoký počet dětí ve třídách mateřských škol, který je současně ale nutný k tomu, aby se většina, zejména mateřských škol vesnických „uživila“, ale také současně znesnadňuje edukaci dětí mladších 3 let v běžném kolektivu heterogenní skupiny. Z vysokého počtu dětí ve třídách mateřské školy pak také vyplývají další problémy, které se vyskytují při edukaci dětí mladších 3 let, jako je otázka edukace dětí nastupujících v následujícím školním roce do základní školy, otázka zajištění bezpečnosti dětí, otázka nastavení režimu dne v mateřské škole a individuálního přístupu, který děti do 3 let vyžadují.

Mateřské školy nespatřují hlavní problém v tom, že by současnou učitelku mateřské školy považovaly za nekompetentní pro edukaci dětí mladších 3 let, ale za hlavní problém považují právě podmínky v současné mateřské škole a v jejich nastavení.

Případové studie, názory mateřských škol i rodičů dále ukázaly, že za hlavní faktory, které mohou ovlivnit průběh adaptace dítěte mladšího 3 let, je možné považovat: **typ vztahu matka - dítě, typ rodinné výchovy, typ docházky do mateřské školy, vliv pohlaví a vliv věkových zvláštností dítěte (specifika věku).** Všechny tyto faktory jsou vzájemně propojeny, vzájemně se ovlivňují a doplňují. Mateřské školy dále připouštějí jistou roli přístupu a pedagogického stylu učitelky, vliv individuality dítěte a úrovně jeho kognitivní vyspělosti.

Výzkumná práce nepotvrdila platnost **hypotézy H9**, která předpokládala, že většina mateřských škol nemá adaptační program. Ukázalo se, že velká část mateřských

škol, zejména vesnických, umožňuje rodičům s dítětem, které bude nastupovat do mateřské školy, po domluvě zcela volný přístup a možnost návštěvy zařízení kdykoliv v průběhu roku, v době provozu mateřské školy. Tuto skutečnost považují za velmi pozitivní a domnívám se, že tento způsob otevření se mateřské školy rodině je možné považovat za způsob **ideálního adaptačního programu**, který umožňuje poznat prostředí a činnost mateřské školy za přirozeného chodu zařízení. Pokud je dále spojen při samotném nástupu dítěte do zařízení s pozvolnou adaptací a postupným prodlužování doby pobytu dítěte, ukazují nám malé vesnické mateřské školy ideální přirozenou cestu, která však asi nebude uskutečnitelná ve velkých městech. V poslední části diplomové práce jsem vypracovala vlastní adaptační program vhodný pro děti mladší 3 let, který může sloužit jako inspirace pro mateřské školy.

Osobně se domnívám, že problematika dětí mladších 3 let v mateřské škole by si zasloužila mnohem větší pozornost. Z pozice učitelky mateřské školy s několikaletými zkušenostmi s edukací dětí mladších 3 let si dovoluji tvrdit, že tato problematika není řešena ze strany státu citlivě. Nelze jednoznačně říci, že 3leté dítě do mateřské školy patří a 2leté nikoliv. Hrají zde roli mnohé faktory, z nichž věk dítěte nepovažují za klíčový.

Domnívám se, že většina učitelek současnou situaci na mateřských školách, kde byly přijaty děti mladší 3 let, zvládá s velkým vypětím sil a s vědomím, že není vše tak, jak by mělo být. Za důležité považují si poctivě přiznat, že při současných vysokých počtech dětí na třídu mateřské školy není možné se současně intenzivně věnovat dětem mladším 3 let, které vyžadují individuální přístup a na druhé straně dětem, které se připravují na vstup do základní školy. Zákonitě dochází k tomu, že buď ošidím jedno nebo druhé. Pro mne samotnou je nejhorší skutečností otázka zajištění bezpečnosti při tak vysokém počtu dětí ve třídě a současné edukaci dětí mladších 3 let. Jelikož otázku bezpečnosti a zdraví našich nejmenších dětí považují za prvořadou, je pro mne současná situace na mateřských školách okresu Ústí nad Orlicí těžko přijatelná.

Současně mám pochopení pro mateřské školy, které nechtějí děti mladší 3 let přijímat. Uvědomují si totiž rizika, která to sebou přináší. V mnoha případech je skutečnost taková, že samotných učitelek se nikdo neptá. Pokud nechceme, aby se z našeho kvalitního předškolního vzdělávání stala nekvalitní předškolní péče, bude

nutné v případě edukace dětí mladších 3 let změnit podmínky mateřských škol, jejich nastavení i přístup státu k této problematice.

5. ABSTRAKT

RYŠAVÁ, J. *Dítě mladší 3 let v mateřské škole*. Praha 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce E. Opravilová.

Práce sledovala specifiku výchovně vzdělávací práce mezi 2-3 rokem věku dítěte v prostředí běžné mateřské školy. Teoretická část se opírá o vývojově psychologickou charakteristiku tohoto období. Sledovala vliv rané interakce matka – dítě, vliv rodinného prostředí a vliv dalších faktorů na separaci dítěte od matky a následnou adaptaci a socializaci v prostředí mateřské školy.

Výzkumné šetření zahrnuje případové studie 6 vybraných dvouletých dětí (pozice dítěte), 24 rodičů vybrané MŠ (pozice rodičů) a 51 mateřských škol (pozice učitelky). Výzkum sledoval vliv specifických klíčových faktorů, ovlivňujících průběh adaptace a socializace dítěte mladšího 3 let v prostředí mateřské školy, včetně předpokládaného klíčového vlivu chronologického věku dítěte. Dále sledoval a vymezil podmínky mateřských škol v oblasti legislativní, personální a organizační, při jejichž splnění je možné považovat edukaci dítěte mladšího 3 let v prostředí mateřské školy za vhodnou.

Závěr práce obsahuje doporučení týkající se stimulace vývoje dítěte mladšího 3 let jak v prostředí rodinném, tak v prostředí mateřské školy, včetně vlastního návrhu vhodného adaptačního programu.

ABSTRACT

RYŠAVÁ, J. *A child under 3 years of age at preschool*. Prague, 2012. The thesis. Charles University in Prague. Faculty of Education. Department of Primary Education. Thesis supervisor E. Opravilová.

The work followed the specifics of the educational work between 2-3 years of age in an ordinary preschool. The theoretical part is based on developmental psychological characteristics of this period. It monitored the impact of early interactions mother - child, influence of family environment and other factors affecting the child's separation from the mother and the subsequent adaptation and socialization in a preschool environment.

The survey includes six case studies of selected two-year old children (position of the child), 24 selected parents of preschool children within one preschool (parents' position) and 51 preschools (teacher's position). The research followed the specific impact of key factors influencing the course of adaptation and socialization of a child under 3 years of age in a preschool environment, including the anticipated impact of key chronological age. In addition, it monitored and defined the conditions of preschools in the legislative, organizational and personnel conditions, and when their fulfillment can be considered suitable for education of a child under 3 years in a preschool environment.

Conclusion of the thesis contains recommendations on stimulating the development of a child under 3 years in the family environment and in the preschool environment, including author's own suggestion of a suitable adaptation program.

6. SEZNAM LITERATURY

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno : Computer Press, 2007, 212 s. ISBN 978-80-251-1829-0.

BOWLBY, J. *Vazba*. Praha : Portál, 2010, 360 s. ISBN 978-80-7367-670-4.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.

DEISSLER, H. H. *Každodenní problémy v mateřské škole*. Praha : Portál, 1994, 108 s. ISBN 80-7178-010-3.

GILLERNOVÁ, I. Profesní kompetence učitelky mateřské školy a význam jejího rozvíjení. In MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. (eds.) *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2003, s. 21-35. ISBN 80-7178-799-X.

HANÁK, P. a kol. *Diagnostika a edukace dětí a žáků s těžkým zdravotním postižením*. Praha : Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2005, 104 s. ISBN 80-86856-10-0.

HAUSEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha : Portál, 1996, 102 s. ISBN 80-7178-105-3.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha : Portál, 2004, 228 s. ISBN 80-7178-888-0.

HOSKOVCOVÁ, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha : Grada, 2006, 160 s. ISBN 80-247-1424-8.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Grada, 2007, 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha : Kalich, 1992, 140 s. ISBN 80-7017-492-7.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha : Grada, 2008, 200 s. ISBN 978-80-247-1568-1.

KUTÁLKOVÁ, D. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha : Grada, 2005, 100 s. ISBN 80-247-1026-9.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha : Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství?* Praha a Litomyšl : Paseka, 2006, 376 s. ISBN 80-7185-647-9.

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, 2003, 108 s. ISBN 80-7178-853-8.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha : Avicenum, 1986, 335 s.

MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Praha : Panorama, 1986, 365 s.

MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2003, 232 s. ISBN 80-7178-799-X.

OPATŘILOVÁ, D. (ed.). *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno : Masarykova Univerzita, 2008, 292 s. ISBN 978-80-210-3977-3.

OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika I*. Liberec : Technická Univerzita v Liberci, 2002, 69 s. ISBN 80-7083-656-3.

OPRAVILOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, J. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005, 86 s. ISBN 80-7290-251-2.

OREL, M., FACOVÁ, V. a kol. *Člověk, jeho mozek a svět*. Praha : Grada, 2009, 256 s. ISBN 978-80-247-2617-5.

PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha : Portál, 1999, 320 s. ISBN 80-7178-290-4.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

PŘINOSILOVÁ, D. Psychologická problematika. In OPATŘILOVÁ, D. (ed.). *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno : Masarykova Univerzita, 2008, s. 55-73. ISBN 978-80-210-3977-3.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha : Panorama, 1990, 440 s. ISBN 80-7038-078-0.

SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2004, 45 s. ISBN 80-87000-00-5.

SOVÁK, M. *Logopedie předškolního věku*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1989, 216 s.

SVOBODOVÁ, E. *Vzdělávání v mateřské škole*. Praha : Portál, 2010, 166 s. ISBN 978-80-7367-774-9.

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2005, 247 s. ISBN 80-246-0877-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha : Karolinum, 2008, 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.

VYMĚTAL, J. *Úzkost a strach u dětí*. Praha : Portál, 2004, 181 s. ISBN 80-7178-830-9.

Internetové zdroje

Výkonná rada pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast (EACEA P9 Eurydice). *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010, 190 s. [citováno 6. září 2011]. ISBN 978-92-9201-025-6.

Dostupné na WWW: <<http://www.naep.cz/eurydice/dokumenty/preklady>>.

7. PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník pro mateřské školy

Příloha č. 2 – Dotazník pro rodiče

Příloha č. 3 – Vzor případové studie (pozorovací arch)

Příloha č. 4 – Empirická studie